

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΦΥΛΟ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

Κριτική και φεμινιστική προσέγγιση των Κόμβων Πληροφοριών για τις Χώρες
Προέλευσης Αιτουσών/Αιτούντων Άσυλο (Country of Origin Information –
COI) στην Ευρώπη

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελένη Νταλάκα

A.M. 5322M013

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή:

Χαρά Καραγιαννοπούλου, Αν. Καθηγήτρια, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών & Περιφερειακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο (Επιβλέπουσα)

Ξανθή Πετρινιώτη, Ομότιμη Καθηγήτρια, Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών & Περιφερειακών Σπουδών, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μάρθα Μιχαηλίδου, Αν. Καθηγήτρια, Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων & Πολιτισμού, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Copyright © Ελένη Νταλάκα, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας πτυχιακής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση πτυχιακής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων της συγγραφέως

Ευχαριστίες

Η κύρια ευθύνη της παρούσας εργασίας βαρύνει αποκλειστικά εμένα, ωστόσο η εκπόνησή της υπήρξε μια διαδρομή που δε διένυσα μόνη.

Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσά μου, κ. Χαρά Καραγιαννοπούλου, χωρίς την εμπιστοσύνη της οποίας δε θα είχα ξεκινήσει ούτε ολοκληρώσει αυτή την εργασία. Η ικανότητά της να μετατρέπει την άρτια επιστημονική της κατάρτιση σε κατανοητό λόγο και να παρέχει τον χώρο για την ελεύθερη έκφραση σκέψεων και προβληματισμών συνέβαλε αποφασιστικά στη δυνατότητά μου να φέρω σε πέρας την έρευνα αυτή. Ευχαριστώ, επίσης, ιδιαίτερα την κ. Ξανθή Πετρινιώτη για το ενδιαφέρον της για αυτή την εργασία, την ποιότητα και τη συνέπεια της ανατροφοδότησής της. Ευχαριστώ, τέλος την κ. Μάρθα Μιχαηλίδου για την ευρύτητα και την ευστοχία της σκέψης της.

Ευχαριστώ ειλικρινά τις συναδέλφισσές μου, Γεωργία και Χριστίνα, για την έμπρακτη κατανόησή που υπήρξε καίρια συνθήκη για την ολοκλήρωση αυτού του μεταπτυχιακού, και Ισμήνη, για το σταθερό ενδιαφέρον και την εντιμότητα να επιμένει στην οπτική της.

Θέλω να ευχαριστήσω την Ευγενία, τη Φρόνη και τη Βασιλική για το μοίρασμα και την υποστήριξη, τη δε Φρόνη και για την κατανόηση στην αλλαγή των καλοκαιρινών σχεδίων.

Τέλος, η εργασία κι εγώ οφείλουμε πολλά στη φιλία της Μαρίας, συνδυασμό ρεαλισμού και ουσιαστικού νοιαξίματος, η οποία το τελευταίο δύσκολο διάστημα μπήκε στη διαδικασία να θυμηθεί παλιές γνωστικές της αγάπες, για να σταθεί συνομιλήτρια/συμπαραστατριά μου σε αυτή την προσπάθεια.

Περιεχόμενα

Περίληψη	6
Εισαγωγή	8
COI.....	9
Ασφάλεια.....	10
Φύλο	12
Αποικιακή σκέψη	13
Εννοιολογικές προσεγγίσεις και γλωσσικές επιλογές	14
Περιορισμοί.....	16
A. Κριτική προσέγγιση του πολιτικού και νομικού πλαισίου λειτουργίας των COI, με την οπτική των θεωριών της ασφάλειας και του φύλου.....	17
1. Διαχείριση της μετανάστευσης και του ασύλου από την Ευρωπαϊκή Ένωση: μια επικίνδυνη ισορροπία ανάμεσα στην ασφάλεια των χωρών υποδοχής και την ασφάλεια των μετακινούμενων πληθυσμών	17
1.1. Ευρύτερο πλαίσιο	17
1.2. Προσέγγιση της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών από την ΕΕ: μετανάστευση-ασφάλεια nexus	18
α) Η λειτουργία του λόγου στη διαμόρφωση της σχέσης μετανάστευσης-ασφάλειας.....	18
β) Η διαχείριση της ανησυχίας ως τρόπος διαμόρφωσης της σχέσης μετανάστευσης-ασφάλειας	21
1.3. Η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών ως μορφή εξουσίας: κυβερνητικότητα – απόλυτη εξουσία	25
1.4. Το σύνορο (border) και το όριο (boundary) ως πεδία εφαρμογής των πολιτικών της ΕΕ.....	27
1.5. Οι πολιτικές της ΕΕ και το αφήγημα της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων	29
2. Προσέγγιση της αναγνώρισης προσφυγικού καθεστώτος με την οπτική του φύλου	32
2.1. Προσέγγιση της Σύμβασης της Γενεύης με την οπτική του φύλου	34
2.2. Άλλα ζητήματα έμφυλης προσέγγισης των αφηγημάτων για το άσυλο	37
B. Μεθοδολογικό πλαίσιο	38
Γ. Κόμβοι πληροφοριών για τις χώρες προέλευσης των αιτουσών/ούντων άσυλο – Ανάλυση πλαισίου	42
1. Οι COI στο πλαίσιο της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών	42

2. Λειτουργίες των COI.....	44
3. Εκπόνηση Εκθέσεων Πληροφόρησης για τις χώρες προέλευσης.....	46
4. Φορείς παραγωγής COI.....	47
5. Οι COI ως πεδίο ευρωπαϊκής συνεργασίας.....	48
Δ. Κριτική προσέγγιση των COI	50
1. COI και αντικειμενική γνώση.....	51
2. COI και προσδιορισμός καθεστώτος διεθνούς προστασίας	52
3. COI και επιτελεσματικότητα	53
4. COI και κυβερνητικότητα	53
5. COI και υποτελείς.....	54
6. COI και φύλο	55
E. Ανάλυση εμπειρικού υλικού: η αποτύπωση του φύλου, της ασφάλειας και του αποικιακού «βλέμματος» στις εκθέσεις COI για τη Νιγηρία	61
1. (Ανα)κατασκευάζοντας το φύλο.....	61
α) Ευρήματα.....	61
β) Ανάλυση	68
2. (Ανα)κατασκευάζοντας την ασφάλεια	70
α) Ευρήματα.....	70
β) Ανάλυση	73
3. (Ανα)κατασκευάζοντας το αποτυχημένο κράτος	77
α) Ευρήματα.....	77
β) Ανάλυση	79
4. Αναζητώντας τις εκφέρουσες και τους εκφέροντες τον λόγο	81
α) Ευρήματα.....	81
β) Ανάλυση	83
Συμπερασματικές παρατηρήσεις	85
Πηγές – Βιβλιογραφία	90
Πηγές.....	90
Βιβλιογραφία	91
Ελληνόγλωσση.....	91

Ξενόγλωσση	93
Παράρτημα.....	108

Πίνακες

Πίνακας 1. Είδη COI όπως είναι κατηγοριοποιημένα σε κύριες βάσεις δεδομένων.....	108
Πίνακας 2. Αιτούσες/ντες άσυλο για πρώτη φορά στις χώρες της ΕΕ κατά φύλο.....	109
Πίνακας 3. Αποφάσεις ασύλου πρώτου βαθμού στις χώρες της ΕΕ κατά φύλο και είδος απόφασης.....	110
Πίνακας 4. Αποφάσεις ασύλου δευτέρου βαθμού στις χώρες της ΕΕ κατά φύλο και είδος απόφασης	111
Πίνακας 5. Ποσοστά θετικών αποφάσεων επί του συνόλου των αποφάσεων πρώτου βαθμού στις αποφάσεις ασύλου στις χώρες της ΕΕ για τις αποφάσεις που αφορούν αιτούσες/ντες προερχόμενες/ους από χώρες της Αφρικής και της Ασίας	112
Πίνακας 6. Αριθμός COI αναρτημένων για τις χώρες της Αφρικής στην ηλεκτρονική πύλη της EUAA.....	112
Πίνακας 7. Αριθμός και είδη COI για τη Νιγηρία στο portal της EUAA	113
Πίνακας 8. Μονάδες COI στα κράτη μέλη της ΕΕ-27, τη Νορβηγία και την Ελβετία	115
Πίνακας 9. Αναφορές σε θέματα φύλου στις εκθέσεις γενικής επισκόπησης	62
Πίνακας 10. Πηγές και καταγραφές στην E-ToI.....	82
Πίνακας 11. Πηγές και καταγραφές στην N-GCOIR	83

Πλαίσια - Σχήματα

Πλαίσιο 1. Ερευνητικό υλικό.....	114
Σχήμα 1. Το πεδίο των COI.....	45
Πλαίσιο 2. Θέματα ασύλου σχετιζόμενα με το φύλο.....	117
Πλαίσιο 3. Πρότυπο της Συμβουλευτικής Επιτροπής για τις Πληροφορίες για τις Χώρες (APCI) αναφορικά με την κάλυψη θεμάτων σεξουαλικού προσανατολισμού και φύλου.....	118
Πλαίσιο 4. Κατηγοριοποίηση των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνηση των εκθέσεων E-ToI, N-GCOIR και A-SSM	119

Περίληψη

Η αύξηση των προσφυγικών ροών προς την Ευρώπη κατέστησε τους Κόμβους Πληροφοριών για τις Χώρες Προέλευσης (COI) σημαντικά δομικά στοιχεία της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών προς την ΕΕ. Συχνά οι COI εκλαμβάνονται ως αντικειμενικές ουδέτερες αναπαραστάσεις (Scheel, Ruppert & Ustek-Spilda, 2019), εργαλεία στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής προσέγγισης του φαινομένου και ως μέρος της νομικής διαδικασίας για την αναγνώριση καθεστώτος διεθνούς προστασίας. Σε συμβολικό επίπεδο παρέχουν νομιμοποίηση και αποτελούν πηγή τεκμηρίωσης για πολιτικές διακυβέρνησης της μετανάστευσης και για τους φορείς που τις ασκούν (Boswell, 2008· Rosset, 2019).

Υιοθετώντας φεμινιστική προσέγγιση και αντιμετωπίζοντας την παραγωγή γνώσης ως πολιτικό εγχείρημα, η παρούσα εργασία εκκινεί από την παραδοχή ότι οι COI δεν αποτυπώνουν απλώς την πραγματικότητα αλλά συμβάλλουν στην κατασκευή της· στη διαμόρφωση της νοσηματοδότησης της σχέσης μετανάστευσης–ασφάλειας, στις επιτελέσεις της ασφάλειας και του φύλου, στη μεταξύ τους αλληλεπίδραση και στον επαναπροσδιορισμό της υποτέλειας. Το ερευνητικό υλικό της αποτελείται από επτά εκθέσεις COI με χώρα αναφοράς τη Νιγηρία (πρώην αποικιοκρατούμενη χώρα, μία από τις κύριες χώρες προέλευσης αιτημάτων ασύλου στην ΕΕ και από τις πλέον ισχυρές της Αφρικής), οι οποίες αντλήθηκαν από την ηλεκτρονική πύλη COI (COI Portal) του Οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο (European Union Agency for Asylum – EUAA). Με τη χρήση των θεωρητικών φακών της ασφάλειας, του φύλου και της μετααποικιακής σκέψης κι εφαρμόζοντας τη μεθοδολογία της document analysis (Davie & Wyatt, 2011), η εργασία επιχειρεί να απαντήσει τα εξής ερευνητικά ερωτήματα: α) Πώς αποτυπώνονται τα καθεστώτα φύλου στις εκθέσεις COI; β) Πώς κατασκευάζεται η έννοια της ασφάλειας στους COI και πώς αυτή συνομιλεί με τις κατασκευές του φύλου; και γ) Διακρίνεται αποικιακό «βλέμμα» στις εκθέσεις COI και, εάν αυτό συμβαίνει, με ποιους τρόπους εκφράζεται; Επίσης εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους οι COI λειτουργούν ως δρώντες παράγοντες στο πλαίσιο της διακυβέρνησης της μετανάστευσης.

Λέξεις-κλειδιά: Κόμβοι πληροφοριών για τις χώρες προέλευσης (COI), φύλο, ασφάλεια, διακυβέρνηση μετανάστευσης και ασύλου, Ευρωπαϊκή Ένωση, προσφυγικό καθεστώς

Abstract

The increase in refugee flows to Europe has rendered Country of Origin Information (COI) important structural elements in the management of migration flows to the EU. COI are often perceived as objective, neutral representations (Scheel, Ruppert, & Ustek-Spilda, 2019), tools in the context of the humanitarian approach to the phenomenon and part of the legal process for granting international protection status. At a symbolic level, they provide legitimacy and a source of substantiation to migration governance policies and the institutions that implement them (Boswell, 2008; Rosset, 2019).

Adopting a feminist approach and considering knowledge production as a political project, this paper proceeds from the premise that COI do not merely depict reality but contribute to creating it; they bear on the framing of the migration–security relationship, the performances of security and gender, the interplay between them, and the redefinition of subalternity. The research material consists of seven COI reports on Nigeria (a former colonial country, one of the main countries of origin for asylum claims in the EU and one of the most powerful in Africa), drawn from the COI Portal of the European Union Agency for Asylum (EUAA). Using the theoretical lenses of security, gender, and postcolonial thought, and applying the document analysis methodology (Davie & Wyatt, 2011), the study seeks to address the following research questions: a) How are gender regimes captured in COI reports? b) How is the concept of security constructed in COI reports and how does it interact with gender constructions? And c) Is there a discernible colonial “gaze” in COI reports and, if so, how is it expressed? Moreover, the study examines the ways in which COI function as actors within the framework of migration governance.

Keywords: Country of Origin Information (COI), gender, security, migration and asylum governance, European Union, refugee status

Εισαγωγή

Η μετανάστευση, δηλαδή η μετακίνηση ανθρώπων πέραν των συνόρων ή ακόμη και στο εσωτερικό μιας χώρας, είναι μια διαδικασία που προκαλείται από έναν συνδυασμό οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και περιβαλλοντικών παραγόντων (DeHaas, Castles & Miller, 2019). Συνιστά παγκόσμιο φαινόμενο· εξελίσσεται δε διαρκώς μεταβαλλόμενη ως προς τις μορφές, τις γεωγραφίες και τις τεχνολογίες μέσω των οποίων πραγματοποιείται. Η διακυβέρνηση της από (δια)κρατικούς φορείς διαφοροποιείται στον χώρο και τον χρόνο, όμως ο νομικός διαχωρισμός προσφυγιστών/ων-μεταναστριών/ών συνιστά κοινό άξονα (Tomaselli, 2023) – τουλάχιστον μετά την ίδρυση του Γραφείου Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες (1921) και την υπογραφή της Σύμβασης της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων (1951).

Παρότι η Ευρώπη υπήρξε διαχρονικά ήπειρος εκροής και εισροής μεταναστευτικών ροών, η πρόσφατη κατακόρυφη αύξηση των εισερχόμενων ροών συνετέλεσε στη διαμόρφωση του μετα-αφηγήματος της «προσφυγικής μεταναστευτικής κρίσης»· η οποία – κατά ειρωνικό τρόπο– βιώθηκε ως πολλαπλή απειλή από τα δυτικά κράτη, αν και έφεραν το βάρος της φιλοξενίας σε σημαντικά μικρότερο βαθμό συγκριτικά με εκείνα του Τρίτου Κόσμου (Freedman, 2015).

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη των Κόμβων Πληροφοριών για τις Χώρες Προέλευσης των Αιτουσών/Αιτούντων άσυλο (Country of Origin Information – COI) ως δομικών στοιχείων της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι COI εκλαμβάνονται ως ομιλιακά ενεργήματα (speech acts) μέσω των οποίων κατασκευάζονται τα καθεστώτα φύλου και φυλής αλλά και η έννοια της ασφάλειας (για τα υποκείμενα της μετανάστευσης αλλά και για την ΕΕ ως σημείο εισόδου/υποδοχής). Ερευνητικό υλικό αποτέλεσαν επτά εκθέσεις COI για τη Νιγηρία (μία από τις κύριες χώρες προέλευσης αιτημάτων ασύλου στην ΕΕ) που εκπονήθηκαν από τέσσερις διαφορετικούς φορείς¹ και αναλύθηκαν μέσω της μεθοδολογίας της document analysis.

¹ Για αναλυτική παρουσίαση των κριτηρίων επιλογής του ερευνητικού υλικού, βλ. Κεφάλαιο δεύτερο: Μεθοδολογικό πλαίσιο

COI

Ο όρος COI παρά το εύρος της χρήσης του –ή και λόγω αυτού– διακρίνεται από ανομοιογένεια ως προς την αποσαφήνιση του περιεχομένου και των μορφών των COI (Pettitt, Townhead & Huber, 2008).

Το Αυστριακό Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης για τις Χώρες Προέλευσης και το Άσυλο (ACCORD) σε εκπαιδευτικό εγχειρίδιο με αντικείμενο τους COI παραθέτει ένα αναλυτικό ορισμό:

Οι Πληροφορίες για τη Χώρα Προέλευσης (COI) [...] χρησιμοποιούνται στις διαδικασίες αξιολόγησης των αιτημάτων για χορήγηση καθεστώτος προσφύγισσας/α ή άλλων μορφών διεθνούς προστασίας.

Οι COI υποστηρίζουν τα πρόσωπα που παρέχουν νομική συμβουλευτική κι εκείνα που λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με τη διεθνή προστασία στις αξιολογήσεις που κάνουν για:

- τα ανθρώπινα δικαιώματα και την κατάσταση ως προς την ασφάλεια
- την πολιτική κατάσταση και το νομικό πλαίσιο
- πολιτισμικά στοιχεία και κοινωνικές στάσεις
- την ανθρωπιστική και οικονομική κατάσταση
- γεγονότα και περιστατικά
- καθώς και τη γεωγραφία

στις χώρες προέλευσης των αιτουσών/ούντων άσυλο (ή, στην περίπτωση των απάτριδων, στις χώρες προηγούμενης μόνιμης κατοικίας) ή στις χώρες διέλευσης.

Για να χαρακτηριστεί ως COI είναι απαραίτητο η πηγή της πληροφορίας να μην έχει έννομο ενδιαφέρον για το αποτέλεσμα του αιτήματος του ατόμου για διεθνή προστασία (ACCORD, 2013:12).

Οι COI αναφέρονται στην ευρύτερη κατάσταση που επικρατεί στη χώρα προέλευσης καλύπτοντας μια ευρεία γκάμα θεμάτων ή εστιάζουν σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές ή/και θεματικές (Bodström, 2023). Δεν έχει καταγραφεί κοινό σύστημα ταξινόμησής τους (Παράρτημα, Πίνακας 1). Μολονότι εντάσσονται στο πεδίο της εφαρμογής του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (συμπεριλαμβανομένου του προσφυγικού δικαίου) η θεματική τους εμβέλεια μπορεί να εκτείνεται πέρα από αυτό, καθώς η ανάλυση π.χ. των σχέσεων εξουσίας παρέχει υπόβαθρο για την κατανόηση των κινήτρων για την άσκηση διώξεων.

Το επιτακτικό της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών, απότοκο της αναγωγής του ζητήματος σε «κρίση», η σημασία των COI για τη λήψη αποφάσεων –σε επίπεδο εξέτασης αιτημάτων ασύλου αλλά και διαμόρφωσης πολιτικών– καθώς και η αυξανόμενη

πρόσβαση των μη ειδικών σε αυτούς, συνέβαλε στην αύξηση του ερευνητικού ενδιαφέροντος (Liodden, 2022) αλλά και την προβληματοποίηση των COI, τόσο ως προς την εγκυρότητά τους όσο και ως προς τον τρόπο χρήσης τους στο πλαίσιο της διαδικασίας χορήγησης ασύλου. Ωστόσο ως αντικείμενα έρευνας για το άσυλο και τη μετανάστευση παραμένουν υποβαθμισμένα.

Ως προϊόντα γνώσης, εργαλεία διαμόρφωσης πολιτικών και τεκμήρια στο πλαίσιο διοικητικών και δικαστικών διαδικασιών, οι COI έχουν προσεγγιστεί κυρίως με την οπτική της νομικής επιστήμης, της ανθρωπολογίας, των πολιτικών σπουδών, της παραγωγής γνώσης και της χρήσης τους κατά τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων (Bodström, 2023). Η κριτική που τους ασκείται στρέφεται κυρίως γύρω από τους εξής πέντε άξονες: τη θεώρηση των COI ως αντικειμενική γνώση, ως εργαλείων για τον προσδιορισμό του καθεστώτος διεθνούς προστασίας και του ορισμού των «ασφαλών χωρών», ως φορέων επιτελεστικής λειτουργίας και αντικειμενικοποίησης των αιτουσών/ούντων άσυλο και ως τεχνικών κυβερνητικότητας². Η διάσταση του φύλου δεν έχει εξεταστεί παρά στο πλαίσιο της γενικότερης αξιολόγησης συγκεκριμένων εκθέσεων από αρμόδιους φορείς (π.χ. Independent Chief Inspector of Borders and Immigration – ICIBI) χωρίς να υιοθετείται φεμινιστική προσέγγιση, ενώ η σύνδεση με την έννοια της ασφάλειας δεν συναντάται στη βιβλιογραφική επισκόπηση. Η παράλληλη θεώρηση των COI ως εργαλείου διαχείρισης της μετανάστευσης αλλά και κατασκευής κι επιτέλεσης του λόγου για το φύλο και την ασφάλεια και η διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους αυτά «συνομιλούν» στην απόδοση ταυτότητας προσφύγισσας/α ή παράτυπης/ου μετανάστριας/στη συνιστά τη συμβολή της παρούσας έρευνας στη βιβλιογραφία.

Στην εργασία οι COI εξετάζονται μέσα από τους φακούς της ασφάλειας, του φύλου και του αποικιακού βλέμματος.

Ασφάλεια

Η εργασία αποσκοπεί στην κριτική προσέγγιση της διακυβέρνησης της μετανάστευσης από την ΕΕ, εστιάζοντας σε επιμέρους στοιχεία (σχέση μετανάστευσης–ασφάλειας, μορφές εξουσίας που αναδύονται στη διακυβέρνηση της μετανάστευσης, διαμόρφωση συνόρων και ορίων, ανθρωπιστική διαχείριση) που συντίθενται στους τρόπους που λειτουργούν οι COI στο πλαίσιο της διαχείρισης των μετακινούμενων πληθυσμών. Ουσιαστικά επιχειρεί να

² Βλ. Σχετικά Κεφάλαιο τέταρτο: Κριτική προσέγγιση των COI

διερευνήσει τα επιμέρους νήματα με τα οποία υφαίνεται και επιτελείται το αφήγημα των COI.

Με το σκεπτικό αυτό, παρουσιάζεται μια ευρύτερη θεώρηση του φαινομένου των μεταναστευτικών ροών και το πώς αυτές νοηματοδοτούνται/προβάλλονται ως απειλή ή καταλυτικός παράγοντας αλλαγής συμβάλλοντας στον ορισμό και την κατανόηση των συνόρων, των ορίων, της κρατικής κυριαρχίας. Η αναγωγή της μετανάστευσης σε ζήτημα ασφάλειας, κατά την οποία και η μετανάστευση και η ασφάλεια κατασκευάζονται και αλληλοδιαμορφώνονται ως κατεξοχήν πολιτικές έννοιες, βρίσκεται στο επίκεντρο της διαχείρισης των μετακινούμενων πληθυσμών. Οι COI κατασκευάζοντας τις/τους αιτούσες/ντες άσυλο ως θύματα και ως απειλές εμπλέκονται στην εννοιοδότηση της σχέσης μετανάστευσης–ασφάλειας.

Θεωρητικό υπόβαθρο για την προσέγγιση της ασφαλειοποίησης (securitization) συνιστούν κυρίως η Σχολή της Κοπεγχάγης, που εστιάζει στη λειτουργία του λόγου για τη διαμόρφωση της σχέσης μετανάστευσης-ασφάλειας και η Σχολή του Παρισιού, που ερμηνεύει αυτή τη σχέση υπό το πρίσμα της διαχείρισης της ανησυχίας και αναγνωρίζει τη σημασία των πρακτικών (praxis). Η κατασκευή των μετακινούμενων πληθυσμών ως απειλών ή ως απειλούμενων, τους προσδίδει διττή ιδιότητα και επιτρέπει διττή ασφαλειοποίηση: τόσο η ΕΕ και οι πολίτιδες/τες της όσο και οι μετανάστριες/ες καθίστανται αντικείμενα ασφάλειας· στην πρώτη περίπτωση προβάλλεται ένα αφήγημα για την προστασία των εξωτερικών συνόρων και των ευρωπαϊκών αξιών που απειλούνται, ενώ στη δεύτερη το αφήγημα περιστρέφεται γύρω από την ανάγκη προστασίας –υπό προϋποθέσεις– των θυμάτων και της διαχείρισής τους.

Η διακυβέρνηση μέσω πρακτικών παραγωγής γνώσης και διαδικασιών διοικητικού χαρακτήρα και η βιοπολιτική διάστασή της –μέσω του καθορισμού των σωμάτων που θα αναγνωριστούν ως άξια διεθνούς προστασίας κι εκείνων που θα αποκλειστούν– καθιστούν τους COI κατεξοχήν τεχνικές κυβερνητικότητας εντάσσοντάς τους στον μηχανισμό (despositif) του ban-opticon (Bigo, 2008). Παράλληλα η νομιμοποίηση πρακτικών που προστατεύουν την κρατική κυριαρχία θέτοντας υπό διακινδύνευση τις ζωές των μετακινούμενων πληθυσμών αναδεικνύουν τους COI ως εργαλεία απόλυτης εξουσίας. Η ανάλυση της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών ως σημείου διασταύρωσης διαφορετικών μορφών εξουσίας συμβάλλει στην κατανόηση της λειτουργίας των COI. Η επιλογή των μεταναστριών/στών να μετακινηθούν στην ΕΕ τις/τους φέρνει αντιμέτωπες/ους με αυτή τη διπλή οριοθέτηση εξωτερικών συνόρων και κοινωνικών ορίων, ενώ οι COI λειτουργούν ως κριτήρια που θα διευκολύνουν ή θα αποτρέψουν την υπέρβασή της.

Παράλληλα, θεωρώντας τους COI στοιχείο της ανθρωπιστικής διαχείρισης των μετακινούμενων πληθυσμών εξετάζεται η λειτουργία του ανθρωπισμού (humanitarianism) ως τακτικής διακυβέρνησης της μετανάστευσης καθιστώντας κατανοητή την ένταξή του στο συνεχές προσωπικής/πολιτειακής ασφάλειας.

Φύλο

Οι COI προσεγγίζονται επίσης με την οπτική του φύλου, το οποίο νοείται ως πολιτισμική κατασκευή του «εαυτού» σε σχέση με τον «Άλλο» (Παπαταξιάρχης, 1997), αλλά και αποτέλεσμα επιτέλεσης από το άτομο επαναλαμβανόμενων πράξεων που διαμορφώνουν την ταυτότητά του (Butler, 2004)· επιτελέσεις που διαφοροποιούνται στο εκάστοτε πολιτισμικό πλαίσιο και σε διαφορετικά πεδία κι έχουν πολιτικό χαρακτήρα.

Το φύλο συνιστά σημαντική παράμετρο στη διαμόρφωση των προσφυγικών ροών, καθώς οι έμφυλες ιεραρχίες, ενσωματωμένες στο εθνικό δίκαιο αλλά και στα κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα, αλληλεπιδρώντας με άλλες ταυτότητες των ατόμων, επηρεάζουν τη διαμόρφωση των εμπειριών τους και κατά συνέπεια την απόφαση να εγκαταλείψουν τη χώρα διαμονής. Το φύλο μπορεί να συνδέεται είτε με τους λόγους άσκησης της δίωξης σε βάρος του ατόμου (gender-related persecution) είτε με τις μορφές που αυτή παίρνει (gender-specific persecution) – ή και με τα δύο (Crawley, 2001· Collier, 2007· Wikström, 2014), ενώ η έμφυλη βία –νοούμενη ως υπερβαίνουσα τις διχοτομικές ταυτότητες φύλου– έχει επανειλημμένα αποτελέσει βάση αιτημάτων άσυλου. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat (2023) την τελευταία δεκαετία το μέσο ποσοστό των γυναικών επί των ατόμων που αιτούνται άσυλο για πρώτη φορά στις χώρες της ΕΕ εγγίζει το 32,2% (Παράρτημα, Πίνακας 2). Στη συντριπτική τους πλειονότητα τα κράτη-μέλη δεν καταγράφουν δεδομένα σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και την ταυτότητα φύλου των αιτουσών/ούντων άσυλο³. Ωστόσο οι εξελίξεις στον αριθμό και τα μοτίβα μετανάστευσης των γυναικών (Freedman, 2019), η αυξανόμενη ορατότητα των γυναικών και των ΛΟΑΤΚΙ+, στις προσφυγικές διαδρομές αλλά και στα αφηγήματα και τα ομιλιακά ενεργήματα αναφορικά με αυτές, φέρνουν στο

³ Το Βέλγιο και η Νορβηγία καταγράφουν τον ακριβή αριθμό των αιτημάτων που υποβάλλονται βάσει λόγων σχετικών με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου και τα χαρακτηριστικά φύλου, ενώ η Σουηδία, η Ιταλία και η Ολλανδία παρέχουν εκτιμήσεις ως προς τον αριθμό αυτών των αιτημάτων (Manganini, I. 2020. *The refugee status determination of transgender asylum-seekers: a queer critique*. Global Migration Centre), ωστόσο τα στοιχεία αυτά δεν αποτυπώνουν τον αριθμό των ΛΟΑΤΚΙ+ που αιτούνται άσυλο, καθώς δε συμπεριλαμβάνουν αιτήματα που υποβάλλονται για άλλους λόγους.

προσκήνιο τη σκοπιμότητα και την αναγκαιότητα έμφυλης προσέγγισης στην ανάλυση της διαχείρισης των προσφυγικών ροών.

Στο νομικό και πολιτικό πλαίσιο της αναγνώρισης προσφυγικού καθεστώτος, διαδικασία στην οποία προσανατολίζονται οι COI, δε συμπεριλαμβάνονται λόγοι δίωξης σχετικοί με το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου. Ωστόσο, οι έμφυλοι ρόλοι μπορούν να συνδέονται με τους καθορισθέντες λόγους δίωξης· η επίδραση του διαχωρισμού ιδιωτικής/δημόσιας σφαίρας στην εννοιοδότηση της πολιτικής δράσης και συνακόλουθα της δίωξης για πολιτικούς λόγους και η σύνδεση της «θηλυκοποιημένης» ευαλωτότητας με τη διασφάλιση ευνοϊκότερης μεταχείρισης σε όλα τα στάδια της διαχείρισης των αιτουσών άσυλο αποτελούν ανάγλυφα παραδείγματα. Ωστόσο η σχέση φύλου–διαδικασιών ασύλου και υποδοχής μπορεί να λάβει πιο αδιόρατες μορφές. Η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στους COI συνιστά σημαντικό εργαλείο για την επίτευξη της βασισμένης στην βιωμένη πραγματικότητα των ατόμων εξέτασης των αιτημάτων ασύλου.

Αποικιακή σκέψη

Η αποικιακή σκέψη αναγνωρίζεται στην (ανα)παραγωγή λόγου που έχει τις ρίζες του και διαιωνίζει αποικιακά αφηγήματα που νομιμοποιούν τη δυτική κυριαρχία προβάλλοντας την ηθική, πολιτισμική, οικονομική, διοικητική ανωτερότητα της Δύσης σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο – κυρίως τις χώρες της Ανατολής ή/και του Παγκόσμιου Νότου (Said, 1978). Οι COI εκπονούμενοι και χρησιμοποιούμενοι από αναπτυγμένα δυτικά κράτη κι έχοντας ως αντικείμενο αναφοράς κατεξοχήν χώρες προέλευσης του «υπόλοιπου κόσμου», και δη με παρελθόν ως αποικιακές κτήσεις, συνιστούν προνομιακό πεδίο για την επιβολή επιστημικής βίας και πολιτισμικών ιεραρχήσεων. Ο νεοαποικιακός λόγος δύναται να διαφαίνεται τόσο στις αναπαραστάσεις των χωρών προέλευσης ως αδύναμων, αποτυχημένων, πρωτόγονων κρατών (Smith, 2005) όσο και στην κατασκευή υποτελών, ανίκανων να εκφέρουν λόγο εκπροσωπώντας εαυτές/ούς (Spivak, 1988). Η υποτέλεια αυτή μπορεί να εντοπιστεί σε επίπεδο ατόμων, κατοίκων της χώρας προέλευσης ο λόγος των οποίων δεν ζητείται/αποτυπώνεται στους COI ή αιτουσών/ούντων άσυλο που τα αφηγήματα τους αξιολογούνται ως έχοντα μικρότερη βαρύτητα από τα αντίστοιχα των COI. Υπό μια ευρύτερη ερμηνεία μπορεί επίσης να διαπιστωθεί σε επίπεδο κρατών, όταν η εκπόνηση των σχετικών με αυτά εκθέσεων θεμελιώνεται κατά κύριο λόγο στη χρήση μη εθνικών/τοπικών πηγών.

Αντανακλώντας τους προβληματισμούς που προκύπτουν από τις παραπάνω θεωρήσεις η παρούσα εργασία εξετάζει τα εξής ερευνητικά ερωτήματα: α) Πώς αποτυπώνονται τα καθεστώτα φύλου στις εκθέσεις COI; β) Πώς κατασκευάζεται η έννοια της ασφάλειας στους COI και πώς συνομιλεί με τις κατασκευές του φύλου; και γ) Διακρίνεται αποικιακό «βλέμμα» στις εκθέσεις COI και, εάν αυτό συμβαίνει, με ποιους τρόπους εκφράζεται;

Εννοιολογικές προσεγγίσεις και γλωσσικές επιλογές

Στην παρούσα ερευνητική εργασία ο όρος φύλο δεν ταυτίζεται με τις γυναίκες. Ενίοτε αναφέρεται όχι μόνο στις έννοιες βιολογικό/κοινωνικό φύλο (sex/gender)⁴ αλλά και στον σεξουαλικό προσανατολισμό (sexual orientation)⁵, την ταυτότητα (gender identity)⁶, τα χαρακτηριστικά (sex characteristics)⁷ και την έκφραση φύλου (gender expression)⁸. Η επιλογή αυτή αφενός εξυπηρετεί πρακτικούς σκοπούς και αφετέρου επισημαίνει την παράμετρο του φύλου ως κοινό άξονα των προαναφερθεισών εννοιών και την ανάγκη συνδυαστικής θεώρησής τους, δεν συνεπάγεται όμως επ' ουδενί τη θεώρησή τους ως ταυτόσημων.

Με τον όρο μετανάστευση νοείται η διεθνής μετανάστευση ως «διαδικασία την οποία κινεί εκούσια ένας άνθρωπος προκειμένου, διασχίζοντας κρατικά σύνορα να μεταβεί σε έναν τόπο διαμονής διαφορετικό από τον δικό του» και η οποία προϋποθέτει «τη βούληση του ατόμου [...]» (Πετρινιώτη, 2020:434). Οι προσφυγικές κινήσεις συνιστούν μέρος της διεθνούς μετανάστευσης (Πετρινιώτη, 2020:434). Ως κατηγορία της ανθρώπινης κίνησης (human movement) η μετανάστευση συνδέεται με την κινητικότητα (mobility) μέσω ενός πλέγματος διαφορετικών μορφών σχέσεων, η ανάλυση των οποίων επιτρέπει την κατανόηση του

⁴ «Το κοινωνικό φύλο αναφέρεται στη σχέση μεταξύ γυναικών και ανδρών με βάση τις κοινωνικά ή πολιτισμικά κατασκευασμένες και καθορισμένες ταυτότητες, την ιδιότητα, τους ρόλους και τις ευθύνες που αποδίδονται στο ένα ή στο άλλο φύλο, ενώ το βιολογικό φύλο συνιστά βιολογικό προσδιορισμό» (UNHCR, 2002α:2).

⁵ Ο σεξουαλικός προσανατολισμός ορίζεται ως «δυνατότητα κάθε ατόμου για συναισθηματική και σεξουαλική έλξη και στενές σχέσεις με άτομα διαφορετικού φύλου ή του ίδιου φύλου ή περισσότερων του ενός φύλου» (UNHCR, 2012:3)

⁶ Η ταυτότητα φύλου ορίζεται ως «βαθιά βιωμένη εσωτερική και ατομική εμπειρία του φύλου κάθε ατόμου, η οποία μπορεί να αντιστοιχεί ή να μην αντιστοιχεί στο φύλο που του αποδόθηκε κατά τη γέννηση» (UNHCR, 2012:3)

⁷ Ο όρος intersex αναφέρεται «σε μια κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο γεννιέται με αναπαραγωγική ή σεξουαλική ανατομία και/ή χρωμοσωμικά πρότυπα που δεν φαίνεται να ταιριάζουν με τις τυπικές βιολογικές έννοιες του αρσενικού ή του θηλυκού» (UNHCR, 2019:169).

⁸ Η έκφραση φύλου αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους ένα άτομο εκδηλώνει αρρενωπότητα, θηλυκότητα ή άλλες έμφυλες συμπεριφορές και χαρακτηριστικά στο κοινωνικό σύστημα, και συγκεκριμένα το πώς εκφράζει σε τρίτα πρόσωπα το τρόπο με τον οποίο βιώνει την ταυτότητα φύλου του. Περιλαμβάνει εκφράσεις, όπως τα ρούχα, το χτένισμα, το μακιγιάζ, τον τρόπο ομιλίας και κίνησης και την επιλογή ονόματος και ανωνυμίας (Ερευνητικό Δίκτυο ΛΟΑΤΚΙ+, <https://loatknet.panteion.gr/poroi-piges/orologia-loatki/>)

σύνθετου και δυναμικού χαρακτήρα αυτών των κατηγοριών και της μεταξύ τους διάδρασης (Piccoli, Gianni, Ruedin, Acherman, Dahinden, Hoffmeyer-Zlotnik, Nedelcu & Zittoun, 2024). Η παρούσα εργασία εστιάζει στη μετανάστευση ως βρισκόμενη σε σχέση ιεραρχίας και αντίθεσης με την κινητικότητα, δηλ. στην αναπαραγωγή και νομιμοποίηση ιεραρχιών κινήσεων ως μέρος ευρύτερων καθεστώτων διακυβέρνησης και τη λειτουργία των δύο κατηγοριών ως μέσων για τη δια της επιβολής διαμόρφωση της πραγματώσης της άλλης. Αναγνωρίζοντας την κατασκευή διαφορετικών υπο-ομάδων εντός του μεταναστευτικού πληθυσμού, η εργασία επικεντρώνεται στις περιπτώσεις όπου η μετανάστευση σημαίνεται ως «προβληματική κινητικότητα» (π.χ. παράτυπες/οι μετανάστριες/στες, προσφύγισες/πρόσφυγες, αιτούσες/ντες άσυλο). Παράλληλα εξετάζει τις μεταναστευτικές πολιτικές και πρακτικές της ΕΕ ως παράγοντα ελέγχου της κινητικότητας των προαναφερθέντων πληθυσμών, είτε μέσω επιβολής περιορισμών σε αυτή είτε εξαναγκάζοντάς τους σε κινητικότητα (Piccoli et al., 2024).

Στην παρούσα εργασία υιοθετείται ο ορισμός των προσφυγισσών/ων⁹ όπως παρέχεται από την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR). Αναφορικά με τη χρήση του όρου «μετανάστρια/στης»¹⁰ ακολουθείται η «συμπεριληπτική» προσέγγιση που υιοθετεί ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης σύμφωνα με την οποία στον όρο εντάσσονται και τα άτομα που διαφεύγουν πολέμων ή διώξεων. Με τη συγκεκριμένη επιλογή η γράφουσα επιθυμεί να προβληματοποιήσει τη θεώρηση του δίπολου «πρόσφυγας/μετανάστης» βάσει της διχοτόμησης εξαναγκασμού/επιλογής (Tomaselli, 2023) καθώς και τα αφηγήματα που είτε προάγουν την απόλυτη διάκριση αυτών των κατηγοριών είτε προλειαινούν τη σύγκλισή τους και να αποτυπώσει την κατασκευή τους στο πλαίσιο πολιτικών στοχεύσεων.

Ο όρος «Country of Origin Information» αποδίδεται ως «Κόμβοι πληροφοριών για τις χώρες προέλευσης» προκειμένου να εκφραστεί ο σύνθετος και δυναμικός χαρακτήρας τους.

Εκλαμβάνοντας τη χρήση της γλώσσας ως αποτύπωση έμφυλων σχέσεων εξουσίας που εμπεριέχει και αναπαράγει πατριαρχικές δομές (Γκασούκα & Γεωργαλλίδου, 2018), η

⁹ «Άτομα που εγκατέλειψαν τα σπίτια τους για να ξεφύγουν από διωγμούς, συγκρούσεις, βία, σοβαρές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή άλλα γεγονότα που διαταράσσουν σοβαρά τη δημόσια τάξη, και αναζητούν ασφάλεια σε άλλη χώρα. Ως εκ τούτου, χρειάζονται «διεθνή προστασία» από άλλη χώρα, όταν η χώρα καταγωγής τους δεν είναι σε θέση ή δεν επιθυμεί να τους προστατεύσει. (UNCHR, (2019). «Πρόσφυγας» ή «Μετανάστης»; Πώς η επιλογή μιας λέξης επηρεάζει ανθρώπινα δικαιώματα και ζωές. <https://www.unhcr.org/gr/60073-prosfygas-i-metanastis.html>)

¹⁰ Αποτελεί «όρο-ομπρέλα που δεν ορίζεται από το διεθνές δίκαιο αλλά αντανακλά την κοινή αντίληψη για ένα άτομο που μετακινείται από τον τόπο της συνήθους διαμονής του, είτε εντός μιας χώρας είτε διασυνοριακά, προσωρινά ή μόνιμα, και για διάφορους λόγους» (International Organisation for Migration (2019). Glossary on migration. *International Migration Law*, No. 34. IOM. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf).

παρούσα εργασία επιχειρεί να μη συμβάλει στη συντήρηση του γλωσσικού σεξισμού αλλά να λειτουργήσει προς διατάραξή του. Ως εκ τούτου όταν γίνεται αναφορά σε μικτούς πληθυσμούς (γυναίκες και άνδρες) τα σχετικά μέρη του λόγου παρατίθενται και στα δύο γένη, ενώ προτάσσεται κατεξοχήν το θηλυκό γραμματικό γένος.

Περιορισμοί

Οι COI εκπονούνται από ευρύ φάσμα φορέων και για πλήθος χωρών. Αναγνωρίζοντας τους περιορισμούς που θέτει το πλαίσιο διεξαγωγής της, η παρούσα εργασία, κατόπιν χαρτογράφησης του πεδίου και βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων, επικεντρώνεται σε μία χώρα προέλευσης και τέσσερεις φορείς εκπόνησης¹¹. Λαμβάνοντας υπόψη τους πολλαπλούς ρόλους των COI στο πλαίσιο της διαχείρισης της μετανάστευσης και του ασύλου, εστιάζει στη λειτουργία τους στο πλαίσιο της διαδικασίας προσδιορισμού προσφυγικού καθεστώτος. Ερευνητικό αντικείμενο αποτελούν τα ίδια τα κείμενα των COI· η διαδικασία εκπόνησής τους και η χρήση τους από τις/τους αρμόδιες/ους επαγγελματίες δεν εμπίπτουν στο πεδίο της παρούσας έρευνας.

¹¹ Βλ. Σχετικά Κεφάλαιο δεύτερο: Μεθοδολογικό πλαίσιο

A. Κριτική προσέγγιση του πολιτικού και νομικού πλαισίου λειτουργίας των COI, με την οπτική των θεωριών της ασφάλειας και του φύλου

1. Διαχείριση της μετανάστευσης και του ασύλου από την Ευρωπαϊκή Ένωση: μια επικίνδυνη ισορροπία ανάμεσα στην ασφάλεια των χωρών υποδοχής και την ασφάλεια των μετακινούμενων πληθυσμών

1.1. Ευρύτερο πλαίσιο

Οι μεταναστευτικές ροές στη μεταψυχροπολεμική περίοδο διακυβερνώνται εντός ενός διεθνούς συστήματος όπου η έννοια του κράτους βρίσκεται υπό αναπροσδιορισμό. Η παγκοσμιοποίηση, με τα πολιτικά και κοινωνικά επακόλουθά της, όπως επισημαίνουν οι Ceyhan & Tsoukala

επηρέασαν σημαντικά τις μορφές και τις νοηματοδοτήσεις των συνόρων, των ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων, καθώς και την έννοια και τη φύση της κρατικής κυριαρχίας και εξουσίας. [...] αναδιαμόρφωσαν την εσωτερική τάξη, αμφισβήτησαν τις παραδοσιακές δομές, τροποποίησαν κοινωνικές συμβάσεις, [...] επιτάχυναν τις δυναμικές της συμπερίληψης και του αποκλεισμού. [...] οι δυτικές κοινωνίες γίνονται μάρτυρες της ανάδυσης υπαρξιακών και εννοιολογικών ανησυχιών και φόβων για την ταυτότητα, την ασφάλεια, την ευημερία τους. [...] Ένα από τα προεξάρχοντα χαρακτηριστικά τους [...] είναι η παραγωγή λόγου φόβου και πολλαπλασιασμού των κινδύνων με αναφορές σε σενάρια χάους, αταξίας και σύγκρουσης των πολιτισμών (2002:21-22).

Η μετανάστευση, πεδίο διασταύρωσης των αξιών της παγκόσμιας πολιτειότητας και της διατάραξης της ομοιόστασης βρίσκεται στο επίκεντρο αυτών των προβληματισμών αποκαλύπτοντας το οξύμωρο των (δια)κρατικών πολιτικών· αφενός τη διευκόλυνση της διακίνησης των αγαθών, του κεφαλαίου και της κυκλοφορίας των ατόμων και αφετέρου την αυξανόμενη παρεμπόδιση της μετακίνησης όσων δεν ανταποκρίνονται στις προδιαγραφές, μέσω της επιβολής αυστηρών περιορισμών. Ουσιαστικά η Δύση –Ευρώπη και Βόρεια Αμερική– περικλείεται από ένα «τείχος» πολιτικών που κατασκευάζει ως παράνομες/ους ξένες/ους την πλειονότητα του πληθυσμού της γης, εντείνοντας τις ανισότητες μεταξύ του Παγκόσμιου Βορρά και Νότου (Fassin, 2011· Ticktin, 2023). Η αντίφαση γίνεται εντονότερη εάν ληφθεί υπόψη η δέσμευση των κρατών που βρίσκονται εντός του «τείχους» για προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Επιπλέον, η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών συνιστά σύνθετο ζήτημα που διεξάγεται σε πολλαπλά επίπεδα διακυβέρνησης. Παρά τη μεταφορά αρμοδιοτήτων σε ενωσιακό επίπεδο, τη δημιουργία ενός κοινού θεσμικού πλαισίου (Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου–ΚΕΣΑ, Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο) και τη σύσταση εξειδικευμένων ευρωπαϊκών οργανισμών¹², παρατηρούνται διαφοροποιήσεις, αντιθέσεις και μη συμβατότητα μεταξύ αλλά και εντός των κρατών-μελών (Scholten & Penninx, 2016).

1.2. Προσέγγιση της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών από την ΕΕ: μετανάστευση-ασφάλεια nexus

Η σχέση μετανάστευσης–ασφάλειας αποτελεί βασικό άξονα στον λόγο για τη μετανάστευση (και την ασφάλεια) αλλά και στις πολιτικές/πρακτικές για τη διαχείρισή της.

Η ασφαλειοποίηση νοείται ως δυναμικό σύνολο πρακτικών μέσω των οποίων οι δρώσες/ντες αξιοποιούν –με βάση το συγκεκριμένο πλαίσιο– διάφορα ερμηνευτικά μέσα (όπως μεταφορές, εργαλεία πολιτικής, ρεπερτόρια εικόνων, κατ’ αναλογία συγκρίσεις, στερεότυπα, συναισθήματα), προκειμένου να ωθήσουν το ακροατήριο να εκλάβει –σε νοητικό και συναισθηματικό επίπεδο– ένα αντικείμενο αναφοράς ως βρισκόμενο σε κρίσιμη ευαλωτότητα και απειλούμενο σε τέτοιο βαθμό ώστε να καθίσταται αναγκαία η άμεση λήψη ειδικών μέτρων για την αντιμετώπισή της (Balzacq, Léonard & Ruzicka, 2016:495). Η Bello (2022) επισημαίνει ότι η ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης δε συνιστά γραμμική αλλά σπειροειδή διαδικασία, κατά την οποία η κατασκευή αλλά και η αποδόμηση της «μετανάστευσης ως απειλής» επηρεάζεται από τις εκάστοτε νοηματοδοτήσεις του έθνους και της εθνότητας και τον βαθμό στον οποίο τους αποδίδεται κλειστός χαρακτήρας, επικεντρώνοντας στον διαχωρισμό. Η ασφαλειοποίηση εξελίσσεται μέσω αφηγημάτων και πρακτικών/διαδικασιών διαφορετικών δρωσών/δρώντων οδηγώντας στην αυτοεκπλήρωση και την ενίσχυση των δυναμικών της σχέσης μετανάστευσης–ασφάλειας.

α) Η λειτουργία του λόγου στη διαμόρφωση της σχέσης μετανάστευσης–ασφάλειας

Ένα θεωρητικό και αναλυτικό πλαίσιο που εξετάζει τις διαδικασίες ασφαλειοποίησης εστιάζοντας στη λειτουργία του λόγου αναπτύχθηκε από τη Σχολή της Κοπεγχάγης (ΣΚ). Η

¹² Βλ. σχετικά Καζάκου, Ε. (2022). *Η ασφάλεια των συνόρων και η επισφάλεια των προσφύγων: Έμφυλες διαστάσεις της διαχείρισης της καταναγκαστικής μετανάστευσης από την ΕΕ.*

αναγωγή ενός θέματος σε ζήτημα ασφάλειας γίνεται μέσω ομιλιακών ενεργημάτων, δηλ. λεκτικών πράξεων με επιτελεστικό χαρακτήρα καθώς δεν ονομάζουν απλώς, αλλά εφόσον είναι επιτυχημένα, κατασκευάζουν το θέμα αυτό ως υπαρξιακή απειλή για το αντικείμενο αναφοράς (referent object) και πείθουν (το ακροατήριο) για τη σκοπιμότητα/αναγκαιότητα της μετάθεσής του από το πεδίο της πολιτικής στο πεδίο της ασφάλειας (Sjoberg, 2009· Sezal, 2019). Η ασφαλειοποίηση δημιουργεί καταστάσεις εξαίρεσης που καθιστούν διανοητή οποιαδήποτε μορφή δράσης, νομιμοποιώντας την εφαρμογή μέτρων ασύμβατων με τις αρχές της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων· συνιστά ένδειξη αδυναμίας/αποτυχίας των κρατών (Howell & Richter-Montpetit, 2020). Η έννοια της ασφάλειας διευρύνεται και γίνεται πιο σύνθετη. Δρώντες/σες της ασφαλειοποίησης (securitizing actors) καθίστανται άτομα, θεσμοί, οντότητες, των οποίων τα ομιλιακά ενεργήματα φέρουν κύρος που καθιστά δυνατή την αποδοχή τους από το ακροατήριο – είτε μέσω της συναίνεσης είτε μέσω του εξαναγκασμού (Steans, 2013·Howell & Richter-Montpetit, 2020).

Η ΣΚ δεν προβληματοποιεί περαιτέρω τις δυναμικές των σχέσεων εξουσίας που ενέχονται στη δυνατότητα κάποιου/ας να λειτουργήσει ως δρών/σα· και αυτό συνιστά καίρια αδυναμία της. Η Hansen επισημαίνει ότι η «η επιστημολογική εξάρτηση από τη θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων προϋποθέτει την ύπαρξη μιας κατάστασης όπου η ομιλία είναι όντως δυνατή» (2007:146). Το φύλο αποτελεί «τυφλό σημείο» καθώς δε λαμβάνεται υπόψη το ενδεχόμενο της (καταναγκαστικής) σιωπής των γυναικών που βιώνουν ανασφάλεια – στοιχείο που εντείνει η ταύτιση του λόγου με την ομιλία και η παραγνώριση της δηλωτικής λειτουργίας των σωμάτων–, ενώ η αλληλεπίδρασή του με άλλες ταυτότητες του ατόμου δεν επιτρέπει να αποτελέσει την αυτόνομη, συλλογική οντότητα αναφοράς που αναγνωρίζει/προϋποθέτει η ΣΚ (Hansen, 2007). Εστιάζοντας στα «κυρίαρχα» υποκείμενα, των οποίων τις θεσιακότητες καθιστά αόρατες, κι εκλαμβάνοντας τον λόγο αποκλειστικά ως ομιλία, η Σχολή φυσικοποιεί την υποτέλεια (Spivak, 1988) των περιθωριοποιημένων ατόμων/ομάδων και την (ανα)παραγωγή έμφυλων και φυλετικοποιημένων αφηγημάτων.

Εξετάζοντας ως ομιλιακά ενεργήματα τα κείμενα νόμων και πολιτικής, τις εκθέσεις/αναφορές, τις ανακοινώσεις, τα άρθρα/αναλύσεις διακρίνουμε –με αυξομειούμενη έμφαση σε διαφορετικές χρονικές περιόδους– δύο κύριους τρόπους αναγωγής των μετακινούμενων πληθυσμών σε ζητήματα ασφάλειας.

Στον πρώτο, οι μετακινούμενοι πληθυσμοί παρουσιάζονται ως αδάμαστη απειλή, «ρέουν σαν δύναμη της φύσης και προσπαθούν να εκμεταλλευτούν τα κενά στα συστήματα» (Häkli, Kudžmaitė & Kallio, 2024:20). Τα κυρίαρχα αφηγήματα αφορούν την κοινωνική ασφάλεια, τη δυνατότητα της κοινωνίας να διατηρήσει τον βασικό της χαρακτήρα,

εκλαμβάνοντας την πολιτισμική διαφορά ως παράγοντα κινδύνου (Balzacq, Léonard & Ruzicka, 2015), αλλά και την κρατική και τη στρατιωτική ασφάλεια μέσω της θεώρησης των νεοεισερχόμενων ως πιθανών τρομοκρατών (Grey & Franck, 2019). Παράλληλα, πληθαίνουν τα κείμενα που τους/τις παρουσιάζουν ως απειλή για την οικονομική ασφάλεια, περιγράφοντας τους/τες ως οικονομικούς/ες μετανάστες/τριες, λογικούς/ές αλλά ανήθικους/ες *hominess oeconomici*» (Stachowitsch & Sachseder, 2019:116) που έρχονται να καταχραστούν την οικονομία και τα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης των χωρών υποδοχής, αλλά και ως απειλή για τη δημόσια υγεία. Το τελευταίο αφήγημα ενισχύθηκε την περίοδο της πανδημίας επιτείνοντας την ασφαλειοποίηση, και την αυστηροποίηση των πρακτικών ελέγχου και περιορισμού των μεταναστευτικών ροών (Freedman, 2021).

Στον δεύτερο, οι ζωές των ίδιων των μετακινούμενων πληθυσμών, παρουσιάζονται ως αντικείμενο ασφάλειας, ιδιαίτερα στις διαδρομές προς την ΕΕ – κυρίως τη διέλευση της Μεσογείου. Εδώ, προνομιακή θέση έχουν οι επονομαζόμενες ευάλωτες ομάδες, ενώ η ασφαλειοποίηση συνηγορεί υπέρ του δικαιώματος των κρατών για λήψη έκτακτων μέτρων· όχι πλέον για να προστατευθούν από τους μετακινούμενους πληθυσμούς, αλλά για να τους προστατέψουν.

Η νοσηματοδότηση και των χωρών υποδοχής και των μετακινούμενων πληθυσμών ως αντικειμένων ασφάλειας, επιτρέπει την κατασκευή του αφηγήματος της συσχέτισης προσωπικής–πολιτειακής ασφάλειας (*safety–security nexus*), σύμφωνα με την οποία η ταυτόχρονη εξυπηρέτηση των δυο μορφών ασφάλειας δε συνιστά αντίφαση, αλλά αναγκαία συνθήκη για την επίτευξή τους. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη λειτουργία αυτής της σχέσης ως συνεχούς συνιστά η ισόρροπη/ισότιμη αντιμετώπιση της προσωπικής και της πολιτειακής ασφάλειας. Έτσι, κατά τη διαχείριση της πανδημίας, στη συντριπτική πλειονότητα των κρατών της ΕΕ, τα μέτρα που εφαρμόστηκαν για το σύνολο του πληθυσμού (π.χ. περιορισμός μετακινήσεων) αλλά και ειδικότερα για τις/τους αιτούσες/ντες άσυλο (όπως αυστηρότερες μορφές καραντίνας) οδήγησαν στη δυσανάλογη επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των τελευταίων, συντελώντας όχι στην προστασία τους από τον ιό αλλά στη μεγαλύτερη διακινδύνευση της ζωής τους (Freedman, 2021) κι επιφέροντας απομείωση της πολιτειότητάς τους (Karagiannopoulou, Tastsoglou & Petrinioti, 2024). Η εμπειρία αυτή συνιστά ανάγλυφο παράδειγμα αυτής της ασυμμετρίας και αποδεικνύει τον μη ρεαλιστικό χαρακτήρα του συνεχούς προσωπικής/πολιτειακής ασφάλειας όταν αποδίδεται διαφορετική βαρύτητα στους δύο πόλους.

Και στις δύο περιπτώσεις, κοινός άξονας της ασφαλειοποίησης των μεταναστευτικών ροών είναι η (ανα)παραγωγή έμφυλου και φυλετικοποιημένου λόγου. Οι μη λευκοί νέοι

άνδρες από την Αφρική και τη Μ. Ανατολή κατασκευάζονται ως η κατεξοχήν απειλή (τρομοκράτες ή σεξουαλικά επιτιθέμενοι) (Grey & Franck, 2019). Από την άλλη, η ευαλωτότητα εμφανίζεται ως γένους θηλυκού, επιβεβαιώνοντας την πρόσληψη των γυναικών –ιδίως των προερχόμενων από μη δυτικές κοινωνίες– ως ατόμων που χρήζουν σωτηρίας (Grey & Franck, 2019· Stachowitsch & Sachseder, 2019). Ένα ακόμη συνεκτικό στοιχείο έγκειται στην παρουσία των αφηγημάτων για την Ευρώπη ως «χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» (European Union, 1997) πολιτισμικά και ηθικά υπερέχοντα έναντι των χωρών προέλευσης. Τα αφηγήματα αυτά έχουν διττή, αντικρουόμενη επίδραση στη σχέση μετανάστευσης–ασφάλειας ως παράμετρο διαμόρφωσης των πολιτικών της Ένωσης· υπογραμμίζουν το επιτακτικό της προάσπισης των ευρωπαϊκών κοινωνιών και των κεκτημένων τους από τους/τις βάρβαρους/ες εισβολείς παρουσιάζοντας όχι απλώς εύλογη αλλά και επιβεβλημένη την ανάληψη οποιασδήποτε δράσης, ενώ παράλληλα υποδηλώνουν την ηθική υποχρέωσή της να παρέχει –πατερναλιστική– προστασία στα αναζητούντα βοήθεια θύματα.

β) Η διαχείριση της ανησυχίας ως τρόπος διαμόρφωσης της σχέσης μετανάστευσης–ασφάλειας

Σύμφωνα με τη Σχολή του Παρισιού (ΣΠ), η σχέση μετανάστευσης–ασφάλειας διαμεσολαβείται από τη διαχείριση της ανησυχίας (management of unease). Η ανησυχία δε νοείται ως ψυχική κατάσταση των ατόμων επακόλουθη υπαρκτών κινδύνων και δυσκολιών, αλλά ως διάχυτη ανασφάλεια που προκύπτει από την κατασκευή της κοινωνίας ως επικίνδυνης. Είναι μια δομική ανησυχία που απηχεί νεοφιλελεύθερα αφηγήματα για το επισφαλές των ορίων της ελευθερίας και δημιουργείται/ενισχύεται κι εργαλειοποιείται από ένα πλέγμα δρώντων/δρωσών προκειμένου αυτοί/ές να διασφαλίσουν την εξουσία που τους παρέχει ο ρόλος του/της προστάτη/ιδας και να συγκαλύψουν αποτυχίες τους (Bigo, 2002:63-65).

Σημαντικός είναι ο ρόλος των επαγγελματιών διαχείρισης της ανησυχίας. Ο Bigo (2008) αναφέρεται στη σύγχρονη ευρωπαϊκή πραγματικότητα ως πεδίο που περιλαμβάνει εκπρόσωπους όχι μόνο των παραδοσιακά σχετιζόμενων με ζητήματα ασφάλειας επαγγελματικών χώρων αλλά και διαφορετικών δημόσιων και ιδιωτικών οντοτήτων (π.χ. εταιρείες ασφάλειας και άμυνας, οικονομικά ιδρύματα, εταιρείες ανάλυσης κινδύνου, ακαδημαϊκός χώρος). Βρισκόμενες/οι σε δομικό ανταγωνισμό μεταξύ τους αλλά και με εκπροσώπους άλλων πεδίων, οι επαγγελματίες θέτουν όχι μόνο τη διαχείριση των

προβλημάτων ασφάλειας αλλά και τον προσδιορισμό και την ιεράρχηση αυτών ως νομιμοποιημένο αντικείμενό τους. Είναι ένα πεδίο διεθνικό, όπου η διαμόρφωση των σχέσεων υπερβαίνει την κουλτούρα των κρατών-εθνών.

Στο πεδίο αυτό, τα όρια μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας αναδεικνύονται διαπερατά· η αστυνομία διεθνοποιείται και στρατιωτικοποιείται, ενώ ο στρατός αναλαμβάνει ρόλους στο εσωτερικό της χώρας (Ceyhan & Tsoukala, 2002). Στο νέο αυτό πλαίσιο, οι μετανάστριες/στες, συνδυάζοντας εγγενώς το εξωτερικό και το εσωτερικό στοιχείο, «προσφέρονται» ως ενσωματώσεις της διευρυμένης απειλής λειτουργώντας πρωτίστως ως ευκαιρία να εξυπηρετήσουν οι επαγγελματίες τα συμφέροντά τους και να αναπτύξουν περαιτέρω τις τεχνολογίες τους (Bigo, 2002).

Η ΣΠ διευρύνει το περιεχόμενο της έννοιας του λόγου εντάσσοντας τις πρακτικές διαδικασίες, τα ακροατήρια και τα εκάστοτε συγκείμενα (Sezal, 2019). Δεν αρνείται τον ρόλο των ομιλιακών ενεργημάτων στην κατασκευή της ασφάλειας, την εξαρτά ωστόσο από τη δυναμική του πεδίου και τα εκάστοτε ακροατήρια. Πέρα από τη δημιουργία καταστάσεων εξαίρεσης, εστιάζει στο πώς η έννοια της (αν)ασφάλειας κατασκευάζεται μέσα από την επιτέλεση καθημερινών γραφειοκρατικών και τεχνοκρατικών πρακτικών που εγγεγραμμένες ως ρουτίνες περνούν απαρατήρητες ή θεωρούνται ότι εξυπηρετούν τις αρχές της ελευθερίας και της δημοκρατίας (Ceyhan & Tsoukala, 2002). Η επιτήρηση και ο έλεγχος, η καταγραφή και κατηγοριοποίηση των ατόμων, η δημιουργία προφίλ πληθυσμού, οι αναλύσεις κινδύνου και η εξαγωγή στατιστικών, πρακτικές για τις οποίες η διαχείριση των μετακινούμενων πληθυσμών συνιστά προνομιακό πεδίο εφαρμογής, συνιστούν ασφαλειοποιητικές πρακτικές (Bigo, 2002). Αυτό που έχει σημασία στις πρακτικές ασφάλειας δεν είναι τι «αναπαριστούν» αλλά τι «εκφράζουν» (Balzacq, Léonard, & Ruzicka, 2015). Έτσι, η επιτήρηση των συνόρων μέσω drones, κατασκευάζει υπόρρητα την εικόνα των μεταναστών/τριών ως εισβολέων/εχθρών χωρίς να συνοδεύεται από ρητές δηλώσεις για την επικινδυνότητά τους (Martins & Jumbert, 2020).

Σε αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη, η ΣΠ δε θεωρεί την ασφάλεια και την ανασφάλεια ουσιοκρατικά αντίθετες έννοιες, την πρώτη με θετικό πρόσημο και τη δεύτερη με αρνητικό. Τις αντιλαμβάνεται μάλλον ως σημεία σε μια ταινία του Μόμπιους· παρόλο που αρχικά φαίνονται διαφορετικές αποτελούν μέρος μιας ενιαίας διαδικασίας – το εάν θα χαρακτηριστούν ως ασφάλεια ή ανασφάλεια εξαρτάται από την οπτική όποιας/ου τις νοηματοδοτεί (Bigo & McCluskey, 2018).

Η σχέση μετανάστευσης–ασφάλειας είναι «απόλυτα και άμεσα πολιτική» (Bigo, 2002:67). Η αντίληψη της Πολιτείας ως σώματος που εμπεριέχει μια ξεχωριστή μορφή

πολιτειότητας και πρέπει να προστατευτεί από τη διείσδυση των ξένων που θέτουν σε κίνδυνο την ομοιογένεια του κράτους, της κοινωνίας και της πολιτειότητας καθορίζει την κατασκευή της μετανάστευσης ως πρόβλημα ασφάλειας (Bigo, 2002). Η κατά αυτής επιχειρηματολογία διαρθρώνεται σε τέσσερις άξονες (κοινωνία/οικονομία, ασφάλεια, ταυτότητα, πολιτική) καθιστώντας τους/τις μετανάστες/ριες «πανταχού παρούσα» απειλή (Ceyhan & Tsoukala, 2002). Πρόκειται για αφήγημα που οι πολιτικοί ενεργοποιούν στο πλαίσιο «πολιτικών παιχνιδιών» (Bigo, 2002:68). Κατασκευάζοντας την εικόνα της/του μετανάστριας/στη ως αντιστροφή της/του καλής/ού πολίτιδας/τη αποπροσανατολίζουν το κοινό από άλλα προβλήματα, συγκαλύπτουν τις ευθύνες τους, ενισχύουν την εξουσία τους και δικαιολογούν την εφαρμογή αμφισβητήσιμων μέτρων (Bigo, 2002). Η πολιτικοποίηση και η (αν)ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης είναι αλληλοτροφοδοτούμενες διαδικασίες θεμελιωμένες στη διαχείριση της ανησυχίας.

Η μετανάστευση, στο επίκεντρο είτε του πολιτικού πεδίου είτε εκείνου της ασφάλειας, συντελεί στην αποπροσωποποίηση των μεταναστριών/στών. Τα άτομα δεν αναγνωρίζονται ως κοινωνικά ενσώματα υποκείμενα με ξεχωριστές βιωμένες πραγματικότητες που συμμετέχουν στη διαμόρφωση των σχέσεων εξουσίας (Häkli, Kudžmaitė & Kallio, 2024) αλλά παρουσιάζονται ως ομογενοποιημένο, αδιαφοροποίητο σύνολο. Είτε δαιμονοποιούνται ως απειλές είτε εγείρουν το οίκτο ως θύματα, κατασκευάζονται ως αποκείμενα μέσω της αντίθεσης από τα οποία (αυτό)προσδιορίζεται η Ευρώπη.

Η κατασκευή της μετανάστευσης ως απειλής συμβάλει στον σταδιακό συγκερασμό αιτουσών/ούντων άσυλο και μεταναστριών/στών, μέσω του διαχωρισμού σε «γνήσιες/ιους» και «ψευδείς» (Ceyhan & Tsoukala, 2002). Ωστόσο, «η απαξίωση των αιτουσών/ντων άσυλο ως ατόμων σηματοδοτεί την απονομιμοποίηση του θεσμού» (Daniel & Knudsen 1995, στο Fassin, 2011:220). Ενώ οι διαδικασίες ασύλου αποδυναμώνονται, τα κράτη αναπτύσσουν εξελιγμένα μέσα για να ελέγξουν την «αλήθεια» των αιτουσών/ούντων. Κατηγοριοποιούμενα ως μετανάστριες/στες, τα άτομα αποκλείονται κατά τεκμήριο και εκ των προτέρων από τη δυνατότητα να αναγνωριστούν ως προσφύγισες/πρόσφυγες, αντιμετωπίζονται ως παράνομα (και) στη βάση φυλετικών κριτηρίων και διακυβερνώνται ως ανεπιθύμητα (Fassin, 2011· Tazzioli & De Genova, 2020).

Η διττή νοηματοδότηση των μετακινούμενων πληθυσμών ως απειλών και ως θυμάτων συμβάλλει σε μια διττή (αν)ασφαλειοποίηση· η ευρωπαϊκή ταυτότητα και πολιτεία υποδοχής αλλά και οι ζωές των ατόμων που συνθέτουν τις μικτές ροές ανάγονται σε αντικείμενα ασφάλειας. Η αποτελεσματική λειτουργία των COI φιλοδοξεί να συμβάλει στην

προστασία και των δύο. Το ερώτημα που αναδύεται αφορά την επιλογή εκείνων που προστατεύονται κατά προτεραιότητα. Η ερμηνευόμενη σχέση μετανάστευσης-ασφάλειας δημιουργεί μια συνθήκη κατά την οποία η προστασία των μεν δύναται να σημαίνει την εγκατάλειψη των δε. Οι έννοιες της ζωής και των δικαιωμάτων αποκóπτονται η μία από την άλλη. Ούσες/Οντες στην πλευρά της πλάστιγγας με τη μικρότερη βαρύτητα οι μετανάστριες/στες δεν παρουσιάζονται τόσο ως «γυμνές ζωές» (Agamben, 2005) όσο ως «ζωές-με-όχι-πλήρη-δικαιώματα», με επιλεκτική (μη) πρόσβαση σε αυτά (Moreno-Lax, 2017).

Η (ανα)παραγωγή των μεταναστριών/στών ως «κοινωνικής κατανομής του κακού» (Bigo, 2002:71) συνεπάγεται την υπεραπλουστευτική προσέγγιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι χώρες υποδοχές, εμποδίζοντας την ουσιαστική αντιμετώπισή τους. Η ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης συνδέεται με την εφαρμογή αυστηρών, δαπανηρών μέτρων και πολιτικών που αδυνατούν να διαχειριστούν τις μεταναστευτικές ροές αλλά και τα παρουσιαζόμενα ως απότοκα ή επιδεινούμενα από αυτές προϋπάρχοντα κοινωνικά προβλήματα, ενώ υπονομεύουν τις αξίες που ισχυρίζονται πως διαφυλάττουν.

Το εύρος του δικτύου των ευρωπαϊκών οργανισμών για τη διαχείριση της κινητικότητας¹³ και η σύνθεσή του συνιστούν σημείο θεσμοποίησης της ασφαλειοποίησης των μετακινούμενων πληθυσμών και κίνηση (ανα)παραγωγής της. Η δέσμευση της Ένωσης για οριζόντια ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου (gender mainstreaming) και της ισότητας (equality mainstreaming) παρέχει τις κατευθύνσεις για μια διαχείριση των μικτών¹⁴ ροών, σε όλες τις φάσεις των διαδρομών τους, όπου οι σχετιζόμενες με το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά φύλου ανάγκες των ατόμων θα προσμετρώνται στη χάραξη και την εφαρμογή των σχετικών πολιτικών. Ωστόσο, η εξαγγελία πολιτικών δεσμεύσεων δε συνεπάγεται την αυτονόητη εφαρμογή τους.

¹³ Περιλαμβάνει την EUAA τ. EASO, τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Επιβολής του Νόμου (Europol), τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Ποινικής Δικαιοσύνης (Eurojust), τον FRONTEX και τη δημιουργία κέντρων υποδοχής και ταυτοποίησης προσφύγων (hotspots) στις χώρες που απαρτίζουν τα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ (Καζάκου, 2022).

¹⁴ Ο όρος αναφέρεται σε ένα πλήθος ανθρώπων «που ταξιδεύουν μαζί, γενικά με παράτυπο τρόπο, χρησιμοποιώντας τις ίδιες διαδρομές και μέσα μεταφοράς αλλά για διαφορετικούς λόγους. [...] έχουν διαφορετικές ανάγκες και διαφορετικά προφίλ και μπορεί να περιλαμβάνουν αιτούσες/τες άσυλο, προσφύγισες/ες, θύματα εμπορίας ανθρώπων, ασυνόδευτα ανήλικα και παράτυπες/ους μετανάστριες/ες» (International Organisation for Migration (2019). Glossary on migration. *International Migration Law*, no. 34. IOM. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf)

1.3. Η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών ως μορφή εξουσίας: κυβερνητικότητα – απόλυτη εξουσία

Η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών δεν περιορίζεται στην άμεση επιβολή κεντρικών δομών εξουσίας, αλλά υλοποιείται ως συγκροτημένο σύνολο θεσμών, διαδικασιών, αναλύσεων, τακτικών των οποίων η διαμόρφωση και εφαρμογή κατανέμεται σε διάφορα επίπεδα με τη συμμετοχή διαφορετικών δρωσών/δρώντων (π.χ. επαγγελματίες ασφάλειας, πολιτικοί, ΜΜΕ, ΜΚΟ, τοπικές κοινωνίες, μετακινούμενοι πληθυσμοί) και στοχεύει στη ρύθμιση των πληθυσμών και της ζωής εν κινήσει (Huysmans, 2023). Συνδέεται με την παραγωγή γνώσης (χρήση στατιστικών στοιχείων, εκθέσεις για την κατάσταση στις χώρες προέλευσης (COI) και υποδοχής, κ.ο.κ.) και την ανάπτυξη μιας σειράς σύνθετων διαδικασιών (π.χ. ταυτοποίηση, υποβολή και εξέταση αιτημάτων ασύλου), διοικητικού κυρίως χαρακτήρα. Τα στοιχεία αυτά εντάσσονται στη μορφή εξουσίας που ο Φουκώ αποκαλεί κυβερνητικότητα (governmentality)¹⁵.

Η διαχείριση της μετανάστευσης και του ασύλου λαμβάνει χώρα μέσω της δημιουργίας καθεστώτος εξαίρεσης για τους μετακινούμενους πληθυσμούς. Πρόκειται όμως για μια μόνιμη εξαίρεση που κανονικοποιείται μέσω της θεσμοποίησής της¹⁶. Η νομιμοποίηση και η διασφάλιση της (ευρύτερης) κοινωνικής συναίνεσης θεμελιώνεται στην επίκληση της «κρίσης» στο πλαίσιο μιας φιλελεύθερης αντίληψης της ελευθερίας που προσδιορίζεται στο πλαίσιο των ορίων της και του «ανταγωνισμού» μεταξύ των διαφορετικών ελευθεριών (μεταναστριών/στών, πολιτίδων/τών).

Η αντιμετώπιση των πληθυσμών καθορίζεται μάλλον από μια νοοτροπία προληπτικής δράσης: κατηγοριοποιούνται, ελέγχονται κι επιτηρούνται μέσω και της χρήσης τεχνολογιών όπως οι κοινές βάσεις δεδομένων, τα βιομετρικά δεδομένα. Πέραν των μεμονωμένων

¹⁵ Ο Φουκώ προσδιορίζοντας την έννοια της κυβερνητικότητας αναφέρεται σε τρία πεδία: «το συγκροτημένο σύνολο θεσμών, διαδικασιών, αναλύσεων, σκέψεων, υπολογισμών και τακτικών που επιτρέπουν την άσκηση αυτής της πολύ συγκεκριμένης και πολύπλοκης μορφής εξουσίας η οποία έχει ως στόχο τον πληθυσμό, ως κύρια μορφή τη γνώση, και δη της πολιτικής οικονομίας, ως ουσιαστικό εργαλείο τους μηχανισμούς ασφάλειας» [...] στην ανάπτυξη μιας ολόκληρης σειράς συγκεκριμένων μορφών διακυβέρνησης και [...] μιας ολόκληρης σειράς γνώσεων [...] το αποτέλεσμα της διαδικασίας διά της οποίας το Κράτος της μεσαιωνικής εποχής κατέστη [...] το διοικητικό Κράτος [...] έχει «κυβερνητικοποιηθεί» (Foucault, M. (2007). *Security, territory, population: Lectures at the Collège de France 1977-1978* (M. Senellari, Ed.). Palgrave Macmillan)

¹⁶ Ένα επίκαιρο παράδειγμα εμπεριέχεται στην Απόφαση για μια κοινή διαδικασία διεθνούς προστασίας της Ένωσης, που περιλαμβάνεται στο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Ασυλο. Σύμφωνα με αυτήν, οι αιτούσες/ντες άσυλο και οι μετανάστες/ες παρότι βρίσκονται σε ευρωπαϊκό έδαφος, θεωρούνται νομικά ότι δεν έχουν εισέλθει στην ΕΕ εφόσον ο έλεγχός ταυτοποίησης και διαλογής τους δεν έχει ολοκληρωθεί. Δημιουργούνται έτσι «ανώμαλες ζώνες» όπου οι ισχύουσες νομοθετικές ρυθμίσεις δύνανται να ανασταλούν (Dräger, S. (2022). *The EU screening regulation proposal and the right to asylum-cementing fortress Europe? Refugee Law Initiative Paper, no. 64*. School of Advanced Study University of London. <https://sas-space.sas.ac.uk/9703/1/RLI%20WPS%20No.%2064.pdf>).

περιπτώσεων οι νεοεισερχόμενες/οι τείνουν να γίνονται αντιληπτές/οι ως δυνητικές απειλές που πρέπει να εξουδετερωθούν είτε μέσω του αποκλεισμού τους είτε μέσω της συμμόρφωσής τους με τα κανονιστικά πρότυπα των χωρών υποδοχής. Οι COI είναι μέρος αυτής της διαδικασίας ένταξης των ατόμων σε κατηγορίες (προσφύγισσες/πρόσφυγες, δικαιούχοι επικουρικής προστασίας, δικαιούχοι ανθρωπιστικής προστασίας, παράτυπες/οι μετανάστριες/στες) στη βάση των οποίων ρυθμίζονται οι ζωές τους.

Η διακυβέρνηση της ζωής-εν-κινήσει (life-in-motion) δεν εγγυάται την αποτροπή της διακυβέρνησης της ζωής-ως-τον-θάνατο (life-unto-death) και η διαχείριση των μικτών ροών συνιστά πεδίο διασταύρωσης διαφορετικών μορφών εξουσίας (Huysmans, 2023:198). Εκφράσεις της κυριαρχίας συνιστούν «η εξουσία και η δικαιοδοσία να καθορισμού ποια/ποιος μπορεί να ζήσει και ποια/ποιος πρέπει να πεθάνει» (Mbembe, 2003:11) καθώς και η δυνατότητα δημιουργίας «κατάστασης εξαίρεσης» (Agamben, 2005).

Και στις δύο περιπτώσεις η ασφάλεια επιστρέφει στην υπαρξιακή της σημασία, επικεντρώνοντας στην επιβίωση των μορφών ζωής, ενώ η κατηγοριοποίηση των μετακινούμενων πληθυσμών τούς θέτει σε κατάσταση εξαίρεσης. Στην πρώτη, οι μετανάστριες/ες ενσωματώνουν τη μυθική εικόνα του εχθρού, στο πλαίσιο της διχοτομίας εγώ/άλλος. Η ύπαρξή τους γίνεται αντιληπτή ως απόλυτος κίνδυνος και η βιοφυσική εξάλειψή τους ως ενισχυτική των «δικών» μας δυνατοτήτων για ζωή και ασφάλεια. Ουσιαστικά η εξουσία ασκεί το «δικαίωμα του σπαθιού» όπως το χαρακτηρίζει ο Φουκώ (Mbembe, 2003:17). Στην ΕΕ, που το θεσμικό και πολιτισμικό της πλαίσιο καταδικάζει τη ποινή του θανάτου, η απόλυτη εξουσία δεν επιβάλλεται ως αποτέλεσμα δικαστικών αποφάσεων, αλλά ασκείται μέσω «οργανωμένης βίας» και «οργανωμένης εγκατάλειψης» (Stierl, 2023). Οι θάνατοι μεταναστριών/στών στην προσπάθειά τους να φτάσουν την Ευρώπη συνιστούν έργο μιας τέτοιας βιοεξουσίας (biopower). Η εξέταση των χωρών προέλευσής τους δείχνει να επιβεβαιώνει «τη λειτουργία του ρατσισμού ως τεχνολογίας που ρυθμίζει την κατανομή του θανάτου και καθιστά δυνατές τις δολοφονικές λειτουργίες του Κράτους, συνθήκης αποδοχής της θανάτωσης» (Foucault, 1997 στο Mbembe, 2003:17).

Αποστερημένες/οι των πολιτικών τους δικαιωμάτων, οι μετανάστριες/στες καθίστανται προνομιακές/οί αποδέκτριες/τες της άσκησης απόλυτης εξουσίας, *homini sacres* σε κατάσταση διπλής εξαίρεσης: μπορούν να θανατωθούν ατιμωρητί έχοντας εκπέσει της προστασίας του νόμου στον ύψιστο βαθμό, ενώ η ίδια τους η ύπαρξη επιβεβαιώνει το καθεστώς της εξουσίας που τις/τους αποκλείει από τα δικαιώματά τους (Agamben, 2005:13). Ως «γυμνές ζωές» οι μετακινούμενοι πληθυσμοί αποτελούν σημείο όπου η βιοπολιτική εξελίσσεται σε θανατοπολιτική.

1.4. Το σύνορο (border) και το όριο (boundary) ως πεδία εφαρμογής των πολιτικών της ΕΕ

Σύμφωνα με τον Fassin (2011:221) «η μετανάστευση συνδέεται με την κατασκευή συνόρων και ορίων» Τα σύνορα, ως γεωγραφικός και νομικός όρος, συνιστούν το κατεξοχήν πεδίο όπου διακυβεύεται η κρατική κυριαρχία (sovereignty), ενώ τα όρια, ως εσωτερικές κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις, συνδέονται με την έννοια της ταυτότητας (Fassin, 2011). Η βούληση των μεταναστριών/ων να ζήσουν στις χώρες υποδοχής εξ ορισμού τις/τους φέρνει αντιμέτωπες/ους με τη διπλή αυτή οριοθέτηση. Οι COI, σημαντικό στοιχείο της διαδικασίας αξιολόγησης των αιτημάτων ασύλου (UNHCR, 2009)¹⁷, αλλά και αξιοποιούμενες για την κρίση του απαράδεκτου των αιτήσεων (προσδιορισμός ασφαλών τρίτων χωρών) συντελούν στη λήψη αποφάσεων για τη δυνατότητα εισόδου ή παραμονής των ατόμων εντός των συνόρων. Παράλληλα, ως αφηγήματα μπορούν να (ανα)παράγουν ή να αμφισβητήσουν στερεοτυπικές αντιλήψεις (π.χ. έμφυλες, φυλετικές) και ως μεθοδολογικές προσεγγίσεις να διαιωνίζουν ή να προβληματοποιήσουν ευρωκεντρικές και νεοαποικιακές οπτικές. Ως εκ τούτου επηρεάζουν τη δυνατότητα των ατόμων να υπερβούν την προαναφερθείσα οριοθέτηση.

Στο σύστημα δημιουργίας/επιβολής συνόρων/ορίων διακρίνονται δύο παράλληλα και διασταυρούμενα επίπεδα προστασίας των χωρών (και των κοινωνιών) υποδοχής από τη μεταναστευτική απειλή: οι ξένοι αποκλείονται/περιορίζονται μέσω του ελέγχου του εδάφους (external and internal controls) και μέσω του κοινωνικού ελέγχου (societal control), του ελέγχου δηλ. των (εκλαμβανόμενων) τρόπων ζωής τους, των πεποιθήσεών τους (Ceyhan & Tsoukala, 2002). Οι μετανάστριες/στες απενεργοποιούνται ως απειλές μέσω της υποταγής (subjugation) τους σε εξωτερικά επιβαλλόμενους κανόνες, σε σύνορα, όπως αυτά διαμορφώνονται από τους νόμους, και μέσω της διαμόρφωσής τους ως υποκείμενα (subjectification) εντός ενός περιγράμματος που σκιαγραφείται από τα όρια (Fassin, 2011).

Τόσο τα σύνορα όσο και τα όρια δεν είναι αμετάβλητα ούτε έχουν καθολική ισχύ. Οι εννοιοδοτήσεις τους καθώς και οι αντιλήψεις για τη λειτουργία τους σε σχέση με τη διαχείριση της μετανάστευσης μεταβάλλονται σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και γεωγραφικές περιοχές (Walters, 2015). Κι εντός του ίδιου χωροχρόνου όμως δε συνιστούν σταθερές διαχωριστικές γραμμές, αλλά ρευστά πλέγματα· χώρους «εν τω γίνεσθαι» που διαμορφώνονται μέσα από διασταυρούμενες πολιτικές (Ozguc, 2021 στο Huysmans, 2023). Παρά τον διακριτό τους χαρακτήρα, η κατασκευή των μεν επηρεάζει και επηρεάζεται από

¹⁷ Πρόκειται για την ελληνική μετάφραση του Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status, Geneva, September 1979, HCR/IP/4/Eng.

την κατασκευή των δε αλληλεπιδρώντας ως εκφράσεις της κυριαρχίας σε γεωπολιτικό και κοινωνικό επίπεδο.

Επιχειρώντας να μεγιστοποιήσει την «καλή» ανθρώπινη κινητικότητα και να εξαλείψει την «κακή» (Stierl, 2023) και νοσηματοδοτώντας τις μεταναστευτικές ροές ως πρόβλημα ή/και «κρίση», η Ένωση εστιάζει στα σύνορα – ιδίως στα εξωτερικά. Το αφήγημα της «Ευρώπης ως φρούριο» («Fortress Europe») (Dräger, 2022) απηχεί τη σημασία που αποδίδεται στον έλεγχο και την αποτροπή της διέλευσης των συνόρων.

Τα εξωτερικά σύνορα αποτελούν τον κύριο χώρο όπου γίνεται το «φιλτράρισμα» των επιθυμητών και των ανεπιθύμητων μεταναστριών/στών (Ceylan & Tsoukala, 2002)¹⁸. Η φύλαξή τους διεξάγεται από τις αρμόδιες υπηρεσίες των κρατών, υποστηριζόμενες από τον Frontex, κι ενισχύεται από μέτρα επιτήρησης μέσω της χρήσης κατάλληλων τεχνολογιών επιτρέποντας την κατασκευή «ψηφιακών» ή «έξυπνων» συνόρων (Martins & Jumbert, 2020). Η αξιοποίηση της τεχνολογίας συνδέεται με τη διαπιστούμενη στρατιωτικοποίηση των συνόρων, που εκδηλώνεται μέσω της ενίσχυσης της αντίληψης της στρατιωτικής ισχύος ως μέσου επίλυσης προβλημάτων και αντικατοπτρίζει μια προσπάθεια (επαν)άρθρωσης και διεύρυνσης της κρατικής κυριαρχίας (Jones & Johnson, 2016).

Στο λόγο της ΕΕ η παρεμπόδιση της έλευσης στα σύνορα παρουσιάζεται στο πλαίσιο της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και της παράνομης διακίνησης μεταναστών/τριών, οι οποίες –πέρα από την υπονόμηση της ασφάλειας των συνόρων– θέτουν πρωτίστως σε κίνδυνο τις ζωές και τα θεμελιώδη δικαιώματα των μετακινούμενων· αναφέρονται, ακόμη, η διεξαγωγή επιχειρήσεων θαλάσσιας έρευνας και διάσωσης από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020β· Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021α). Ο συνεχιζόμενος φόρος θανάτου, ωστόσο, αποκαλύπτει τα κενά των επιχειρήσεων, αναδεικνύοντας τη Μεσόγειο σε καθεστώς επαναπροωθήσεων και εγκατάλειψης (Stierl, 2015). Η οπτική αυτή στρέφει την προσοχή στη διαμόρφωση των μεταναστευτικών διαδρομών ως πολιτικής πράξης που συνδέεται με τη διαχείριση των συνόρων (Walters, 2015). Οι επιστροφές (επίσης σημείο αναφοράς στο Σύμφωνο Μετανάστευσης και Ασύλου), ο εξαναγκασμός σε ακινησία (π.χ. περιορισμός σε κέντρα υποδοχής) ή υπερβολική

¹⁸ Η ασφάλεια των εξωτερικών συνόρων τίθεται ως πρώτος πυλώνας στο Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Ασύλο. Σε αυτόν εντάσσονται μεταξύ άλλων η διεξαγωγή –πριν τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων και με ταχείες διαδικασίες– ελέγχου, διαλογής των υπηκόων τρίτων χωρών που έρχονται παράνομα, που περιλαμβάνει ταυτοποίηση, υγειονομικό έλεγχο, έλεγχο ασφάλειας και ευαλωτότητας και η καταγραφή, πέραν των δακτυλικών αποτυπωμάτων, των στοιχείων ταυτότητας και σχετικών εγγράφων για κάθε άτομο στην αναβαθμισμένη βάση δεδομένων EURODAC (Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020β). Νέο σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο. Βρυξέλλες. COM (2020). 609 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0609>)

κινητικότητα (π.χ. συνεχείς μετεγκαταστάσεις) ή παρατεταμένη αστάθεια (π.χ. καθυστέρηση στην έκδοση των αποφάσεων ασύλου)·λειτουργούν επίσης προς την κατεύθυνση της κυριαρχίας επί των μη πολιτών και την άσκηση ελέγχου όχι μόνο μέσω της ακινητοποίησης αλλά και του εξαναγκασμού σε κίνηση (Tazzioli & De Genova, 2020· Tazzioli, 2018).

Παράλληλα με τις εσωτερικές δράσεις, η Ένωση προσπαθεί να αποτρέψει την κίνηση των μεταναστευτικών ροών προς την επικράτειά της εφαρμόζοντας τη στρατηγική της εξωτερικοποίησης της διαχείρισής τους (externalization), χαρακτηριστικά παραδείγματα της οποίας είναι οι Συμφωνίες ΕΕ-Τουρκίας (2016) και Ιταλίας-Λιβύης (2017). Μετατοπίζοντας ουσιαστικά τα σύνορά της εκτός των αρχικών γεωγραφικών τους ορίων (Cuittita, 2018), μεταθέτει την ευθύνη για τον έλεγχο των ροών σε τρίτες χώρες. Εγείρονται ωστόσο αμφιβολίες για το κατά πόσον τέτοιες συνεργασίες εκτός από τα ενωσιακά σύνορα διασφαλίζουν και τον σεβασμό των δικαιωμάτων των μεταναστριών/τών ή εάν ουσιαστικά τις/τους υποβαθμίζουν σε «βιοπολιτικό νόμισμα», μέσο διαπραγματεύσεων και συναλλαγών (Stierl, 2023).

1.5. Οι πολιτικές της ΕΕ και το αφήγημα της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η κατασκευή των μετακινούμενων πληθυσμών ως απειλή αποτελεί ισχυρό αφήγημα και υπαγορεύει ευρωπαϊκές πρακτικές που συζητήθηκαν παραπάνω. Ωστόσο, η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνιστά ένα ακόμη αφήγημα, κεντρικό στον αυτοπροσδιορισμό της Ένωσης και των κρατών-μελών. Η προσπάθεια συγκερασμού αυτών των αφηγημάτων αποτυπώνεται στην ανάδειξη του ανθρωπισμού ως δεύτερου πόλου της διαμόρφωσης των προαναφερθεισών πολιτικών.

Δεν υπάρχει κάποιος σταθερός ορισμός του ανθρωπισμού. Ο Fassin (2007 στο Walters, 2011:143) περιγράφει την ανθρωπιστική διακυβέρνηση ως «διακυβέρνηση ανθρώπων συλλογικοτήτων στο όνομα μιας υψηλότερης ηθικής αρχής που θεωρεί τη διατήρηση της ζωής και την ανακούφιση από την οδύνη ως την ύψιστη αξία της δράσης». Δύο κύριες πρακτικές συνιστούν την τεχνολογία διακυβέρνησης: η ενεργοποίηση της συμπόνιας και οι ιατρικο-επιστημονικές τεχνικές (Ticktin, 2023). Στο πεδίο της διαχείρισης της μετανάστευσης και του ασύλου, τα συναισθήματα που εγείρουν οι κακουχίες που βιώνουν οι μετανάστριες/ες και οι βιολογικές μετρήσεις που αποδεικνύουν την ύπαρξη σοβαρών προβλημάτων υγείας αξιοποιούνται για να πιέσουν προς την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους στα ΚΥΤ ή τη χορήγηση άδειας διαμονής αντίστοιχα (Fassin, 2001). Η συμπόνια, όμως, δεν είναι εξισωτικό συναίσθημα· εστιάζει στο άτομο κι όχι στις

δομικές πραγματικότητες ή τις συλλογικότητες (Ticktin, 2023). Η ανθρωπιστική δράση αποκτά τον χαρακτήρα φιλανθρωπικής πράξης, φροντίδας προς απόμακρους/ους –χωρικά και θεσιακά– άλλες/ους (Williams, 2016). Η διακυβέρνηση μέσω της συμπόνιας δεν προάγει την ισότητα, απεναντίας μετατοπίζοντας το επίκεντρο από την «ανθρωπιά-σύμφωνα-με-τον-νόμο» («humanness-according-to-law») σε μια καθολική, αυτονομημένη «ανθρωπιά-καθ'εαυτήν» («humanness-per-se»), εντός και πέρα του νομικού πλαισίου, συσκοτίζει τη διάκριση ανάμεσα στο δικαίωμα-ως-παραχώρηση-ελέω-συμπόνιας («compassion») και το «δικαίωμα-ως-νόμιμη-αξίωση» («entitlement») (Moreno-Lax, 2017).

Οι λειτουργίες του ανθρωπισμού δεν μπορούν αβασάνιστα να θεωρηθούν εξαντλούμενες στην παροχή βοήθειας. Η σύνδεσή του με το «αναξιοπαθούν πάσχον σώμα» οδηγεί στην διαφορετική αντιμετώπιση των υποκειμένων βάσει της θέσης τους σε «κλίμακες αθωότητας και ευαλωτότητας» (Ticktin, 2023). Ουσιαστικά βλέπουμε την εφαρμογή της βιοπολιτικής πρακτική της κατηγοριοποίησης των ατόμων, μέσω εφαρμογής της οποίας συνιστούν οι COI, που νομιμοποιείται και κανονικοποιείται εντασσόμενη στο πλαίσιο της ανθρωπιστικής δράσης.

Φεμινιστικές και μετααποικιακές προσεγγίσεις επισημαίνουν ότι οι λόγοι, οι πολιτικές και οι πρακτικές του ανθρωπισμού ενσωματώνονται σε έμφυλες και φυλετικοποιημένες ιδεολογίες για την ευαλωτότητα, τη θυματοποίηση και την ηρωική διάσωση (Williams, 2016:30). Εστιάζοντας στο πεδίο της μετανάστευσης και του άσυλου, η υπέρ-ορατότητα των μη λευκών γυναικών και παιδιών ως «πάσχοντα σώματα» και αντικείμενα των ανθρωπιστικών παρεμβάσεων, η περιορισμένη ορατότητα των μη λευκών ανδρών ως θυμάτων και η δεσπόζουσα ορατότητα των λευκών/ευρωπαϊών ανδρών ως διασωστών αποτυπώνουν πώς τα υποκείμενα επιτελούνται βάσει των θέσεών τους σε ευρύτερα συστήματα κυριαρχίας. «Ο ανθρωπισμός [...] αναπαράγει ασύμμετρες σχέσεις εξουσίας» (Williams, 2016:30).

Η απόδοση ανθρωπιστικής διάστασης στις πολιτικές της Ένωσης για τη μετανάστευση και το άσυλο δεν αποτελεί ουσιαστική στροφή παραδείγματος. Οι λόγοι και οι πρακτικές του ανθρωπισμού δεν αντίκεινται ούτε αμφισβητούν εκείνες της ασφάλειας, αλλά μάλλον συναρθρώνονται και συλλειτουργούν με αυτές. Η κατάσταση εξαίρεσης συνιστά κοινό τόπο για την ανάπτυξη τόσο του ανθρωπισμού όσο και της ασφαλειοποίησης. Και οι δύο είναι εκφράσεις βιοπολιτικής εξουσίας, αναδεικνύοντας την ανάγκη για πληροφορίες και θέτοντας τη δημιουργία κοινωνικών και πολιτικών κατηγοριών στο θεμέλιο της παροχής βοήθειας ή της διαφύλαξης της ασφάλειας.

Στη διαχείριση των μικτών ροών, οι ανθρωπιστικές δομές και διαδικασίες συχνά συνιστούν σημεία ενσάρκωσης των πρακτικών και των πολιτικών της ασφάλειας (Walters, 2011). Ο συνδυασμός του λόγου του ανθρωπισμού και της ασφάλειας βρίσκεται στο θεμέλιο του συνεχούς της προσωπικής/πολιτειακής ασφάλειας (Williams, 2016). Η παροχή φροντίδας και η άσκηση ελέγχου συνδυάζονται σε ένα αμάλγαμα, όπου ο έλεγχος παρουσιάζεται ως πράξη προστασίας («ηθική» επιτήρηση) και η φροντίδα λειτουργεί ως μέσο ελέγχου («ανθρωπιστικός» περιορισμός) (Moreno-Lax, 2017· Walters, 2015).

Όπως το θέτει ο Walters (2011:145) πρόκειται για «αμήχανη συμμαχία μιας πολιτικής αποξένωσης με μια πολιτική φροντίδας και μιας τακτικής απόρριψης με μια τακτική υποδοχής». Η χρήση ανθρωπιστικού λεξιλογίου για την απόδοση των λόγων για την ασφάλεια επενδύει πολιτικές και πρακτικές της δεύτερης με αδιαφιλονίκητο ηθικό κύρος, διευκολύνει τη συγκάλυψη και των πιο απροκάλυπτων μορφών άσκησης εξουσίας και τους παρέχει νομιμοποίηση εν ονόματι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία παραβιάζουν κατάφωρα (Moreno-Lax, 2017). Το ανθρωπιστικό περίβλημα της διαχείρισης των μικτών ροών από την ΕΕ δεν λειτουργεί ως εργαλείο για τον μετασχηματισμό αλλά για τη διευκόλυνση της εφαρμογής της· απαντά στις καταγγελίες διεθνών οργανισμών/οργανώσεων για καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, νομιμοποιεί τη στρατιωτικοποίηση και ασφαλειοποίηση των εθνικών/ενωσιακών συνόρων και συντηρεί/ενισχύει την αντίληψη που συνδέει την έννοια του εδαφικού χώρου με την κρατική κυριαρχία και την πολιτική ταυτότητα – αντίληψη που συνιστά θεμέλιο λίθο της λογικής του ελέγχου της διεθνικής κινητικότητας (Williams, 2016:28).

Η σύνδεση της μετανάστευσης με το ανθρωπιστικό σύστημα αποτυπώνεται στην έννοια του ανθρωπιστικού συνόρου (humanitarian border), ενός κοινωνικο-νομικού πεδίου εντός του οποίου τα διακυβερνώμενα υποκείμενα νοηματοδοτούνται ως φορείς δικαιωμάτων – αν και η δεδηλωμένη αυτή ιδιότητα ενδέχεται να μη λαμβάνεται πάντα υπόψη στην πράξη (Walters, 2011:151). Η χωρικότητά του είναι αμφίσημη, καθώς δε νοείται ως γεωγραφικός χώρος αλλά ως δυναμικό πεδίο όπου κανονισμοί, τεχνικές, πρακτικές –ως δράσεις και ως αντιστάσεις– ενεργοποιούνται από διαφορετικές/ούς δράσεις/ντες που επιδιώκουν να διατηρήσουν, να αναπαράγουν ή να μετασχηματίσουν τα όρια που ταυτόχρονα διαχωρίζουν και ενώνουν τα άτομα (Kallio, Häkli, & Pascucci, 2019). Το ανθρωπιστικό σύνορο συνιστά το σημείο όπου διασταυρώνονται οι έννοιες του συνόρου και του ορίου.

Θεσμοποιημένη από το δεσμευτικό και το ήπιο δίκαιο, η εκπόνηση των εκθέσεων COI εντάσσεται στην ανθρωπιστική διαχείριση των μετακινούμενων πληθυσμών. Συμβάλλοντας στη σύμφωνη με το διεθνές προσφυγικό δίκαιο λειτουργία του συστήματος

ασύλου, οι COI εξυπηρετούν την προστασία των δικαιωμάτων των προσφυγισσών/ων αλλά και των χωρών υποδοχής. Συνιστούν ένα πλαίσιο όπου η συσχέτιση προσωπικής–πολιτειακής ασφάλειας βρίσκει την εφαρμογή της, ενώ οι έννοιες της ασφάλειας – προσωπικής αλλά και πολιτειακής– (επανα)προσδιορίζονται. Προβαλλόμενοι ως επιστημονικά εργαλεία παρέχουν νομιμοποίηση σε αποφάσεις καθοριστικής σημασίας για τις ζωές των ατόμων, ενώ αποκρύπτουν τον πολιτικό χαρακτήρα της διαδικασίας. Στο πλαίσιο της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών, οι COI αναδεικνύονται σε εργαλεία συμβολικής και ρυθμιστικής ισχύος, συνδεδεμένα με την κυριαρχία του κράτους και την ταυτότητα της κοινωνίας –τα σύνορα και τα όρια–, τακτικές της κυβερνητικότητας αλλά και της απόλυτης εξουσίας· συνιστούν μια μορφή ανθρωπιστικού συνόρου.

2. Προσέγγιση της αναγνώρισης προσφυγικού καθεστώτος με την οπτική του φύλου

Κατά την τελευταία δεκαετία (2014–2023) το 33,2% του συνόλου των αποφάσεων Α΄ βαθμού που εκδόθηκαν στις χώρες της ΕΕ αφορούσαν γυναίκες (Eurostat, 2023). Διαφαίνεται ίσως μια «ευνοϊκή» προς αυτές τάση, καθώς το ποσοστό των θετικών αποφάσεων επί του συνόλου των αποφάσεων για τις γυναίκες εγγίζει το 54,8% (για τους άνδρες το αντίστοιχο ποσοστό είναι 45,6%) (Παράρτημα, Πίνακας 3). Το πρόσημο της αναλογίας γυναικών/ανδρών δεν μεταβάλλεται στις αποφάσεις Β΄ βαθμού (30,8%/69,2%). Η «ευνοϊκότερη» αντιμετώπιση των γυναικών φαίνεται να διατηρείται, καθώς επιτυγχάνουν υψηλότερα ποσοστά θετικών αποφάσεων και δη αποφάσεων χορήγησης προσφυγικού καθεστώτος και για τα δύο φύλα όμως η συντριπτική πλειονότητα των αποφάσεων αυτού του βαθμού είναι απορριπτικές (Παράρτημα, Πίνακας 4). Ωστόσο, η όποια θετικότερη τις γυναίκες εικόνα αναφορικά με την έκβαση των αιτημάτων ασύλου δε μεταφράζεται σε ένδειξη ευνοϊκής αντιμετώπισής τους. Όπως επισημαίνει ο Spijkerboer (2006 στο Freedman, 2015), ερευνητικά ευρήματα αποκαλύπτουν εκτεταμένη ασυμφωνία ανάμεσα στα ποσοτικά και τα ποιοτικά δεδομένα, με τα δεύτερα να καταδεικνύουν σαφώς ότι οι γυναίκες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση λόγω της επίδρασης έμφυλων στερεοτυπικών αντιλήψεων στη διαδικασία χορήγησης ασύλου.

Όσον αφορά το περιεχόμενο των αιτημάτων ασύλου και ειδικότερα εάν το φύλο, ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου συνιστούν λόγους χορήγησης καθεστώτος διεθνούς προστασίας, τα στοιχεία είναι εξαιρετικά περιορισμένα καθώς σε ελάχιστα κράτη τηρούνται σχετικές καταγραφές, οι δε λόγοι που σχετίζονται με τα ζητήματα φύλου εντάσσονται συνήθως στην κατηγορία της συμμετοχής σε «ειδική κοινωνική ομάδα» (Fiddian-Qashmihyeh, 2014· Foster, 2014· Bartzi, 2021). Στην Ευρωπαϊκή Βάση Δεδομένων

Νομοθεσίας για το Άσυλο (European Database of Asylum Law) έχουν καταχωρηθεί 71 υποθέσεις που σχετίζονται με δίωξη για λόγους φύλου και 49 υποθέσεις αιτημάτων σχετικών με τον σεξουαλικό προσανατολισμό του ατόμου.

Η ΕΕ οικειοποιούμενη τις έννοιες της ισότητας των φύλων και της σεξουαλικής ελευθερίας (Butler, 2008) και προβάλλοντας την αρχή της έμφυλης ισότητας κατασκευάζει εαυτή ως παράγοντα ασφάλειας δομούμενο στα δίπολα αρρενωπότητα/θηλυκότητα και Ευρώπη/μη Ευρώπη (Europe and the rest). Από τη μια πλευρά διαμορφώνει λόγο προστατευτισμού, δηλωτικού λευκών αρρενωποτήτων (οι οποίες μάλιστα μέσω της σύνδεσης με τον τεχνοκρατικό επαγγελματισμό, την παραγωγή γνώσης και τη λογική των αγορών από-φυλετικοποιούνται), και από την άλλη λόγο ευάλωτης θηλυκότητας, απειλούμενης από τον μη-Ευρωπαϊό Άλλο (Sachseder & Stachowitsch, 2023). Το (νέο)αποικιακό αφήγημα της διάσωσης συντηρείται και διευρύνεται συμπεριλαμβάνοντας στους πληθυσμούς που χρήζουν σωτηρίας πέραν των μελαμψών γυναικών και τους ομοφυλόφιλους άνδρες (Bracke, 2012).

Οι λόγοι για τα δικαιώματα των γυναικών και των ΛΟΑΤΚΙ+ καθίστανται εργαλεία της εξιδανικευμένης νοηματοδότησης της Ευρώπης ως φάρου προοδευτικότητας, δημοκρατίας και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κατασκευής του υπόλοιπου κόσμου –και ειδικότερα των χωρών της Ανατολής ή/και του παγκόσμιου Νότου– ως «Άλλων», φορέων καταπίεσης και οπισθοδρόμησης· μια διχοτομία αξιολογικού χαρακτήρα που εξυπηρετεί τη νομιμοποίηση της οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής κυριαρχίας της πρώτης επί των υπολοίπων. Η διαδικασία χορήγησης ασύλου λειτουργεί στο πλαίσιο αυτής της διχοτομίας· την επικυρώνει αλλά παράλληλα τη θέτει σε δοκιμασία (Spijkerboer, 2018). Ξένες/οι προς τα ευρωπαϊκά κανονιστικά πρότυπα οι νεοεισελθείσες/έντες αποτελούν κίνδυνο για την εφαρμογή τους. Η απόρριψη όμως αιτημάτων ασύλου, ιδίως όταν οι αιτιολογήσεις τους συνδέονται με τις –κεντρικές για την (αυτό)εικόνα της ΕΕ– αξίες της έμφυλης ισότητας και της σεξουαλικής ελευθερίας ισοδυναμεί με άρνηση στις/στους αιτούσες/ντες άσυλο της δυνατότητας να απολαμβάνουν δικαιώματα κατοχυρωμένα στην Ένωση αλλά και μη ανταπόκριση της ΕΕ στον ρόλο της ως παράγοντας προστασίας και προαγωγής των δικαιωμάτων των γυναικών (φεμοεθνικισμός) και των ΛΟΑΤΚΙ+ (ομοεθνικισμός) (Tomaselli, 2023). Η απάντηση σε αυτό το δίλημμα είναι μια από τις παραμέτρους που συνεκτιμώνται κατά τη διαδικασία χορήγησης ασύλου.

2.1. Προσέγγιση της Σύμβασης της Γενεύης με την οπτική του φύλου

Η απουσία αναφορών στο φύλο στη Σύμβαση και στο Πρωτόκολλο για το Καθεστώς των Προσφύγων (UNHCR, 2010) εκφράζει τη λειτουργία του ως «τυφλού σημείου», ως κενού στο νομικό και πολιτικό πλαίσιο (Tastsoglou & Nourpanah, 2019). Η μη συμπερίληψή του στους λόγους δίωξης που αιτιολογούν την απόδοση προσφυγικής ιδιότητας υπήρξε από πολύ νωρίς αντικείμενο της φεμινιστικής κριτικής (Crawley, 2001· Arbel, Dauvergne & Millbank, 2014). Απληρώντας τα ιστορικά βιώματα και το πολιτικό σκηνικό της εποχής, η Σύμβαση δομείται έχοντας ως προνομιακά υποκείμενα είτε τις διωκόμενες από φασιστικά καθεστώτα εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες, είτε τους ενήλικες άνδρες που αναπτύσσουν δημόσια πολιτική δράση και διώκονται από το κράτος λόγω αυτής. Οι Danisi, Dustin, Ferreira & Held (2021:65) παρατηρούν ότι το αρχέτυπο του πρόσφυγα είναι ένα άτομο «που διαφεύγει από μια συγκεκριμένη χρονικά και χωρικά οριοθετημένη μορφή πολιτικής δίωξης». Οποιαδήποτε άλλη μορφή κακοποίησης (π.χ. λόγω φύλου) γίνεται αντιληπτή ως κανονικότητα που δεν εκπορεύεται κατεξοχήν από τους πολιτειακούς παράγοντες αλλά από την κοινωνία, δε λαμβάνει χώρα στο δημόσιο αλλά στο ιδιωτικό πεδίο. Η εξέταση των αιτημάτων ασύλου γυναικών και ΛΟΑΤΚΙ+ έχοντας ως σημείο αναφοράς τις ανδρικές εμπειρίες αναπόφευκτα ενέχει δυσανάλογο κίνδυνο απόρριψής τους (Fiddian-Qasbiyeh, 2014). Πέρα από τον ανδροκεντρικό χαρακτήρα της, η αποκλειστική στόχευση της Σύμβασης στην παραβίαση των πολιτικών και ατομικών δικαιωμάτων και η παραγνώριση των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων συνιστά μία ακόμη παράμετρο της αδυναμίας της να αποτελέσει βάση αποτελεσματικής διαχείρισης αιτημάτων ασύλου για λόγους σχετικούς με το φύλο (Crawley, 2001).

Η διχοτομία δημόσιο/ιδιωτικό και η συνακόλουθη νοηματοδότηση του πολιτικού διέπουν την ερμηνεία και την εφαρμογή του διεθνούς δικαίου για το άσυλο (Crawley, 2001· Oxford, 2014). Η σύνδεση των γυναικών με την ιδιωτική σφαίρα και των ανδρών με τη δημόσια επηρεάζει τη διαμόρφωση της πολιτικής τους δράσης, με τις γυναίκες να εμπλέκονται σε «χαμηλού προφίλ» δραστηριότητες που συχνά συνάδουν με τους έμφυλους ρόλους τους (π.χ. εξασφάλιση καταφυγίου, παροχή φαγητού, νοσηλεία) και μορφές αντίστασης (π.χ. άρνηση να συμμορφωθούν με τους επιβεβλημένους κώδικες συμπεριφοράς, πρωτοβουλίες αλληλεγγύης) των οποίων ο πολιτικός χαρακτήρας δεν αναγνωρίζεται. Παράλληλα, κάποιες από τις μορφές βίας που υφίστανται διαπράττονται από οικεία πρόσωπα, τοποθετούνται στην ιδιωτική σφαίρα αποσιωπώμενες ως προσωπικά ζητήματα, συγκαλύπτοντας έτσι τις ευθύνες της Πολιτείας για την αδυναμία/απροθυμία της να τις

αποτρέψει. Εξεταζόμενες στη βάση δίπολων (δημόσιο/ιδιωτικό, πολιτικό/απολιτικό), οι εμπειρίες των γυναικών τείνουν να νοσηματοδοτούνται ως ιδιωτικές κι εκπίπτουν από το πεδίο εφαρμογής της διεθνούς προστασίας. Πέραν αυτού η θεώρηση των γυναικών μέσω των οικογενειακών/προσωπικών τους ρόλων μπορεί να οδηγήσει στην υπόθεση ότι συμμερίζονται τις πολιτικές πεποιθήσεις ανεπιθύμητων/επικίνδυνων για το καθεστώς ατόμων, θέτοντας τες σε κίνδυνο διώξεων (Collier, 2007).

Αντιλαμβανόμενη το πρόβλημα που συνιστά η απουσία της διάστασης του φύλου στα βασικά κείμενα του διεθνούς δικαίου, η UNHCR εστίασε στην ανάπτυξη ερμηνειών του υφιστάμενου πλαισίου που λαμβάνουν υπόψη την έμφυλη διάσταση της διαδικασίας αναγνώρισης προσφυγικού καθεστώτος (βλ. UNHCR, 2019) ¹⁹. Στις πρώτες κατευθυντήριες οδηγίες που εκπονεί (2002α) αναγνωρίζει την ύπαρξη δίωξης για λόγους που σχετίζονται με το φύλο, στοιχείο του οποίου θεωρεί και τον σεξουαλικό προσανατολισμό και αναλύει το άρθρο 1, παρ. Α, εδ. 2 της Σύμβασης υπό αυτή την οπτική. Οι κατευθυντήριες οδηγίες ως προς την ερμηνεία του λόγου δίωξης «συμμετοχή σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα» (2002β) διευκρινίζουν ότι οι γυναίκες ή τα ομοφυλόφιλα άτομα μπορούν να αποτελέσουν ειδικές κοινωνικές ομάδες, ενώ το 2012 οι κατευθυντήριες οδηγίες για τα αιτήματα ασύλου που βασίζονται στον σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και την ταυτότητα φύλου αποκρυσταλλώνουν τη σχετική συζήτηση, αναλύοντας θέματα όπως η ποινικοποίηση των ομόφυλων σχέσεων, η μη αποκάλυψη του σεξουαλικού προσανατολισμού/της ταυτότητας φύλου, τα υποκείμενα της δίωξης. Και οι τρεις οδηγίες δέχονται ότι η δίωξη μπορεί να ασκείται και από μη κρατικούς παράγοντες, καμία ωστόσο δεν αναγνωρίζει τις διώξεις λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου ως ξεχωριστές επαρκείς αιτίες χορήγησης ασύλου, αλλά μόνο μέσω της σύνδεσής τους με τις ήδη προσδιορισμένες κατηγορίες (Thiele, 2000), ενώ δεν έχουν δεσμευτική ισχύ. Η Οδηγία 2004/83/EK συμπεριλαμβάνει τις πράξεις σεξουαλικής βίας και τις πράξεις που στοχεύουν το φύλο στις χαρακτηριζόμενες ως «πράξεις δίωξης» και διευκρινίζει ότι ο γενετήσιος προσανατολισμός μπορεί να αποτελέσει χαρακτηριστικό προσδιορισμού της ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας (2004/83/EK, Άρθρο 9, παρ. 2, εδ. στ. και Άρθρο 10, παρ. 1, εδ. δ.), ενώ στην αναδιατύπωσή της το 2011 (Οδηγία 2011/95/EE, Άρθρο 10, παρ. 1, εδ. δ.) προστίθεται ως χαρακτηριστικό για τον προσδιορισμό ιδιαίτερης κοινωνικής ομάδας η ταυτότητα φύλου. Όπως επισημαίνουν,

¹⁹ Η πρόταση για μια «ανάγνωση» της Σύμβασης υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η αξιοποίηση του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα για την αποσαφήνιση/ερμηνεία εννοιών που σκοπίμως δεν προσδιορίζονται με ακρίβεια σε αυτή βρίσκει ιδιαίτερη εφαρμογή στο πεδίο της διαχείρισης αιτημάτων ασύλου για λόγους που σχετίζονται με το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά φύλου (Danisi et al., 2021, *Queering asylum in Europe*. Springer).

όμως, οι Jensen & Spijkerboer (2011) μόνο ένας μικρός αριθμός κρατών της ΕΕ παρέχουν διεθνή προστασία σε αυτή τη βάση.

Η μεγάλη πλειονότητα των αιτημάτων των γυναικών για λόγους που σχετίζονται με το φύλο (Foster, 2014) και σχεδόν το σύνολο των αντίστοιχων αιτημάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ (Danisi et. al, 2021) κατηγοριοποιούνται ως «ανήκειν σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα»· έναν λόγο δίωξης που έχει αποδειχθεί αρκετά αποτελεσματικός στη διεκδίκηση διεθνούς προστασίας λόγω φύλου (Thiele, 2000). Ωστόσο, πέρα από τα πρακτικά ερωτήματα, σε μια κριτική προσέγγιση της χρήσης του διαφαίνονται σημεία προβληματισμού. Θεωρούμενα ως μέλη μιας ειδικής κοινωνικής ομάδας οι γυναίκες και τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ γίνονται κατανοητές/α ως «κατ' εξαίρεση» περιπτώσεις, μονοδιάστατες οντότητες τα αφηγήματα των οποίων προσδιορίζονται βάσει του χαρακτηριστικού που τις τοποθετεί στη συγκεκριμένη ομάδα, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το ενδεχόμενο να υφίστανται αθροιστικοί, διασταυρούμενοι λόγοι δίωξης. Μια τέτοια προσέγγιση τείνει να μην αντιμετωπίζει τα άτομα ως δρώντα υποκείμενα, αποσιωπώντας την ενδεχόμενη πολιτική διάσταση των αιτημάτων τους. (Crawley, 2001· Fiddian-Qasmiyeh, 2014· Danisi et al, 2021).

Πολλές φεμινίστριες προκρίνουν τις πολιτικές πεποιθήσεις ως λόγο δίωξης με τον οποίο μπορούν να συνδεθούν τα σχετιζόμενα με το φύλο αιτήματα ασύλου, διότι έτσι αμφισβητείται η στερεοτυπική αντίληψη των γυναικών που υφίστανται διώξεις ως αθώων, παθητικών, μη πολιτικοποιημένων θυμάτων και η παροχή προστασίας δεν αναπαράγει πατερναλιστικούς ή/και πατριαρχικούς λόγους (Fiddian-Qasmiyeh, 2014). Η εννοιολόγηση του πολιτικού επανέρχεται ως κομβικό σημείο στην εξέταση των αφηγημάτων γυναικών και ανδρών, cisgender και transgender ατόμων. Η νοηματοδότηση του φύλου ως μιας πρωτίστως πολιτικά και λογοθετικά διαμορφούμενης κατηγορίας (Butler, 1990) συνεπάγεται ότι οι επιτελέσεις του από το άτομο, ανεξάρτητα από το πεδίο στο οποίο αυτές λαμβάνουν χώρα, έχουν πολιτικό χαρακτήρα. Το φεμινιστικό σύνθημα «το προσωπικό είναι πολιτικό» αίρει τη διχοτομία δημόσιο/ιδιωτικό, αποκαλύπτοντας την πολιτική χροιά ενεργειών –παραδοσιακά εκλαμβανόμενων ως απολιτικών– που προκαλούν τις έμφυλες σχέσεις εξουσίας (Crawley, 2001· Arbel et. al., 2014) τοποθετώντας τα υποκείμενα αυτών στο πεδίο εφαρμογής της νομοθεσίας για το άσυλο.

2.2. Άλλα ζητήματα έμφυλης προσέγγισης των αφηγημάτων για το άσυλο

Τα άτομα που αιτούνται άσυλο επικαλούμενα λόγους φύλου είναι κατεξοχήν εκείνα από τα οποία απαιτείται όχι απλώς να τεκμηριώσουν τον φόβο δίωξης αλλά και να πείσουν για την αλήθεια της βίας που υπέστησαν, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου που δηλώνουν. Προκειμένου να κριθούν αξιόπιστα καλούνται να μεταφράσουν τις ταυτότητες τους και τις εμπειρίες δίωξης σε αφηγήματα αναγνωρίσιμα από εκείνες/ους που διαχειρίζονται τα αιτήματα ασύλου, προσαρμόζοντας ή αναδιαμορφώνοντάς τα στη βάση των επικρατουςών δυτικών αναπαραστάσεων (Mole, 2021). Οι αναπαραστάσεις αυτές, όμως, είτε κατασκευάζοντας ένα «αντιπροσωπευτικό» άτομο είτε ανάγοντας σε κανόνα τις ανάγκες και τις εμπειρίες μιας επιμέρους ομάδας, δημιουργούν μια ψευδή εικόνα ομοιογένειας (των γυναικών, των ανδρών, των ΛΟΑΤΚΙ+). Η «μέση γυναίκα του Τρίτου Κόσμου (Mohanty, 1988) και η εξέταση των αιτημάτων του συνόλου των ΛΟΑΤΚΙ+ υπό το πρίσμα των εμπειριών των ομοφυλόφιλων ανδρών (Ferreira, 2018), ακόμη και όταν αυτά δεν αφορούν τη σεξουαλικότητα αλλά την ταυτότητα φύλου (Vogler, 2019) αποτελούν παραδείγματα τέτοιων υπεραπλουστευτικών γενικεύσεων. Είναι πολύ πιθανό ότι οι εμπειρίες και οι αντιλήψεις των αιτουσών/ούντων άσυλο δεν συνάδουν με τα δυτικά στερεότυπα. Τέτοιες περιπτώσεις είναι τα αφηγήματα ομοφυλόφιλων ατόμων η εμφάνιση και ο τρόπος ζωής των οποίων δεν προσδιορίζονται από την εκδήλωση του σεξουαλικού προσανατολισμού τους διαψεύδοντας τις «δυτικές» προσδοκίες κι επομένως έχουν αυξημένες πιθανότητες απόρριψης των αιτημάτων τους (Danisi et al., 2021) ή δε βιώνουν τη μη ετεροκανονικότητά τους ως μια γραμμική σταθερή ιδιότητα (Bartzi, 2021).

Ένας ακόμη όρος, που απαντάται –με αυξανόμενη επίταση– στους λόγους για την υποδοχή των αιτουσών/ούντων άσυλο αλλά και τη χορήγηση καθεστώτος ασύλου²⁰, είναι η ευαλωτότητα (vulnerability), μια έννοια που φυσικοποιείται ως εδραζόμενη στα ανθρώπινα σώματα, όμως διαμορφώνεται υπό την επίδραση συστημάτων κοινωνικής ιεραρχίας²¹, ενώ συνιστά βασικό στοιχείο στην κατασκευή της έννοιας της θηλυκότητας (Hollander, 2001). Η θεώρηση των γυναικών (και των ΛΟΑΤΚΙ+) ως ευάλωτων μπορεί να λειτουργήσει ως πλεονέκτημα κατά τη διαδικασία χορήγησης ασύλου ωστόσο τέτοιες κατηγοριοποιήσεις εκφράζουν κι ενισχύουν ουσιοκρατικές διχοτομίες, (ανα)παράγοντας την εικόνα τους ως

²⁰ Ενδεικτικά βλ τις Οδηγίες 2004/83/ΕΚ, 2011/95/ΕΕ, 2013/32/ΕΕ και 2013/33/ΕΕ

²¹ Τέτοια συστήματα είναι το φύλο, η ηλικία, η φυλή, η εθνικότητα, η κοινωνική τάξη, η σεξουαλική ταυτότητα (Hollander, J. (2001). Vulnerability and dangerousness: the construction of gender through conversation about violence. *Gender and Society*, 15(1), 83-109. <https://www.jstor.org/stable/3081831>)

παθητικών θυμάτων και υποτιμώντας τη δυνατότητά τους για αυτονομία και αυτενέργεια (Freedman, 2019). Παράλληλα, η κατασκευή της ευαλωτότητας, απηχώντας έμφυλες, θρησκευτικές και φυλετικές αναπαραστάσεις, υπηρετεί (νέο)αποικιακά αφηγήματα περί πολιτιστικής ανωτερότητας της Δύσης/του Πρώτου Κόσμου. Η έμφαση στις πολιτισμικές διαφορές, ωστόσο, ως παράμετρο για την ερμηνεία πρακτικών που σχετίζονται με το φύλο (π.χ. FGM), συμβάλει περαιτέρω στην παραγνώριση της αυτενέργειας του ατόμου· προσέγγιση που δεν είναι χωρίς συνέπειες για τον προσδιορισμό του καθεστώτος των αιτουσών/ούντων άσυλο (Danisi et al., 2021).

B. Μεθοδολογικό πλαίσιο

Η εργασία υιοθετεί φεμινιστική επιστημολογική οπτική (Tickner, 2005) και αντιμετωπίζει την παραγωγή της γνώσης ως πολιτικό εγχείρημα που υπερβαίνει τη διχοτομία ανάμεσα στην αντικειμενική (fact) και υποκειμενική (opinion) γνώση, αναγνωρίζοντάς τη ως διαρκώς αναδιαμορφούμενη, επηρεαζόμενη από τα εκάστοτε συγκείμενα και τη θεσιακότητα των ερευνητριών/τών (Sjoberg, 2009). Ειδοποιό γνώρισμα της φεμινιστικής έρευνας είναι ότι επιχειρεί «να καταστήσει το αόρατο ορατό, να φέρει στο επίκεντρο αυτό που ήταν στο περιθώριο, να καταστήσει το ασήμαντο σημαντικό, να στρέψει το ενδιαφέρον στις γυναίκες ως ικανές δράσες, ως υποκείμενα και όχι ως αντικείμενα [προσδιοριζόμενα από και σε σχέση με τους άνδρες]» (Reinharz, 1992:248).

Η φεμινιστική μεθοδολογία διακρίνεται από τέσσερις βασικές κατευθυντήριες γραμμές: α) το ενδιαφέρον για το ποια ερευνητικά ερωτήματα τίθενται και τους λόγους για τους οποίους τίθενται, β) τον ερευνητικό σχεδιασμό με στόχο την αξιοποίηση της ερευνητικής διαδικασίας προς όφελος των γυναικών (και των ανδρών), γ) την αναγνώριση της κεντρικής σημασίας της υποκειμενικότητας της/του ερευνήτριας/τή και της αναστοχαστικότητας και δ) και τη δέσμευση στη γνώση ως απελευθέρωση, ως τρόπον μετασχηματισμού της κοινωνικής πραγματικότητας (Tickner, 2005). Η γνώση συγκροτείται μέσω του διαλόγου με τα κείμενα, τα υποκείμενα της έρευνας, τα δεδομένα (Reinharz, 1992:230)· έναν διάλογο στον οποίο οι ερευνήτριες/ές συμμετέχουν ως ενσώματα υποκείμενα, φορείς πολλαπλών ταυτοτήτων, που βρίσκονται σε συνεχή αναδιαπραγμάτευση και όπου οι υποκειμενικότητές τους επηρεάζουν τους στόχους, τη διαμόρφωση της ερευνητικής διαδικασίας καθώς και τα πορίσματά της. Η συνειδητοποίηση/αναγνώριση της

θεσιακότητας, αποτελεί κλειδί για την παραγωγή εντοπισμένων γνώσεων, αποκαλύπτοντας την έννοια των εκπορευόμενων από ένα πανοπτικό αποστασιοποιημένο σημείο γνώσεων ως τέχνασμα (god-trick) (Harraway, 1998) που «συγκαλύπτει και νομιμοποιεί μια ηγεμονική, αρσενική, θετικιστική θεσιακότητα» (Yuval-Davis, 2015). Στο πλαίσιο αυτό προσδιορίζω εαυτήν ως λευκή γυναίκα, πολίτιδα της Ελλάδας· μιας χώρας που συνιστώντας από τα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ αποτελεί σημείο διέλευσης, άφιξης και διαμονής μεγάλου μέρους των καταναγκαστικών μεταναστευτικών ροών πολιτών τρίτων χωρών προς την Ευρώπη, ενώ ιστορικά έχει υπάρξει χώρα υποδοχής ομοεθνών προσφυγικών πληθυσμών αλλά και αποστολής μεταναστών/τριών.

Εμπειρικό υλικό της παρούσας έρευνας συνιστούν τα κείμενα COI, τα οποία εκλαμβάνω ως ομιλιακά ενεργήματα, μέσω των οποίων κατασκευάζεται η κοινωνική πραγματικότητα και οι κανόνες/κανονικότητες που τη διέπουν (Onuf, 2013), ενώ επιτελείται η έννοια της ασφάλειας. Το φύλο εκλαμβάνεται και εννοείται στην παρούσα εργασία όχι ως ουσιοκρατική αλλά ως κοινωνικά κατασκευασμένη και μεταβαλλόμενη κατηγορία ανάλυσης, μέσω της οποίας επιχειρείται να εξεταστεί πώς τα αφηγήματα για το φύλο και την ασφάλεια (ανα)παράγονται μέσω των εκθέσεων COI και πώς συνδέονται στο πλαίσιο ευρύτερων μετα-αφηγημάτων (Steans, 2013). Παράλληλα, εξετάζεται ο ρόλος των COI ως δρώντων παραγόντων (Wood, Sebar & Vecchio, 2020) στο πλαίσιο της διακυβέρνησης της καταναγκαστικής μετανάστευσης. Εκκινώντας από μια διαθεματική προσέγγιση σύμφωνα με την οποία τα κοινωνικά υποκείμενα συγκροτούνται εντός «πολλαπλών, αλληλεξαρτώμενων και συναρθρωμένων συστημάτων ιεράρχησης, καταπίεσης και προνομίων» (Ζαββού, 2021:57), αναζητώ ως τόπους διαμόρφωσης των αφηγημάτων όχι τα «σύνορα του φύλου» («gender boundaries») αλλά τις διασταυρώσεις του με άλλα συστήματα ιεραρχίας (Ackerly & True, 2006:246). Ο στοχασμός μου τροφοδοτείται από τη μεταδομιστική και τη μετααποικιακή προσέγγιση.

Για την ανάλυση του ερευνητικού υλικού υιοθετείται η *document analysis*. Οι COI εκλαμβάνονται ως έγγραφα, «πηγές που βασίζονται στο κείμενο, τόσο σε χαρτί όσο και στην οθόνη του υπολογιστή – δηλαδή προσωπικές επιστολές και έγγραφα, δημόσια διαθέσιμο υλικό διαφορετικών ειδών, επίσημα έγγραφα και επιλεγμένες ηλεκτρονικές πηγές» (Davie & Wyatt, 2011:152). Κάθε κείμενο εμπεριέχει την πράξη, τη σχέση και την ύλη (Astal & Reinertsen, 2022:17). Όπως αναφέρουν οι Atkinson & Coffey (1997:47) τα έγγραφα συνιστούν «κοινωνικά γεγονότα που παράγονται, διαμοιράζονται και χρησιμοποιούνται κατά κοινωνικά οργανωμένους τρόπους». Δεν αποτελούν απλώς πηγές πληροφοριών για τα αντικείμενα στα οποία αναφέρονται, αλλά συμβάλλουν στην ίδια συγκρότησή τους (Miller &

Alvarado, 2005· Wood, Sebar & Vecchio, 2020). Κατά την προσέγγισή τους ως ερευνητικό υλικό, δεν εξετάζεται μόνο το περιεχόμενό τους αλλά και το πώς παράγονται, χρησιμοποιούνται και λειτουργούν στο συγκεκριμένο εκάστοτε κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο (Davie & Wyatt, 2011)²². Οι ερευνήτριες/τές τα προσεγγίζουν κριτικά και αφουγκράζονται τις πληροφορίες που παρέχονται αλλά κι εκείνες που απουσιάζουν (Bowen, 2009).

Η document analysis, ως συμπληρωματική σε άλλες μεθόδους ή ως αυτόνομη μέθοδος, παρέχει τη δυνατότητα να ανακάλυψης νοημάτων και βαθύτερης κατανόησης του ερευνητικού προβλήματος (Bowen, 2009). Συνιστά μια επαναληπτική διαδικασία περιήγησης (skimming), ανάγνωσης/επανεξέτασης (reading/rereading) και ερμηνείας (interpretation) των εγγράφων, κατά την οποία εντοπίζονται τα σημαντικά/σχετικά με το ερευνητικό πρόβλημα αποσπάσματα τους, κωδικοποιούνται οι πληροφορίες και αναδύονται/αναγνωρίζονται θεματικές και μοτίβα που θα αναλυθούν κατά την εξέτασή του. Στα πρακτικά πλεονεκτήματά της συγκαταλέγονται η δυνατότητα επεξεργασίας ανομοιογενών κειμένων και η αναλογία κόστους-αποτελεσματικότητας, στα μειονεκτήματά τους ο κίνδυνος μη παροχής επαρκών πληροφοριών (Bowen, 2009).

Ως προς το ερευνητικό σώμα έγιναν οι ακόλουθες επιλογές σχετικά με τα κείμενα των εκθέσεων που το συνθέτουν και την πηγή από όπου αντλήθηκαν.

Πρώτον, αν και υπάρχουν COI που εκπονούνται από διάφορες χώρες²³, διεθνείς και διακρατικές θεσμικές οντότητες²⁴, ΜΚΟ²⁵ αλλά Ινστιτούτα/Ομάδες προβληματισμού²⁶, η παρούσα μελέτη εστιάζει στην ΕΕ, οπότε επιλέχθηκαν εκθέσεις που συντάχθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες κρατών-μελών της ΕΕ και του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ).

²² Για την παραγωγή, τους στόχους και τη λειτουργία των COI βλ. Κεφάλαιο τρίτο: Κόμβοι πληροφοριών για τις χώρες προέλευσης των αιτουσών/όντων άσυλο – Ανάλυση πλαισίου

²³ Ενδεικτικά: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, Αυστραλία, Καναδάς, Νέα Ζηλανδία, Ιρλανδία, Φιλανδία, Γαλλία, Νορβηγία, Σουηδία, Γερμανία, Βέλγιο, Ολλανδία, Ιταλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Δανία, Ελβετία, Πολωνία, Ρουμανία, Τσεχία, Αυστρία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Λιθουανία

²⁴ Ενδεικτικά: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ερυθρός Σταυρός, ΙΟΜ, Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (OSCE), Διεθνής Οργανισμός Υγείας (WHO)

²⁵ Ενδεικτικά: Διεθνής Αμνηστία, Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (HRW), Διεθνής Ομοσπονδία του Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (Επιτροπή για την Προστασία των Δημοσιογράφων (CPI), Freedom House, Ινστιτούτο Αναφορών για τον Πόλεμο και την Ειρήνη (IWPR) για τη Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και τους Εξόριστους (ECRE), Διεθνές Κέντρο για τον Μη προς Κερδοσκοπία Νόμο, Διεθνής Ομοσπονδία για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (FIDH), Forum18, Διεθνής Οργανισμός ενάντια στα Βασανιστήρια (OMCT), Διεθνής Ομάδα Κρίσεων, Christian Solidarity Worldwide, Δημοσιογράφοι χωρίς Σύνορα (RSF), Γιατροί Χωρίς Σύνορα (MSF) Δίκτυο Πληροφοριών για τα Δικαιώματα, των Παιδιών (CRIN), Global Protection Cluster, Article19.

²⁶ Ενδεικτικά: Ινστιτούτο για τις Αμερικανικές Επιχειρήσεις, Κέντρο για Στρατηγικές & Διεθνείς Σπουδές, Ίδρυμα Jamestown

Δεύτερον, τα κείμενα αντλήθηκαν από την ηλεκτρονική πύλη COI²⁷ (COI portal) του EUAA καθώς αποτελεί την κατεξοχήν αρμόδια ευρωπαϊκή υπηρεσία για την υποστήριξη της εφαρμογής της πολιτικής της ΕΕ για το άσυλο²⁸.

Τρίτον, διαχρονικά καταγράφεται χαμηλότερη αναλογία θετικών αποφάσεων επί του συνόλου των αποφάσεων πρώτου βαθμού για αιτούσες/ντες άσυλο προερχόμενες/ους από την Αφρική σε σχέση με την αντίστοιχη για την Ασία (Παράρτημα, Πίνακας 5). Κατεξοχήν αποικιοκρατούμενη ήπειρος η Αφρική, δέχεται την επίδραση της μεθοδολογικής λευκότητας²⁹ στη διαμόρφωση της γνώσης/του λόγου για αυτή και αναδεικνύεται και σημειολογικά ως «μαύρη», σύμβολο της διεθνούς δυσλειτουργίας (Gronovui, 2001), στοιχείο που φαίνεται να αποτυπώνεται και στις πολιτικές και τους λόγους της ΕΕ. Σε μια ιεραρχική θεώρηση των ένοπλων συρράξεων, η βία που ασκείται στην Αφρική μεταξύ μαύρων σωμάτων αντιμετωπίζεται ως ήσσονος σημασίας (Karagiannopoulou, Tastsoglou & Petrinioti, 2024), ενώ η αντιμετώπιση των αιτουσών/ούντων άσυλο και των μεταναστριών/στών φαίνεται να επηρεάζεται από τη φυλή τους (Da Silva Rebelo, Fernández & Meneses, 2021). Τα στοιχεία αυτά έστρεψαν το ερευνητικό μου ενδιαφέρον στους COI που εκπονούνται για τις αφρικανικές χώρες.

Τέταρτον, η εργασία εστιάζει στη Νιγηρία γιατί είναι: α) η χώρα προέλευσης των περισσότερων αιτουσών/ούντων άσυλο σε κράτη-μέλη της ΕΕ τη δεκαετία 2014–2023, β) μία από τις χώρες για τις οποίες έχει αναρτηθεί ο μεγαλύτερος αριθμός COI (Παράρτημα, Πίνακας 6) και γ) πρώην αποικιοκρατούμενη χώρα. Επίσης η Νιγηρία έχει ιδιαίτερη ποικιλομορφία ως προς τις εθνοτικές ομάδες και τις ομιλούμενες γλώσσες, σύνθετο διοικητικό και νομικό σύστημα, ενώ επικρατούσες θρησκείες είναι το Ισλάμ και ο χριστιανισμός. Συνιστά τη χώρα με το υψηλότερο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν στην Αφρική, αντιμετωπίζει όμως προβλήματα σε πολλαπλά πεδία (EASO, 2018β).

Πέμπτον, οι αναρτημένοι COI (Παράρτημα, Πίνακας 7) αναφέρονται στη χώρα στο σύνολό της ή σε συγκεκριμένες περιοχές, σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας τα κείμενα κατηγοριοποιήθηκαν περαιτέρω σε: α) γενικής επισκόπησης και β) θεματικά, που μπορεί να αναφέρονται σε i) θεματικές πλην του φύλου

²⁷ <https://coi.euaa.europa.eu/>

²⁸ Για τη θέση των COI στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του EUAA και της εφαρμογής του ΚΕΣΑ, βλ. Κεφάλαιο τρίτο: Οι κόμβοι πληροφοριών για τις χώρες προέλευσης των αιτουσών/ούντων άσυλο – Ανάλυση πλαισίου

²⁹ Η μεθοδολογική λευκότητα ορίζεται ως ένας τρόπος στοχασμού, ο οποίος αποτυγχάνοντας να αναγνωρίσει τον ρόλο της φυλής στο πώς δομείται ο κόσμος και πώς κατασκευάζεται η γνώση για αυτόν, νομιμοποιεί τη λευκή δυτική εμπειρία ως καθολική, φυσικοποιώντας έτσι ένα φυλετικοποιημένο/ρατσιστικό σύστημα κυριαρχίας (Bhambra, G. K. (2017) Why are the white working classes still being held responsible for Brexit and Trump? LSE Blog, 10 November. <https://blogs.lse.ac.uk/brexit/2017/11/10/why-are-the-whiteworking-classes-still-being-held-responsible-for-brexit-and-trump/>)

και ii) σχετικές με το φύλο και τα ζητήματα ΛΟΑΤΚΙ+. Το εμπειρικό υλικό αποτελείται μόνο από αγγλόφωνα κείμενα.

Έκτον, στη συντριπτική πλειονότητα των κειμένων που δεν σχετίζονται με το φύλο δε γίνεται καμία αναφορά σε αυτό ή όποια αναφορά σε γυναίκες ή άνδρες περιορίζεται σε περιστασιακή παροχή πληροφοριών για το φύλο των θυμάτων ή των θυτών/ριών, στο πλαίσιο της καταγραφής περιστατικών, ενώ οι αναφορές σε άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ είναι ουσιαστικά ανύπαρκτες. Το ερευνητικό υλικό αποτελείται από εκθέσεις, καθώς αναμένεται ότι θα παρέχουν μια πιο αναλυτική και σφαιρική αποτύπωση των θεμάτων από ότι οι απαντήσεις σε ερωτήματα. Κρίνοντας σκόπιμο να εξετάσω κείμενα διαφορετικού εύρους εστίασης συμπεριέλαβα υλικό και από τις τρεις προαναφερθείσες «κατηγορίες περιεχομένου» (Παράρτημα, Πλαίσιο 1) και συγκεκριμένα: δύο εκθέσεις επισκόπησης, δύο εκθέσεις στη θεματική της ασφάλειας και από μία έκθεση για τις θεματικές της εμπορίας ανθρώπων, του ακρωτηριασμού των γυναικείων γεννητικών οργάνων και των ΛΟΑΤΚΙ+.

Επίσης, προς ικανοποίηση του ενδιαφέροντος σχετικά με τις πηγές από όπου αντλούν οι COI και αρθρώνεται ο λόγος που διαμεσολαβείται με τις εκθέσεις, θα επιχειρηθεί μια προσεκτική και κριτική προσέγγιση των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν για να συνταχθούν τρεις εκθέσεις (*Targeting of Individuals, General Country of Origin Information Report και On the situation of sexual minorities*). Κριτήρια για την επιλογή τους ήταν: α) η εκπόνηση από διαφορετικούς φορείς, β) ο αριθμός και η ποικιλία των βιβλιογραφικών αναφορών (για τις δύο πρώτες) και γ) η συμπερίληψη πορισμάτων διερευνητικής αποστολής (για την τρίτη). Οι υπόλοιπες εκθέσεις χρησιμοποιούν (λίγο έως πολύ) όμοιες δεξαμενές.

Γ. Κόμβοι πληροφοριών για τις χώρες προέλευσης των αιτουσών/όντων άσυλο

Ανάλυση πλαισίου

1. Οι COI στο πλαίσιο της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών

Σε ένα διεθνές πλαίσιο στο οποίο η κατασκευή των μεταναστεύσεων ως διανοητά αντικείμενα χάραξης πολιτικών διαμεσολαβείται από πρακτικές διαχείρισης της γνώσης και επεξεργασίας δεδομένων και πληροφοριών (Scheel, Ruppert & Ustek-Spilda, 2019) οι COI αποτελούν σημαντικό εργαλείο στη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών.

Οι COI συνδέονται κατεξοχήν με τη διαδικασία αναγνώρισης προσφυγικού καθεστώτος (refugee status determination). Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης κριτήριο ορισμού της/του προσφύγισσας/πρόσφυγα είναι να «[...] έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων [...]» (Άρθρο 1, παρ. Α2). Η έννοια του φόβου ενέχει το στοιχείο της υποκειμενικότητας, γεγονός που υπογραμμίζει τη σημασία της τεκμηρίωσης του φόβου αυτού μέσω αντικειμενικών στοιχείων (Gibb & Good, 2013:291-292). Επιπλέον, οι αποφάσεις για χορήγηση καθεστώτος προσφύγισσας/πρόσφυγα συνιστούν στην ουσία εκτιμήσεις κινδύνου, αξιολόγηση της ενδεχομενικότητας σεναρίων· μια διαδικασία με υψηλά διακυβεύματα και περιορισμένα αποδεικτικά στοιχεία (Liiodden, 2022). Οι COI, απαντώντας στην ανάγκη παροχής στοιχείων που θα επιτρέψουν τη διαμόρφωση μιας αντικειμενικής εικόνας για την προς εξέταση κατάσταση, έχουν καθοριστική σημασία για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη: τις υπηρεσίες ασύλου, τις /τους επαγγελματίες στο πεδίο του νόμου και κυρίως –παρόλο που η πτυχή αυτή τείνει να παραβλέπεται– τα άτομα που αιτούνται άσυλο (Englemann, 2015· Van der Kist, 2022).

Σε εγχειρίδιο που εξέδωσε η UNHCR σχετικά με τις διαδικασίες και τα κριτήρια για τον καθορισμό του καθεστώτος προσφύγισσας/πρόσφυγα (1979) αναφέρει ότι «Μια κάποια γνώση των συνθηκών στη χώρα προέλευσης της/του αιτούσης/ντος άσυλο –χωρίς να συνιστά πρωτεύοντα στόχο– αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο κατά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας της/του» (UNHCR, 2009:9)³⁰. Σε μεταγενέστερο εγχειρίδιο επισημαίνεται πως «ένα αντικειμενικό και διαφανές σύστημα πληροφοριών για τις χώρες προέλευσης που δύναται να παρέχει γρήγορη και αξιόπιστη πληροφόρηση έχει [...] κεντρική θέση σε κάθε διαδικασία καθορισμού καθεστώτος προσφύγισσας/α», ενώ η χρήση «μιας κοινής βάσης γνώσεων και οι κοινές εκτιμήσεις αναφορικά με τις συνθήκες στις χώρες προέλευσης» προβάλλεται ως ενισχυτική της συνέπειας στη λήψη των σχετικών αποφάσεων (UNHCR, 2004:2).

Σε επίπεδο ΕΕ, η κατάσταση στις χώρες καταγωγής περιλαμβάνεται στις παραμέτρους για τις οποίες τα κράτη-μέλη θα διαμοιράζονται τις εκτιμήσεις τους, στο πλαίσιο του ΚΕΣΑ (European Council, 1999). Τόσο η Οδηγία 2004/83/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και η Οδηγία 2011/95/ΕΕ που την αναθεωρεί, καταγράφουν ότι κατά την αξιολόγηση της αίτησης διεθνούς προστασίας θα πρέπει να συνεκτιμώνται:

όλα τα συναφή στοιχεία που σχετίζονται με τη χώρα καταγωγής κατά τον χρόνο λήψης απόφασης σχετικά με την αίτηση, συμπεριλαμβανομένων των νόμων και των

³⁰ Πρόκειται για την ελληνική μετάφραση του Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status Geneva, September 1979, HCR/IP/4/Eng.

κανονισμών στη χώρα καταγωγής και του τρόπου εφαρμογής τους» (Οδηγία 2011/95/ΕΕ, Άρθρο 4, παρ. 3α), ενώ η Οδηγία 2005/85/ΕΚ και η Οδηγία 2013/32/ΕΕ που την αναδιατυπώνει ορίζουν ότι, στο πλαίσιο της διασφάλισης της λήψης των αποφάσεων επί των αιτήσεων ασύλου κατόπιν της δέουσας εξέτασης, τα κράτη-μέλη μεριμνούν ώστε:

να λαμβάνονται συγκεκριμένες και ακριβείς πληροφορίες από διάφορες πηγές, όπως η ΕΥΑΑ και ο UNHCR, και τις σχετικές διεθνείς οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως προς τη γενική κατάσταση στις χώρες καταγωγής των αιτούντων και, όπου χρειάζεται, στις χώρες μέσω των οποίων διήλθαν και να προβλέπεται ότι το προσωπικό που είναι υπεύθυνο για την εξέταση των αιτήσεων και τη λήψη των αποφάσεων έχει πρόσβαση στις εν λόγω πληροφορίες» (Οδηγία 2013/32/ΕΕ, Άρθρο 10, παρ. 3β).

Παράλληλα με τον κομβικό ρόλο τους στη διαδικασία αναγνώρισης προσφυγικού καθεστώτος, οι COI αποτελούν σημαντικά στοιχεία στη διαμόρφωση των πολιτικών για τη διαχείριση των προσφυγικών ροών, πηγές πληροφοριών αλλά και εχέγγυα ορθότητας για τον ορισμό των ασφαλών χωρών προέλευσης και των ασφαλών τρίτων χωρών, την ανάπτυξη προληπτικών προσεγγίσεων για την εξάλειψη των αιτιών της καταναγκαστικής μετανάστευσης, την υλοποίηση προγραμμάτων εθελούσιας επιστροφής και επανένταξης (UNHCR, 2004· Engelmann, 2015). Θεωρούμενοι προϊόντα εμπειρογνωμοσύνης, που διασφαλίζει την ακρίβεια και την εγκυρότητά τους, και μεταφράζοντας ένα χαοτικό σύμπαν επιμέρους πληροφοριών σε –λιγότερο ή περισσότερο τυποποιημένες, πάντως διαχειρίσιμες– μορφές πληροφόρησης, γίνονται αντιληπτοί ως δομικά συστατικά των «βασισμένων στα στοιχεία πολιτικών» (Van der Kist & Rosset, 2020)· καθιστούν δυνατό τον σχεδιασμό τους, ενώ τους παρέχουν νομιμοποίηση.

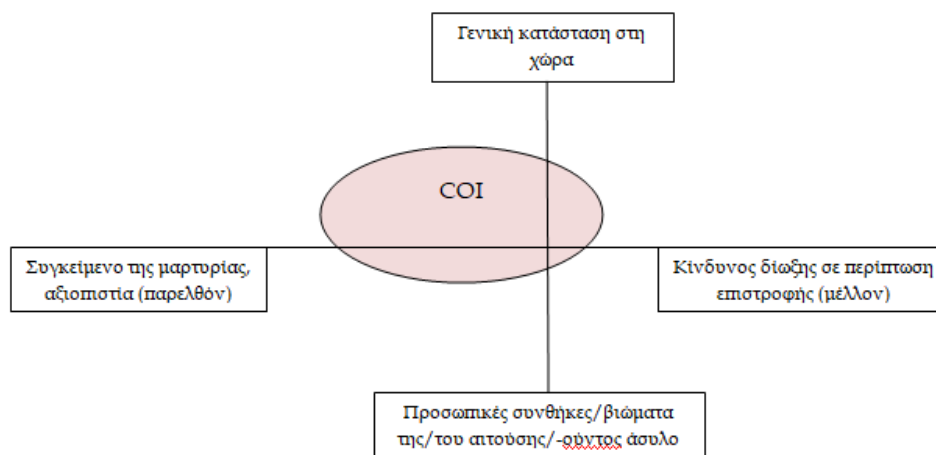
2. Λειτουργίες των COI

Οι COI συνιστούν πληροφορίες προς υποστήριξη των επαγγελματιών που εμπλέκονται στην αναγνώριση προσφυγικού καθεστώτος. Δεν παρέχουν καθοδήγηση, δεν αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για τη διεξαγωγή της και δεν υποκαθιστούν τη δήλωση της/του αιτούσης/ντος άσυλο. Η συνθήκη της μη προσωπικής εμπλοκής των πηγών τους διαχωρίζει από τις μαρτυρίες των ίδιων των ατόμων που αιτούνται άσυλο, ωστόσο δε συνεπάγεται την αμεροληψία τους.

Οι πληροφορίες τους στρέφονται γύρω από δύο άξονες: τον χρόνο και τον βαθμό στον οποίο αφορούν το ίδιο το άτομο ή τη χώρα ευρύτερα και παρέχουν στοιχεία για την

απάντηση ερωτημάτων σχετικά με: α) την ανάγκη προστασίας του ατόμου και β) την αξιοπιστία του. Οι COI αναφέρονται κατεξοχήν στη γενική κατάσταση της χώρας και τοποθετούνται στο παρελθόν· στοιχείο που καταδεικνύει τους περιορισμούς τους ως προς τη επαλήθευση λεπτομερειών για τα προσωπικά βιώματα των αιτουσών/όντων αλλά και την πρόβλεψη μελλοντικών γεγονότων.

Σχήμα 1: Το πεδίο των COI (Πηγή: ACCORD, 2013:26)

Λαμβάνοντας υπόψη το Σχήμα 1 καθίστανται περισσότερο κατανοητές οι δύο βασικές λειτουργίες που επιτελούν οι COI κατά τη διαδικασία εξέτασης της χορήγησης καθεστώτος διεθνούς προστασίας. Αφενός χρησιμοποιούνται για να εκτιμηθεί η πιθανότητα μελλοντικών διώξεων σε περίπτωση επιστροφής. Η αναγκαιότητά τους γίνεται περισσότερο επιτακτική στην περίπτωση αιτουσών/όντων άσυλο που πιθανόν δεν έχουν επαρκή γνώση των συνθηκών στη χώρα προέλευσης ή δε δύνανται να μεταφέρουν τις σχετικές πληροφορίες στις/στους αρμόδιες/ους επαγγελματίες (π.χ. παιδιά, άτομα με αναπηρία). Αφετέρου παίζουν διττό ρόλο στην αξιολόγηση της αξιοπιστίας της/του αιτούσης/ντος· πρώτον, στην εντύπωση ότι η αφήγηση των γεγονότων είναι πραγματική και συνεπής (εσωτερική αξιοπιστία) και δεύτερον, στην εκτίμηση της συνέπειας των προσωπικών αφηγημάτων ως προς την ευρύτερη κατάσταση στη χώρα (εξωτερική αξιοπιστία) (Good, 2015· Liodden, 2022).

Οι COI καθίστανται στοιχεία της νομικής διαδικασίας εκλαμβανόμενοι ως αδιαμφισβήτητα, αντικειμενικά γεγονότα που έχουν την ισχύ αποδεικτικών στοιχείων και επιτρέπουν την «ορθολογική και απο-πολιτικοποιημένη λήψη αποφάσεων» (Rosset, 2019). Στο αφήγημα αυτό εδράζονται δύο –λιγότερο προβεβλημένες– λειτουργίες τους σε

συμβολικό επίπεδο: μια νομιμοποιητική και μια τεκμηριωτική. Ενδεδυμένοι με την «επιστημική αυθεντία» οι παρέχουν νομιμοποίηση τόσο στις συγκεκριμένες αποφάσεις όσο και στο ευρύτερο μοντέλο της γραφειοκρατικής κυριαρχίας. Παράλληλα προσδίδουν κύρος σε πολιτικές θέσεις, αποτελώντας απάντηση σε περίπτωση αμφισβήτησης των επιλογών των οργανισμών. Η σημαντικότητα της συμβολικής αυτής λειτουργίας μεγιστοποιείται στην περίπτωση οργανισμών που λειτουργούν σε ασταθή περιβάλλοντα και πολιτικών που αποτελούν πεδίο υψηλού ενδιαφέροντος και έντονων αμφισβητήσεων (Boswell, 2008). Τόσο η διαχείριση των προσφυγικών ροών όσο και η ΕΕ ανταποκρίνονται πλήρως στα προαναφερθέντα κριτήρια.

3. Εκπόνηση Εκθέσεων Πληροφόρησης για τις χώρες προέλευσης

Η επένδυση στην εγκυρότητα και την αντικειμενικότητα των πληροφοριών συνεπάγεται την ανάδυση υψηλών απαιτήσεων ως προς τη στιβαρότητα της μεθοδολογίας εκπόνησής τους και τα ποιοτικά κριτήρια που οφείλουν να πληρούν. Ο EUAA (2023α) ορίζει τέσσερις κατευθυντήριες αρχές που διέπουν όλες τις φάσεις παραγωγής των εκθέσεων COI: α) ουδετερότητα και αντικειμενικότητα, β) σχετικότητα και χρηστικότητα, γ) διαφάνεια και δημοσιοποίηση και δ) εγκυρότητα και ποιότητα. Στο εκπαιδευτικό εγχειρίδιο του ACCORD (2013) ως βασικές αρχές για την έρευνα και τη χρήση των COI προβάλλονται: α) η ουδετερότητα και η αμεροληψία, β) η διασφάλιση ίσης πρόσβασης στους COI σε όλα τα μέρη που εμπλέκονται στη διαδικασία ασύλου, γ) η χρήση δημοσιοποιημένων πληροφοριών και δ) η προστασία των προσωπικών δεδομένων των ατόμων που αιτούνται άσυλο.

Δύο βασικές προσεγγίσεις διακρίνονται στον τρόπο εκπόνησης των COI. Σύμφωνα με την πρώτη, η εμπειρογνωμοσύνη αφορά τη διεξαγωγή ερευνών και τη διαφανή παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Οι συγγραφείς και οι ερευνήτριες/τές χρησιμοποιούν τις πηγές χωρίς να παραθέτουν την προσωπική τους γνώμη ή να αξιολογούν τις πληροφορίες και δεν εξάγουν συμπεράσματα³¹. Η δεύτερη προσέγγιση εστιάζει στην εμπειρογνωμοσύνη σε σχέση με τη χώρα. Οι συγγραφείς και οι ερευνήτριες/τές αναλύουν την κατάσταση κι εξάγουν συμπεράσματα βάσει της δικής τους εμπειρογνωμοσύνης – δεν προβαίνουν όμως σε νομική αξιολόγηση³² (ACCORD, 2013). Σε κάθε περίπτωση η διαδικασία εκπόνησης COI ακολουθεί τα στάδια μιας ερευνητικής διαδικασίας: καθορισμός ερωτημάτων, επιλογή ερευνητικών στρατηγικών και εντοπισμός πηγών, συλλογή δεδομένων, ανάλυση, παρουσίαση/σύνταξη

³¹ Οι μονάδες COI του Ηνωμένου Βασιλείου, του Καναδά και της Αυστρίας ακολουθούν αυτή την προσέγγιση.

³² Η μονάδα COI της Νορβηγίας και ο EUAA ακολουθούν αυτή την προσέγγιση.

έκθεσης (ACCORD, 2013· EUAA, 2023α). Οι ερευνητικές στρατηγικές ωστόσο δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ένα στατικό αυστηρό πλάνο εργασίας· εξελίσσονται λαμβάνοντας υπόψη τη γνώση που αποκτάται κατά τη διάρκεια της έρευνας. Ο Van der Kist (2022) χρησιμοποιεί την έννοια του πειραματισμού, της διερευνητικής προσέγγισης («tinkering») αποδίδοντας την ποικιλία, την αβεβαιότητα και την αστάθεια που τη χαρακτηρίζει.

Για την εκπόνηση των COI μπορεί να αντληθεί υλικό από ένα ευρύ φάσμα πηγών – γραπτών, οπτικοακουστικών και προφορικών– μέσω βιβλιογραφικής έρευνας, έρευνας στο διαδίκτυο αλλά και στο πεδίο, η σημασία της διασταύρωσης και της επιβεβαίωσης των οποίων υπογραμμίζεται. Ο EUAA παραθέτει έναν αναλυτικό κατάλογο δυνητικών πηγών³³, παρέχοντας λεπτομερείς οδηγίες για το πώς γίνεται η βιβλιογραφική παραπομπή τους (2023β) καθώς και για την επιλογή και την αξιολόγησή τους (2023α).

Η παράθεση σαφών οδηγιών και παραδειγμάτων αναφορικά με διάφορες πτυχές της εκπόνησης των COI αποτελεί μέρος εγχειριδίων που εκπονούν φορείς με εγνωσμένη εμπειρογνομosύνη και αρμοδιότητα στο πεδίο του ασύλου και είναι ενδεικτική της προσπάθειας για προτυποποίηση και επαγγελματοποίηση των COI (Wall, 2018). Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η σημασία που αποδίδεται στον έλεγχο ποιότητας (ACCORD, 2013· EUAA, 2023α).

4. Φορείς παραγωγής COI

Η αύξηση των προσφυγικών ροών, η ποικιλία των χωρών προέλευσης και των διαδρομών του καταναγκαστικού ταξιδιού, η πολυπλοκότητα των αιτημάτων ασύλου, οι αλλαγές στα νομικά πλαίσια και η χρήση των COI σε διαδικασίες πλην της RSD συμβάλλουν στην εντεινόμενη ζήτηση των COI (Engelmann, 2015).

Όλα τα κράτη συλλέγουν πληροφορίες για τις χώρες προέλευσης· ωστόσο το πλαίσιο της διαδικασίας αυτής διαφοροποιείται. Στα κράτη-μέλη της ΕΕ συνηθέστερη είναι η σύσταση μονάδων COI που εντάσσονται στην υπηρεσία ασύλου ή σε κάποιο άλλο υπουργείο/υπηρεσία ή λειτουργούν ως ανεξάρτητοι φορείς. Στην πλειονότητα των κρατών οι συντάκτριες/ες των COI και οι χειρίστριες/ές των αιτημάτων ασύλου δεν ταυτίζονται. Γενικότερα, παρατηρούνται σημαντικές διαφορές μεταξύ των μονάδων ως προς το θεσμικό

³³ Σε αυτές περιλαμβάνονται: βιβλία, υλικό από διεθνείς οργανισμούς και ΜΚΟ, κυβερνητικές εκδόσεις, νομοθεσία, εκθέσεις από ερευνητικές αποστολές, υπάρχοντες COI, υλικό από ΜΜΕ (εφημερίδες και ενημερωτικά sites, τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές μεταδόσεις κ.ά), ταινίες, άρθρα σε ακαδημαϊκά περιοδικά, υλικό από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, συνεντεύξεις, αλληλογραφία, προφορικές δηλώσεις (με την άδεια των ομιλητριών/τών), χάρτες, πίνακες, κ.ο.κ. (EUAA, 2023β:54-79).

πλαίσιο, τους πόρους και την εμπειρία, την εμπλοκή στη χάραξη πολιτικών, τις στρατηγικές για τη συγκέντρωση των πληροφοριών και τη δημοσιοποίηση, τους στόχους που εξυπηρετούν (Παράρτημα, Πίνακας 8). Ανομοιογενείς επίσης εμφανίζονται οι προσδοκίες τους ως προς την ευρωπαϊκή συνεργασία· από συνεργασία στην εξεύρεση συμπληρωματικών πληροφοριών για τις «έμπειρες» μονάδες COI, στην παροχή οδηγιών ή και την υποκατάστασή τους στην περίπτωση κρατών όπου οι μονάδες COI ελλείπουν ή βρίσκονται υπό διαμόρφωση.

Το θέμα της παραγωγής των COI, ωστόσο, δεν εξαντλείται σε επίπεδο κρατών. Τις τελευταίες δεκαετίες έχει καταστεί διεθνικό, με τους διεθνείς/διακρατικούς οργανισμούς να εμπλέκονται ενεργά – και απαντώντας στην ανομοιογένεια των εθνικών συστημάτων. Παράλληλα, ενδιαφερόμενα κοινά αμφισβητούν το κυβερνητικό μονοπώλιο ελέγχοντας ή και συντάσσοντας δικούς τους COI. Η δημοσιοποίηση των COI, επιλογή που συνδέεται με τη κατευθυντήρια αρχή της διαφάνειας, συνιστώντας ανταπόκριση στα αιτήματα της κοινωνίας των πολιτών αλλά και πρακτική νομιμοποίησης τους, συνέβαλε στην ανάδυσή τους ως πεδίο εμπλοκής και δραστηριοποίησης διαφορετικών μερών. Εδώ εντάσσεται η δημιουργία ομάδων εργασίας για ανάλυση των πληροφοριών σχετικά με τις χώρες στο πλαίσιο της λειτουργίας συμβουλευτικού φόρουμ με τη συμμετοχή διεθνών και μη κυβερνητικών οργανώσεων, ακαδημαϊκών και μελών του δικαστικού σώματος, (EASO, 2012).

5. Οι COI ως πεδίο ευρωπαϊκής συνεργασίας

Η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, θέμα άκρως πολιτικοποιημένο, συνδεόμενο άμεσα με ζητήματα εθνικής κυριαρχίας, έχει αναδειχθεί σε σημείο αιχμής που θέτει προκλήσεις στο ζήτημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, στο οποίο ελέγχονται τα όρια του ιδεώδους της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η προσπάθεια εφαρμογής του ΚΕΣΑ φώτισε τις πολλαπλές διαφορές των κρατών-μελών της ΕΕ λειτουργώντας ως παράμετρος που αποδυναμώνει τη μεταξύ τους αλληλεγγύη (Langford, 2013). Ο εκλαμβανόμενος ως τεχνοκρατικός/επιστημονικός άρα από-πολιτικοποιημένος χαρακτήρας των COI και η χρηστικότητά τους συνέβαλαν στο να αποτελέσουν προνομιακό πεδίο ευρωπαϊκής συνεργασίας.

Η ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα των COI ξεκίνησε τη δεκαετία του 1980 με άτυπες ομάδες εργασίας. Το θέμα των COI περιλαμβανόταν στις συνεργασίες που αποσκοπούσε να διευκολύνει το Κέντρο για Πληροφορίες, Συζήτηση και Ανταλλαγή σε θέματα Ασύλου (CIREA), το οποίο όμως δεν είχε θεσμική εξουσία. Το 2002, το CIREA

μετασχηματίστηκε σε EURASIL, ομάδα εργασίας υπό την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σηματοδοτώντας τη βούληση της ΕΕ για μια κεντρική προσέγγιση στα θέματα μετανάστευσης και ασύλου και αναβαθμίζοντας τη σημασία των COI στην ευρωπαϊκή συνεργασία (Engelmann, 2015).

Η συγκέντρωση, εκτίμηση και αξιοποίηση των πληροφοριών για τις χώρες προέλευσης αποτελεί τον δεύτερο από τους τρεις βασικούς στόχους της ευρωπαϊκής συνεργασίας που θεωρείται κρίσιμη για την εφαρμογή του ΚΕΣΑ (European Commission, 2006α). Αναγνωρίζοντας τη σημασία της ύπαρξης ενός «αντικειμενικού, διαφανούς και ακριβούς συστήματος πληροφοριών για τις χώρες προέλευσης» και πιστεύοντας ότι η «βελτίωση της σύγκλισης όσον αφορά τη συλλογή και την εξέτασή τους από τις αρχές ασύλου των κρατών-μελών θα συμβάλει στην εναρμόνιση των κανόνων στον τομέα του ασύλου» (European Commission, 2006α:5) η Επιτροπή θέτει συγκεκριμένους βραχυπρόθεσμους/μεσοπρόθεσμους στόχους: α) καθιέρωση κατευθυντήριων γραμμών για την παραγωγή COI, β) δημιουργία κοινής πύλης για την πρόσβαση στις βάσεις δεδομένων των κρατών-μελών για τους COI και σε άλλες σχετικές πληροφορίες και γ) αντιμετώπιση μεταφραστικών προβλημάτων. Η επίτευξή τους θα επιτρέψει τη δημιουργία ενιαίας ευρωπαϊκής βάσης δεδομένων για τους COI (European Commission, 2006α· European Commission, 2006β). Η χρηματοδότηση από ευρωπαϊκούς πόρους προγραμμάτων συνεργασίας αναφορικά με τους COI αντανακλά την προτεραιότητα που αποδίδεται στο πεδίο αυτό (Engelmann, 2015).

Η πρόθεση «εξευρωπαϊσμού» της παραγωγής και διαχείρισης των COI επιστεγάζεται με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Υποστήριξης για το Άσυλο (European Asylum Support Office – EASO) που σύμφωνα με τον Ιδρυτικό της Κανονισμό εντάσσει στα καθήκοντά της τη διοργάνωση, την προώθηση και τον συντονισμό δραστηριοτήτων σχετικά με τους COI (Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 439/2010, Άρθρο 4) και τους συμπεριλαμβάνει στις θεματικές κατάρτισης που καλείται να αναπτύξει (Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 439/2010, Άρθρο 6, παρ. 4ε). Ως φορέας παραγωγής και διαχείρισης γνώσης σε ένα πλαίσιο κρατών ανομοιογενές σε τεχνικό αλλά και πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο, υλοποίησε δράσεις με στόχο την εναρμόνιση ή και την προτυποποίηση των διαδικασιών παραγωγής COI: συνέταξε κατευθυντήριες γραμμές³⁴, σχεδίασε και διεξήγαγε εκπαιδευτικά προγράμματα, οργάνωσε εξειδικευμένα δίκτυα και συμβουλευτικά φόρουμ, εκπόνησε εκθέσεις COI ή συμμετείχε στην εκπόνησή τους, ανέπτυξε ηλεκτρονική πύλη για τους COI (Van der Kist & Rosset, 2020).

³⁴ Η μεθοδολογία για τις εκθέσεις COI εκπονήθηκε από το EASO το 2012. Το 2019 εκδόθηκε η αναθεωρημένη εκδοχή της που επανεκδόθηκε το 2023 ύστερα από τη μετεξέλιξή του στον EUAA)

Ωστόσο, η EASO δεν έχει κατοχυρώσει κανονιστική ισχύ ως προς την παραγωγή COI και οι οδηγίες/μεθοδολογία της δεν είναι δεσμευτικές για κράτη-μέλη της Ένωσης· στοιχείο ενδεικτικό ότι παρά την αυξανόμενη εμπλοκή της ΕΕ στη διαμόρφωση των μεταναστευτικών πολιτικών, η τελική χάραξη και εφαρμογή τους σε κάθε κράτος εξακολουθεί να παραμένει στην εθνική δικαιοδοσία.

Σε συμβολικό επίπεδο η διαχείριση των COI από την EASO μπορεί να θεωρηθεί ως εκφράζουσα κοινωνιοτεχνικά φαντασιακά για την Ευρώπη, την ιδέα ότι η τεχνολογία παίζει αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση του τρόπου ζωής αλλά και των δομών των κοινωνιών (Van der Kist, 2022:115). Η προώθηση της προτυποποίησης τους ως ουδέτερης, οικουμενικής και αντικειμενικής πληροφόρησης συνάδει με το αφήγημα της Ευρώπης ως τεχνοκρατικού υπερ-κράτους όπου η σχέση επιστήμης-πολιτικής έχει κεντρική θέση. Με την αναγνώριση της εμπλοκής της κοινωνίας των πολιτών μέσω της συμμετοχής οργανώσεων και ακαδημαϊκών στα συμβουλευτικά φόρουμ, από την άλλη πλευρά, αποδίδεται έμφαση στον δημοκρατικό/συμμετοχικό χαρακτήρα της Ευρώπης ως κοινωνίας των πολιτών. Πρόκειται για δυο διακριτά, όχι όμως απαραίτητα αντικρουόμενα, αφηγήματα (Van der Kist, 2022).

Η μετεξέλιξη της EASO στον αυτόνομο και με διευρυμένες αρμοδιότητες EUAA (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2021) προοιωνίζεται την ανάληψη πλέον ενεργητικού ρόλου σε κεντρικό επίπεδο σε σχέση με τους COI. Η πληροφόρηση σε επίπεδο Ένωσης σχετικά με τις τρίτες χώρες (συλλογή πληροφοριών, εκπόνηση COI, διαχείριση και ανάπτυξη της ηλεκτρονικής πύλης, κατάρτιση κοινού μορφοτύπου και κοινής μεθοδολογίας) περιλαμβάνεται στα καθήκοντα του Οργανισμού, με τις απαιτήσεις ως προς την εκπόνηση εκθέσεων και άλλων εγγράφων να γίνονται περισσότερο συγκεκριμένες (εκπόνηση σε τακτά χρονικά διαστήματα, αναφορικά σε ειδικά θεματικά ζητήματα – συμπεριλαμβανομένων των θεμάτων φύλου) (Άρθρο 9). Το ίδιο ισχύει και για τη δημιουργία και διαχείριση δικτύων πληροφοριών σχετικά με τις τρίτες χώρες (Άρθρο 10). Νέα στοιχεία συνιστούν η σαφής αναφορά στην εκπόνηση σημειωμάτων καθοδήγησης (Άρθρο 11) και στον χαρακτηρισμό ασφαλών χωρών (Άρθρο 12).

Δ. Κριτική προσέγγιση των COI

Καθώς η σημασία τους ως θεωρητικά αποπολιτικοποιημένα εργαλεία και πρακτικές, όχι μόνο για τη διαδικασία χορήγησης ασύλου αλλά και ευρύτερα για τη χάραξη πολιτικών ενισχύεται, ενώ εντείνεται η δημοσίευση και η υποβολή τους σε αξιολόγηση (Van der Kist &

Rosset, 2020), οι COI καθίστανται αντικείμενο ερευνητικού ενδιαφέροντος (Liodden, 2022) αλλά και διχογνωμίας αναφορικά με την ποιότητα και την εγκυρότητά τους καθώς και τα πλέον κατάλληλα άτομα/τους φορείς για την εκπόνησή τους (Thomas, 2007). Προσεγγίζοντας κριτικά τους COI με χρήση συγκεκριμένων εννοιών και όρων, μπορούμε να εντοπίσουμε τους εξής κεντρικούς άξονες.

1. COI και αντικειμενική γνώση

Η θεώρηση των COI ως αποτύπωσης αντικειμενικών γεγονότων ενέχει το οξύμωρο· τα όποια δεδομένα λαμβάνονται υπόψη για την εκπόνηση δεν είναι δυνατόν να συνιστούν «αντικειμενικές, ουδέτερες ή προ-αναλυτικές αναπαραστάσεις» (Scheel et al., 2019:583). Η θετικιστική προσέγγιση της ύπαρξης μιας αλήθειας που μπορεί να εντοπιστεί και αναχθεί σε γνώση –αρκεί να μη «μολυνθεί» από τις προκαταλήψεις και την επιλεκτικότητα– είναι ασύμβατη με τη θέση εκείνων των κοινωνικών επιστημόνων που αμφισβητούν την έννοια των «αντικειμενικών γεγονότων» (Pettitt et al., 2008:192). Στην περίπτωση των COI, που καλούνται να περιγράψουν/καταστήσουν κατανοητές σύνθετες, διαρκώς εξελισσόμενες και πολύ συχνά αμφίσημες συνθήκες, η αφαίρεση και η ερμηνεία εμπλέκονται αναπόφευκτα στη διαδικασία εκπόνησής τους, ενώ «το μη ορατό είναι απλώς αυτό που δεν έχει καταστεί ακόμη ορατό [...] υπάρχουν πάντα πραγματικότητες προς περαιτέρω αποκάλυψη» (Van der Kist, 2022:106).

Οι πρακτικές παραγωγής της γνώσης για τις χώρες προέλευσης, επίσης, εγείρουν ερωτήματα αναφορικά με τη χρήση τους ως αποδείξεων. Ως διαδικασία που «λαμβάνει χώρα με έντονα εντοπισμένους τρόπους, δομούμενη από τη χρονικότητα των εξελισσόμενων κρίσεων και κινούμενη με διακυμάνσεις που εκφράζουν την μεταβαλλόμενη γεωγραφία των στρατηγικών ελέγχου των μεταναστευτικών ροών» (Walters, 2011:152) δεν μπορεί να ιδωθεί ως ανεξάρτητη από ένα πλέγμα διασταυρώσεων μεταξύ ατόμων, θεσμών, τεχνολογιών στη διαμόρφωση των οποίων εμπλέκονται τα συμφέροντα της πολιτείας αλλά και η διεκδίκηση της αυθεντίας.

Σκόπιμο επίσης είναι ληφθεί υπόψη ότι, προκειμένου να προσεγγίσουν συνθήκες υψηλής πολυπλοκότητας, κατά την εκπόνηση των COI εφαρμόζονται τεχνικές και αρχές που αντλούνται από διαφορετικά επιστημονικά πεδία· πεδία με διαφορετικούς τρόπους σκέψης και ανταγωνιστικές ή και αντικρουόμενες πρακτικές (Tsangarides, 2010·Van der Kist, 2022). Εξάλλου η ακολουθούμενη μεθοδολογία μπορεί να περιγραφεί ως μια διαδικασία bricolage κατά την οποία οι ερευνητικές πρακτικές προσαρμόζονται και αξιοποιούν τις εκάστοτε

συνθήκες και στοιχεία (Van der Kist, 2022), άμεσα συνδεδεμένη με το συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο.

Μία ακόμη πτυχή αφορά τη διακειμενικότητα (intertextuality) των COI. Τα κείμενα «κτίζονται» πάνω σε/με προηγθέντα κείμενα, τα νέα κείμενα μπορούν να αναδομήσουν και να μετασηματίσουν τα προηγθέντα, παράγοντας νέο λόγο (Fairclough, 1992 στο Bodström, 2023). Η προσέγγιση αυτή ταιριάζει απόλυτα στη διαδικασία εκπόνησης των κειμένων COI, τα οποία συνιστούν κρίκο μιας αλυσίδας πληθώρας πηγών και κειμένων. Κάθε φορά που δημιουργείται μια νέα σύνδεση, το προϋπάρχον κείμενο/κρίκος «χρειάζεται να παραφραστεί προκειμένου να ταιριάζει σε ένα νέο περιβάλλον και σκοπό» (Bodström, 2023:200). Προσαρμόζεται σε ένα καινούργιο πλαίσιο. Πέραν των πηγών, ωστόσο, η σχέση με τις οποίες είναι ορατή και δηλώνεται με τη χρήση παραπομπών και βιβλιογραφικών αναφορών, τα κείμενα των COI βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση με διαφορετικούς λόγους (π.χ. πολιτικοί, πολιτιστικοί, δικαιωματικοί): μια σχέση η λειτουργία της οποίας δεν καθίσταται εμφανής όπως η αντίστοιχη με τις πηγές. Όντας διακειμενικοί –έκδηλα (intertextual) ή μη (interdiscursive) – αναπόφευκτα συνιστούν το επιστέγασμα μιας σειράς επιλογών, ερμηνειών και αποφάσεων απέχοντας πόρρω από το να δικαιολογούν την ουσιοκρατική τους χρήση.

Αξιολογήσεις εκθέσεων COI κατέγραψαν ανακρίβειες, χρήση μη επικαιροποιημένου υλικού ή/και μη συμπερίληψη σχετικού υλικού, υποκειμενικότητα και παρουσίαση μιας ψευδώς θετικής εικόνας για τις επικρατούσες συνθήκες των χωρών προέλευσης (Thomas, 2007· Van der Kist, Dijstelbloem & de Goede, 2019) προβληματοποιώντας περαιτέρω την σύμβαση ότι οι COI παρέχουν αδιαμφισβήτητης πληροφορίας.

2. COI και προσδιορισμός καθεστώτος διεθνούς προστασίας

Η χρήση των COI δεν είναι κοινή σε όλες τις χώρες υποδοχής, συνεκτικό στοιχείο όμως αποτελεί η αντιμετώπισή τους ως πηγής πληροφόρησης για συνθήκες και γεγονότα βάσει των οποίων οποία ελέγχονται οι πληροφορίες που παρέχουν οι αιτούσες/ντες άσυλο (Joorgman, 2024). Υπόκεινται στον δυαδικό αναγωγισμό που χαρακτηρίζει τη νομική σκέψη, τη συμπίκνωση/απλοποίηση σύνθετων καταστάσεων σε διχοτομικές κατηγορίες προκειμένου να επιλεγεί η «ορθή» (Gibb & Good, 2013), επενδύονται με ισχύ αποδείξεων έχοντας μεγαλύτερο βάρος από τις μαρτυρίες των ίδιων των ατόμων σε περίπτωση που διαπιστωθούν ασυμφωνίες μεταξύ τους.

Μία ακόμη πτυχή αφορά τη χρήση τους από τις/τους επαγγελματίες που λαμβάνουν τις αποφάσεις. Η Liodden (2021:296) χαρακτηρίζει τα συγκεκριμένα στοιχεία των

πληροφοριών που λαμβάνονται υπόψη κατά τον χειρισμό των αιτημάτων ως «ορόσημα σε χάρτες». Ο προσδιορισμός των οροσίων αντανakλά τις νοηματοδοτήσεις (πολιτισμικά προσδιορισμένες, συχνά στατικές και ουσιοκρατικές) των ίδιων των επαγγελματιών, την εμπειρία τους από τον χειρισμό προηγούμενων υποθέσεων και τις δικές τους θεωρήσεις (Liodden, 2021· Zisakou, 2022). Επιπλέον, η διαδικασία χορήγησης ασύλου έχει υψηλά διακυβεύματα, σε ανθρωπιστικό και πολιτικό επίπεδο, ασκώντας ιδιαίτερες πιέσεις στα άτομα που τη διεξάγουν. Σε ένα πλαίσιο που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη περιορισμένου αριθμού στοιχείων, η ύπαρξη πληροφοριών –έστω και επισφαλών– αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς διευκολύνει τη διαχείριση της αβεβαιότητας και του άγχους που αυτή συνεπάγεται (Thomas, 2007· Liodden, 2021).

3. COI και επιτελεσματικότητα

Ιδωμένοι από μεταδομιστική οπτική, οι COI δεν αναπαριστούν απλώς την πραγματικότητα, με μεγαλύτερη ή μικρότερη ακρίβεια· τη δημιουργούν. Κλειδιά για αυτή την προσέγγιση αποτελούν οι έννοιες της ενεργοποίησης (Mol, 2002) και της επιτελεσματικότητας (Butler, 2004), που υποδηλώνουν ότι «η οντολογία των υποκειμένων, των αντικειμένων, των υλικότητων και των φαινομένων που απαρτίζουν την πραγματικότητα αναδύεται, μεταλλάσσεται και πολλαπλασιάζεται στην πράξη» (Goultisios, 2017:187). Όπως οι ασθένειες ή οι έμφυλες ταυτότητες, το φαινόμενο της μετανάστευσης δεν αποτελεί προϋπάρχουσα μοναδική πραγματικότητα, αλλά πολλαπλές μεταλλασσόμενες πραγματικότητες που συνεχώς (επαν)ενεργοποιούνται ή (επαν)επιτελούνται μέσω πρακτικών. Στο πλαίσιο αυτό «δεν περιγράφουν απλώς γεωγραφικά, χρονικά και πολιτισμικά απομακρυσμένες συνθήκες και γεγονότα, αλλά τα ενεργοποιούν καθιστώντας τα διανοητά, ικανά να αποτελέσουν πεδίο ανάληψης δράσεων και διαφωνιών (Van der Kist, 2022:17)· συνθέτουν την εικόνα της «πραγματικότητας» που καθοδηγεί τη χάραξη πολιτικών και τη λήψη αποφάσεων. Το αφήγημα που συνοδεύει τον χαρακτηρισμό μιας χώρας ως ασφαλούς ή μη, ανεξάρτητα από τον βαθμό εγκυρότητάς του, διαμορφώνει την πραγματικότητα μιας/ενός αιτούσας/ντος που προέρχεται από αυτή, επιδρώντας αποφασιστικά στην τύχη του αιτήματός της/του.

4. COI και κυβερνητικότητα

Οι COI, που ο ρυθμιστικός, κανονιστικός τους χαρακτήρας τούς καθιστά αμαλγάματα γνώσης και εξουσίας, αναδεικνύονται σε τυπικές τεχνολογίες κυβερνητικότητας. Η κίνηση

των καταναγκαστικά μετακινούμενων πληθυσμών γίνεται αντικείμενο διαχείρισης και διακυβέρνησης μέσω πρακτικών ελέγχου που στοχεύουν στο φιλτράρισμα, τη διαλογή και την παρεμπόδιση των επικίνδυνων, ανεπιθύμητων και αναξιόπιστων σωμάτων, ενώ διευκολύνουν τις μετακινήσεις εκείνων που εκλαμβάνονται ως αξιόπιστα και επιθυμητά (Gouftsiotis, 2017:186). Στο πλαίσιο αυτό, οι COI, παρέχοντας τη γνωστική βάση για την κατηγοριοποίηση των ατόμων ως δικαιούχων ασύλου ή μη και συμβάλλοντας στη διαμόρφωση των επιχειρηματολογιών νομιμοποίησης των πολιτικών, συνιστούν μηχανισμό ελέγχου και εξουσίας επί των μεταναστευτικών πληθυσμών.

Ο βαθμός πολιτικής επένδυσης των κρατών υποδοχής στους COI είναι ενδεικτικός της σημασίας των COI ως μηχανισμού διακυβέρνησης (Van der Kist, 2022). Στο πλαίσιο αυτό καθίσταται ουτοπική η θεώρησή τους ως ανεξάρτητων από τα εκάστοτε συμφέροντα των κρατών. «Οι μονάδες παραγωγής COI λειτουργούν υπό τη σκιά της λήψης αποφάσεων» (Van der Kist et al., 2019:13), διαμεσολαβούν μεταφράζοντας ασαφείς πληροφορίες σε γεγονότα, αμβλύνοντας έτσι αναποφασιστικότητα που χαρακτηρίζει τις κρίσεις για τη χορήγηση ασύλου κι επιτρέποντας τη λήψη αποφάσεων. Το διακύβευμα δεν έγκειται στην «αντικειμενικότητα» αλλά στη δυνατότητά τους να διασφαλίσουν τη νομική εγκυρότητα των αποφάσεων. Οι COI, επομένως, εκφράζουν εξίσου τις συνθήκες στις χώρες προέλευσης και τις πολιτικές προτεραιότητες των χωρών υποδοχής. Ο χαρακτηρισμός της Αλβανίας και του Κοσόβου ως «ασφαλών χωρών προέλευσης» (Vogelaar, 2021) αλλά και της Τουρκίας ως «ασφαλούς τρίτης χώρας» ενισχύουν τον προβληματισμό αυτό φανερώνοντας τη στενή σύνδεση μεταξύ της συλλογής και της επεξεργασίας πληροφοριών και της πολιτικής εξουσίας για τη λήψη αποφάσεων.

5. COI και υποτελείς

Μέσω των COI υλοποιείται η αντικειμενοποίηση των αιτουσών/ούντων άσυλο, η μελέτη, ταξινόμηση, διαχείριση και τελικά ο έλεγχός τους. Τα άτομα που αιτούνται άσυλο βρίσκονται στην ιδιόρρυθμη θέση των «απόντων/παρόντων»· παρόλο που αποτελούν τα αντικείμενα των παραγόμενων λόγων, των οποίων οι συνέπειες καθορίζουν τη ζωή τους, δεν έχουν δικαίωμα να παρέμβουν στη διαμόρφωσή τους. Πέρα από την ιδιότητα του πολίτη, που εκ των πραγμάτων δεν έχουν, δεν αναγνωρίζονται ως πολιτικά υποκείμενα, ικανά να πράξουν «ενεργήματα πολιτειότητας», έχουσες/έχοντες δημόσια παρουσία. Είναι χαρακτηριστικό πως όταν οι μονάδες COI υποβάλουν τις εκθέσεις σε δημόσιο έλεγχο, ο ρόλος αυτός προορίζεται για τις ΜΚΟ· η φωνή των αιτουσών/ούντων άσυλο, που δε

διαθέτουν την ισχύ να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων ή των ΜΜΕ, δεν ακούγεται (Van der Kist & Rosset, 2020).

Η αδυναμία των αιτουσών/ούντων άσυλο να εκφέρουν λόγο αναφορικά με τους COI παραπέμπει στην έννοια της/του υποτελούς (Spivak, 1988). Η ευθύνη/αρμοδιότητα για την παραγωγή της γνώσης –αδιάσπαστα συνδεδεμένης με την άσκηση εξουσίας– αναγνωρίζεται σε εξωτερικούς φορείς, οι θεσιακότητες των οποίων είναι ξένες προς τις δικές τους. Συχνά η δυνατότητα πρόσβασης σε αυτή είναι περιορισμένη (Engelmann, 2015) όχι μόνο στις ίδιες/ους, λόγω γλωσσικών και πολιτισμικών εμποδίων, αλλά και στις/στους επαγγελματίες που τις/τους εκπροσωπούν. Οι αιτούσες/ντες άσυλο στερούνται το δικαίωμα να αφηγηθούν οι ίδιες/οι την πραγματικότητά τους κι οδηγούνται στη συμμόρφωση με γραφειοκρατικές πρακτικές που προσιδιάζουν στην αποικιοκρατική γραφειοκρατική βία (Joormann, 2024).

Οι COI περιγράφουν τις χώρες προέλευσης ιδωμένες από την οπτική των χωρών υποδοχής. Στο στοιχείο αυτό αναγνωρίζονται τα διαχρονικά δίπολα παγκόσμιος Βορράς/Νότος, Δύση/Ανατολή, με τον πρώτο πόλο να αποδίδει καθολική ισχύ στα κοινωνικά και πολιτισμικά ιδεολογήματα και τις ιστορικές εμπειρίες του και να τα εγγράφει στον λόγο για τον δεύτερο, αγνοώντας, αποσιωπώντας ή απορρίπτοντας τις διεκδικήσεις του. Μια τέτοια αναλυτική προσέγγιση παραγνωρίζει τον ρόλο του αποικιακού και νεοαποικιακού ιμπεριαλισμού (Achiame, 2019) στη διαμόρφωση των συνθηκών που επικρατούν στις χώρες προέλευσης, οδηγώντας σε ελλιπή κατανόηση των μεταναστευτικών ροών (Amelung, Scheel & Van Reekum, 2024).

Οι COI ως πρακτικές γνώσης, επενδυμένες την αυθεντία της δυτικής επιστημικής και πολιτισμικής ανωτερότητας, (ανα)παράγουν τις χώρες προέλευσης –και τους προερχόμενους από αυτές πληθυσμούς– ως ετερότητες· η λειτουργία τους δεν υπηρετεί αποκλειστικά την προστασία των αιτουσών/ούντων άσυλο αλλά και τη συντήρηση της κυριαρχίας των κρατών υποδοχής – χωρίς να είναι δεδομένο ότι δεν αποδίδεται μεγαλύτερη βαρύτητα στο δεύτερο. Τα στοιχεία αυτά εύλογα εγείρουν προβληματισμούς για σύνδεση τους με αποικιοκρατικές νοοτροπίες και πρακτικές.

6. COI και φύλο

Τμήμα μιας διαδικασίας προσδιοριζόμενης πολλαπλώς σε σχέση με το φύλο, οι COI δεν είναι ανεξάρτητοι από την ύπαρξη έμφυλων και νεοαποικιακών αναπαραστάσεων – είτε ενισχύοντας τον ρόλο αυτών στην διαδικασία προσδιορισμού προσφυγικού καθεστώτος, είτε παρέχοντας πληροφόρηση που λαμβάνει υπόψη τη διάσταση του φύλου και συμβάλλοντας

στον περιορισμό της επίδρασής τους κατά την ανάγνωση και διερεύνηση των αφηγημάτων των αιτουσών/ούντων άσυλο.

Η UNHCR, στις κατευθυντήριες οδηγίες της αναφορικά με τη δίωξη για λόγους φύλου (2002α), υπογραμμίζει την ανάγκη συλλογής πληροφοριών για τις χώρες προέλευσης για θέματα σχετικά με τα αιτήματα των γυναικών. Οι οδηγίες της για τα αιτήματα για λόγους SOGI (2012) εντοπίζουν σημεία που πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στους COI, ενώ επισημαίνουν τη συχνή έλλειψη πληροφοριών για τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+. Το εκπαιδευτικό εγχειρίδιο του ACCORD (2013) αναγνωρίζει τον γενικό χαρακτήρα των πληροφοριών μεταξύ των περιορισμών των COI και υπογραμμίζει την ανάγκη η ανάπτυξη των ερευνητικών ερωτημάτων να λαμβάνει υπόψη τη διάσταση του φύλου και της ευαλωτότητας³⁵, παρέχοντας εισαγωγικό πλαίσιο για τη θεώρηση των αιτημάτων ασύλου που βασίζονται στους προαναφερθέντες λόγους και παραδείγματα ενσωμάτωσης αυτών των παραμέτρων στα διερευνητικά ερωτήματα. Ως προς τα εγχειρίδια που έχουν εκπονηθεί από την ΕΕ, η «Μεθοδολογία για τις Εκθέσεις COI» (EUAA, 2023α) δεν αναφέρεται στο φύλο, ενώ ο «Οδηγός για τη Συγγραφή και τις Παραπομπές» (EUAA, 2023β) το προσεγγίζει σε σχέση με τη χρήση του λόγου. Το 2021, η EASO εξέδωσε οδηγό έρευνας για εκπόνηση COI σε ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα που παρέχει εισαγωγικό προβληματισμό, εννοιολογικές διασαφήσεις, παραδείγματα ερωτημάτων και πηγών.

Η αποτύπωση έμφυλων θεμάτων στις εκθέσεις COI έχει διερευνηθεί ελάχιστα, κυρίως μέσω θεματικών επισκοπήσεων εκθέσεων COI στο πλαίσιο της αξιολόγησης της λειτουργίας των συστημάτων ασύλου^{36,37,38}. Διαφορετικά κείμενα εμφανίζουν διαφοροποιήσεις ως προς το εύρος των θεμάτων που διαπραγματεύονται και τον βαθμό κάλυψής τους, τις πηγές τους και την ακρίβεια παράθεσης των πληροφοριών. Εντοπίζονται ωστόσο κάποια βασικά στοιχεία αναφορικά με την παρουσία των γυναικών και των ΛΟΑΤΚΙ+.

1. Δεν παρέχονται επαρκείς πληροφορίες για την εξέταση των αιτημάτων γυναικών και ΛΟΑΤΚΙ+ (Collier, 2007· UNHCR, 2012· ICIBI, 2020). Οι ελλείψεις αυτές

³⁵ Συμπεριλαμβάνει τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ στις ευάλωτες ομάδες

³⁶ Στην παρούσα εργασία εξετάστηκαν εκθέσεις που εκπονήθηκαν από την Ανεξάρτητη Συμβουλευτική Επιτροπή για τις Πληροφορίες σχετικά με τις χώρες (Independent Advisory Group on Country Information – IAGCI), συμβουλευτικό όργανο στον Ανεξάρτητο Επικεφαλής Επιθεωρητή Συνόρων και Μετανάστευσης (Independent Chief Inspector of Border and Immigration – ICIBI) του Ηνωμένου Βασιλείου.

³⁷ Στη θεματική του φύλου βλ. Allen, N. (2007) *Analysis of the coverage of gender issues in country of origin information service reports produced by the COI service*, report prepared for the Advisory Panel on Country Information (ACPI) και Crawley, H., Guemar, L. & Hintjens, H. (2011). *Thematic review on the coverage of women in country of origin information (COI) reports*.

³⁸ Στη θεματική των SOGIESC βλ. Leigh, V. (2014). *Evaluation of how LGBTI issues are dealt with in the Home Office's country of origin reports*. IAGCI και ICIBI (2020). *Inspection of country of origin information. Thematic report. September 2020*.

μπορούν να οφείλονται στη γενικότερη δυσκολία αναγνώρισης και καταγραφής συμπεριφορών έμφυλης βίας, την ύπαρξη ισχυρών κοινωνικών ταμπού για την έκφραση του φύλου και της σεξουαλικότητας, την έλλειψη στατιστικών στοιχείων, αλλά και να αντανακλούν την αδυναμία των συντακτριών/τών να κατανοήσουν τον ρόλο των έμφυλων ταυτοτήτων στη διαμόρφωση των εμπειριών των αιτουσών/όντων άσυλο (Crawley, 2001· Collier, 2007· Leigh, 2014) ή να υπερβούν τη θεώρηση καταστάσεων και γεγονότων υπό το πρίσμα της ετεροκανονικότητας (Carastathis & Tsilimpounidi, 2018). Οι περιορισμοί αυτοί διαπιστώνονται και στην απουσία πληροφοριών σχετικών με τους άνδρες ως θύματα έμφυλης βίας· στοιχείο που αμβλύνθηκε μερικώς με την αναγνώριση της βίας κατά ομοφυλόφιλων ανδρών (Crawley et al., 2011· Wikström, 2014). Στην περίπτωση των ΛΟΑΤΚΙ+ σημαντική παράμετρο αποτελεί το coming-out, καθώς πολλές φορές επιλέγουν ή –κατά κύριο λόγο– εξαναγκάζονται στη διακριτικότητα (Millbank, 2009), στοιχείο που θέτει υπό αμφισβήτηση την ύπαρξη δικαιολογημένου φόβου (Bartzi, 2021). Η απουσία στοιχείων για την ύπαρξη διακρίσεων ή διώξεων έχει ερμηνευθεί ως απουσία των τελευταίων, οδηγώντας στην απόρριψη αιτημάτων ασύλου, είναι ωστόσο πιθανό να αποτελεί ένδειξη για το αντίθετο, μια καταπιεστική κοινωνία και Πολιτεία που αρνείται να αναγνωρίσει –πολλώ δε μάλλον– να σεβαστεί τα δικαιώματα του ατόμου. Για την αποφυγή παρόμοιων παρανοήσεων οι Crawley et al. (2011) και η Leigh (2014) προτείνουν να διευκρινίζεται στους COI εάν η έλλειψη στοιχείων οφείλεται στην αδυναμία συγκέντρωσης πληροφοριών ή στη μη ύπαρξη κάποιου προβλήματος.

2. Παρατηρείται τάση ομογενοποίησης των γυναικών και των ΛΟΑΤΚΙ+. Με την εστίαση στο φύλο ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό παραγνωρίζονται παράμετροι όπως η τάξη, η γεωγραφική περιοχή, η οικογενειακή κατάσταση, η συνδυαστική επίδραση του φύλου και του σεξουαλικού προσανατολισμού (Collier, 2007· Allen, 2007· McDonald-Norman, 2017) και συντίθενται γενικευτικά αφηγήματα που η χρήση τους ως βάση εκτίμησης της κατάστασης μεμονωμένων ατόμων συνιστά παγίδα. Αναφορικά με τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ η έμφαση αποδίδεται στον σεξουαλικό προσανατολισμό, ενώ τα θέματα ταυτότητας φύλου συχνά παραλείπονται θέτοντας τα τρανς άτομα στο περιθώριο των COI (Maganini, 2020). Ελάχιστες επίσης πληροφορίες αναφέρονται στα άτομα ίντερσεξ (Leigh, 2014). Οι πληροφορίες που παράγονται από/για μια υποομάδα των ΛΟΑΤΚΙ+ (συνηθέστερα τους ομοφυλόφιλους άνδρες) δεν εκφράζουν απαραίτητως τις πραγματικότητες των υπολοίπων (Danisi et al., 2021), αλλά αναπαράγουν ή αγνοούν τυχόν προνόμια που αυτή απολαμβάνει (ICIBI, 2014· McDonald-Norman, 2017· ICIBI, 2020). Η διαχρονικά επαναλαμβανόμενη στις κριτικές επισκοπήσεις σύσταση για

συμπερίληψη στις εκθέσεις COI ξεχωριστών υποενοτήτων για κάθε υποομάδα των ΛΟΑΤΚΙ+ (Leigh, 2014· ICIBI, 2020), φανερώνει την έκταση του προβλήματος. Ο McDonald-Norman (2017) εξετάζει τον ρόλο της «προνομιακής θέσης» στη διαμόρφωση του περιεχομένου των COI, επισημαίνοντας ότι οι παρεχόμενες πληροφορίες περιγράφουν κυρίως εμπειρίες ατόμων «υψηλού προφίλ», καθώς είναι εκείνες που γίνονται ευρύτερα γνωστές, καταγράφονται και μπορούν να αναπαραχθούν. Η εστίαση στις εμπειρίες ατόμων που διαθέτουν κοινωνικό, πολιτικό ή οικονομικό κεφάλαιο (παράμετρος που ενδέχεται να συνέβαλε στο coming-out) αποσιωπά τις εμπειρίες της πλειονότητας των ατόμων, δημιουργώντας ψευδαίσθηση ασφάλειας.

3. Το νομικό καθεστώς περιλαμβάνεται «τυπικά» στους COI, όμως πέρα από την καταγραφή της ποινικοποίησης συγκεκριμένων πράξεων απαιτείται μια ευρύτερη προσέγγιση της θέσης των ατόμων στο οικογενειακό, το εργασιακό, το κοινωνικο-ασφαλιστικό δίκαιο, της ύπαρξης τυχόν θετικών μέτρων και της προστασίας που παρέχει η Πολιτεία (Jansen, & Spijkerboer, 2011). Η ύπαρξη ενός νόμου δε συνεπάγεται την εφαρμογή του (αποτελεί όμως ένδειξη εχθρικού περιβάλλοντος προς τα αναφερόμενα άτομα), ενώ η μη θέσπιση νομικών ρυθμίσεων σε βάρος μιας ομάδας ατόμων δεν ισοδυναμεί με την έλλειψη διώξεων και διακρίσεων προς αυτή· πρόκειται για θέματα που αναδύονται επανειλημμένα κατά τη διαδικασία αναγνώρισης προσφυγικού καθεστώτος. Η διχοτομία ανάμεσα στο νομικό και το πολιτιστικό/κοινωνικό στοιχείο αποδεικνύεται σε μεγάλο βαθμό τεχνητή. Χρειάζεται όταν εκπονούνται οι COI, να λαμβάνεται υπόψη πώς οι ηθικοί και κοινωνικοί κανόνες διαμορφώνουν τη νομοθεσία (McDonald-Norman, 2017), καθώς οι διακρίσεις και η βλάβη που δύνανται να υφίστανται οι γυναίκες (και οι άνδρες) και τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ μπορούν να απορρέουν από άτυπους κανόνες. Η σύνδεση νομικού-κοινωνιοπολιτιστικού πλαισίου υπογραμμίζει την ανάγκη διερεύνησης μέσω των COI των διώξεων που ασκούνται από κρατικούς και μη-κρατικούς φορείς, καθώς και τον βαθμό στον οποίο η Πολιτεία έχει τη δυνατότητα ή/και τη βούληση να παρέχει προστασία. Οι διώξεις από μη κρατικούς φορείς, παρότι διατηρούν το δομικό τους χαρακτήρα, εντοπίζονται σε πιο προσωπικό επίπεδο, καθιστώντας δυσχερέστερη την καταγραφή τους, την εκτίμηση των επιπτώσεών τους στα άτομα και την εξαγωγή ευρύτερων συμπερασμάτων από μεμονωμένες περιπτώσεις. Η έλλειψη σχετικών πληροφοριών στους COI όμως συμβάλει στην απλουστευτική θεώρηση των αφηγημάτων των αιτουσών/ούντων άσυλο και την υποτίμηση της σοβαρότητας των διώξεων που υφίστανται (McDonald-Norman, 2017) πλήττοντας ιδιαίτερα τις γυναίκες και τα άτομα

ΛΟΑΤΚΙ+ ομάδες που κατεξοχήν υφίστανται (και) τη μη κρατική βία (Thiele, 2000· Leigh, 2014).

4. Κριτικές επισκοπήσεις αποτυπώνουν την αίσθηση των ειδικών και του προσωπικού των αρμόδιων υπηρεσιών ότι οι εκθέσεις COI δεν καλύπτουν επαρκώς θέματα φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού (Tsangarides, 2010· ICIBI, 2014· ICIBI, 2018)³⁹. Η ποιότητα των εκθέσεων COI ως προς την παράμετρο αυτή ποικίλει μεταξύ των διαφορετικών εκθέσεων και αναφορικά με τις εκάστοτε θεματικές. Κάποιες παρουσιάζουν σημαντικά κενά στο εύρος και τον βαθμό κάλυψής τους λόγω περιορισμών στις διαθέσιμες πληροφορίες ή στον σχεδιασμό και τη διεξαγωγή της έρευνας βάσει μάλλον της διαθεσιμότητας του υλικού παρά της εκτίμησης της σημαντικότητας των θεματικών (Crawley et al., 2011), ενώ κάποιες μπορούν να λειτουργήσουν ως παραδείγματα καλών πρακτικών. Η έμφυλη βία κατά των γυναικών συνιστά από τα δυνατά «σημεία» των COI (Allen, 2007), διαπιστώνεται όμως ανάγκη για περαιτέρω εξέτασή της σε σχέση με το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο (Crawley et al., 2011), ενώ η εστίαση σε «εξωτικές πρακτικές» (π.χ. FGM) πέραν της πρακτικής της σκοπιμότητας, μπορεί να λειτουργήσει στο πλαίσιο της οριοθέτησης μεταξύ των «πολιτισμένων ήμων» και των «βάρβαρων άλλων» υποβαθμίζοντας τη σημασία μορφών βίας διαδεδομένων και στις χώρες υποδοχής. Στη διαχείριση των ζητημάτων των ΛΟΑΤΚΙ+, παρατηρείται δυσανάλογη έμφαση στις ομοφυλοφιλικές σεξουαλικές πράξεις και παραγνωρίζονται ευρύτερα θέματα σχετικά τις συνέπειες του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου για το άτομο (Leigh, 2014). Παράλληλα, ενίοτε εντοπίζονται εννοιολογικές παρανοήσεις όπως η σύγχυση σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, η λανθασμένη ερμηνεία μορφών συμπεριφοράς ως ομοφυλοφιλικές (Leigh, 2014· ICIBI, 2017β· Manganini, 2020). Και για τις γυναίκες και για τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ η επικέντρωση σε συγκεκριμένες θεματικές ενέχει τον κίνδυνο αποτροπής μιας ολοκληρωμένη εξέταση της κατάστασής τους ως προς την απόλαυση των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών τους δικαιωμάτων, αλλά και των παραμέτρων που επηρεάζουν τη δυνατότητά τους να απολαμβάνουν αυτά τα δικαιώματα. Η υγεία –ιδίως η ψυχική– και οι εναλλακτικές επιλογές εσωτερικής μετεγκατάστασης

³⁹ Η γράφουσα επισημάνει ότι το σύνολο των παρατιθέμενων κριτικών επισκοπήσεων έχει εκπονηθεί στο πλαίσιο της λειτουργίας του συστήματος ασύλου του Ηνωμένου Βασιλείου, επομένως οι παρατηρήσεις δεν έχουν γενική ισχύ για το σύνολο των εκθέσεων COI, ανεξαρτήτως από τη χώρα εκπόνησής τους. Συμβάλλουν ωστόσο στην καλύτερη κατανόηση των δυνατοτήτων και των περιορισμών στην αποτύπωση θεμάτων φύλου στους COI.

έχουν αναγνωριστεί ως αδύνατα σημεία των εκθέσεων COI (Crawley et al., 2011· Leigh, 2014· ICIBI, 2017α· ICIBI, 2019· ICIBI, 2020).

5. Οι υπ' αριθμόν 1 και 9 Οδηγίες της UNHCR παρέχουν ένα πρώτο –και αρκετά πλήρες– πλαίσιο των θεμάτων που είναι σκόπιμο να εμπεριέχονται στους COI (UNHCR, 2002· UNHCR, 2012). Το νομικό καθεστώς, η μεταχείριση και οι στάσεις των κρατικών αρχών, η αντιμετώπιση και οι στάσεις της κοινωνίας συνιστούν ευρύτερους άξονες κατηγοριοποίησης επιμέρους θεματικών⁴⁰. Τα πεδία που καλύπτουν εκτείνονται στο σύνολο των δικαιωμάτων του ατόμου, επιτρέποντας την εκτίμηση της αθροιστικής επίδρασης τυχόν παραβιάσεών τους, ενώ τα ερευνητικά ερωτήματα πρέπει να εξετάζονται ξεχωριστά για κάθε επιμέρους ομάδα και τους μεταξύ τους συνδυασμούς. Προτείνεται η εκπόνηση των COI να σχεδιάζεται βάσει μιας διαθεματικής και πολυεπίπεδης προσέγγισης προκειμένου οι COI να μπορούν να υποστηρίξουν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τη διαδικασία εξέτασης των ατομικών αιτημάτων/αφηγημάτων. Πέρα από τις θεματικές εξίσου σημαντικό είναι το πώς αυτές προσεγγίζονται. Η ανάπτυξη μιας οπτικής που ξεφεύγει από τις μονοδιάστατες θεωρήσεις της ετεροκανονικότητας και των δυτικών πολιτισμικών πλαισίων είναι κρίσιμη για τη διαμόρφωση και λειτουργία των COI.

6. Οι COI για θέματα φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας και χαρακτηριστικών φύλου δε διαφοροποιούνται από τους υπόλοιπους ως τις δυνητικές πηγές και τα κριτήρια αξιολόγησής τους (Collier, 2007· ACCORD, 2013· EASO, 2021· EUAA, 2023α). Οι πιθανές διαφοροποιήσεις έγκεινται στη μεγαλύτερη δυσχέρεια εντοπισμού πηγών και συγκέντρωσης πληροφοριών για ζητήματα που τοποθετούνται στο πεδίο του «προσωπικού» ή συνιστούν κοινωνικά ταμπού. Μια γενικότερη τάση (Tsangarides, 2010· Crawley et al., 2011) αφορά την ιεράρχηση συγκεκριμένων πηγών – κυρίως διεθνών οργανισμών και ΜΚΟ ή και κρατικών φορέων– ως πλέον αξιόπιστων και τη δυσανάλογη αξιοποίησή τους. Η δυσκολία εύρεσης στοιχείων για τις θεματικές του φύλου παρέχει κίνητρο και καθιστά απαραίτητη την αναζήτηση πηγών σε εθνικό και τοπικό επίπεδο (συμπεριλαμβανομένων των ακτιβιστικών γυναικείων και ΛΟΑΤΚΙ+ οργανώσεων) αναγνωρίζοντας όμως τους πιθανούς περιορισμούς τους (π.χ. τοπική εμβέλεια, αποτύπωση των εμπειριών επιμέρους ομάδας/ων των γυναικών ή των ΛΟΑΤΚΙ+), αλλά και στην ακαδημαϊκή κοινότητα (Collier, 2007· Crawley et al., 2011· EASO, 2021). Ένα ακόμη σημείο προβληματισμού αφορά την κυριαρχία των αγγλόφωνων

⁴⁰ Για ενδεικτικές λίστες θεματικών βλ. Παράρτημα, Πλαίσια 2 και 3.

πηγών –ακόμη και για γαλλόφωνες χώρες– λόγω και της έκδοσης αγγλόφωνου υλικού και από εθνικούς προσανατολισμένους στη Δύση οργανισμούς των χωρών προέλευσης (Crawley et al., 2011· EASO, 2021). Η τάση αυτή, πέραν των πρακτικών περιορισμών (που μπορούν να αντιμετωπιστούν με τη διασφάλιση μετάφρασης), εγείρει ερωτήματα για τις φωνές, τις οπτικές, τις θεσιακότητες που διαμορφώνουν τους COI, φέρνοντας στο προσκήνιο τον προβληματισμό για τη λειτουργία τους ως μορφή επιστημικής βίας.

Ε. Ανάλυση εμπειρικού υλικού: η αποτύπωση του φύλου, της ασφάλειας και του αποικιακού «βλέμματος» στις εκθέσεις COI για τη Νιγηρία

Όπως αναδεικνύεται από τα προηγούμενα κεφάλαια, οι τρόποι με τους οποίους νοηματοδοτούνται το φύλο, η ασφάλεια και η σχέση της Δύσης με τον υπόλοιπο κόσμο συνδέονται με τη διαμόρφωση των πολιτικών διαχείρισης της μετανάστευσης και του ασύλου, καθώς και την απόδοση καθεστώτος διεθνούς προστασίας σύμφωνα με τη Συνθήκη της Γενεύης. Εκκινώντας από αυτές τις παραδοχές και θεωρώντας τους COI όχι απλές αποτυπώσεις μιας «αντικειμενικής» πραγματικότητας αλλά συνδημιουργούς της κοινωνικής πραγματικότητας, η εργασία εξετάζει, μέσω της document analysis εάν και πώς (ανα)παράγουν αφηγήματα για το φύλο, την ασφάλεια και τη δυτική υπεροχή και πώς αυτά αλληλεπιδρούν διαμορφώνοντας ευρύτερα αφηγήματα που εντάσσονται στις προαναφερθείσες πολιτικές. Ως χώρα αναφοράς επελέγη η Νιγηρία, καθώς συνιστά μια από τις κύριες χώρες προέλευσης αιτουσών/ούντων άσυλο στην ΕΕ ενώ φέρει την ιστορική επιβάρυνση της αποικιοκρατίας και της έντονης επίδρασης του επιστημικού ρατσισμού.

1. (Ανα)κατασκευάζοντας το φύλο

α) Ευρήματα

Στην πλειονότητα των εκθέσεων COI που δεν εστιάζουν σε θέματα φύλου η έμφυλη διάσταση παραγνωρίζεται. Ο βαθμός και ο τρόπος που η διάσταση του φύλου εντάσσεται στο ερευνητικό υλικό εξετάστηκε μέσω της ανάλυσης της δομής των μη εστιασμένων στο φύλο εκθέσεων. Όπως διαπιστώνεται, με εξαίρεση τις ενότητες που αναφέρονται στην εμπορία ανθρώπων, το φύλο ουσιαστικά είναι γένους θηλυκού. Ο κύριος τρόπος αναφοράς στο φύλο εντοπίζεται σε διακριτά (υπο)κεφαλαία που είτε εντάσσονται σε ξεχωριστή

ενότητα αφιερωμένη στις γυναίκες⁴¹ είτε συνιστούν διακριτό τμήμα ευρύτερων θεματικών ενότητων⁴². Αναφορές στις γυναίκες περιλαμβάνονται επίσης στη διαπραγμάτευση θεμάτων όπως τα κληρονομικά δικαιώματα, το θεσμικό πλαίσιο, η παρουσίαση συγκεκριμένων μη κρατικών ή σχετιζόμενων με το κράτος παραγόντων άσκησης βίας, η στάση της αστυνομίας· πρόκειται ωστόσο για αναφορές με ακόμη πιο περιορισμένο εύρος και έκταση. Ως προς τα θέματα ΛΟΑΤΚΙ+, ακολουθείται η πρακτική εκπόνησης διακριτών (υπο)κεφαλαίων⁴³ – οι αναφορές εκτός του πλαισίου αυτού είναι ουσιαστικά ανύπαρκτες⁴⁴. Για την έκταση των σχετικών αναφορών βλ. Πίνακα 9.

Πίνακας 9. Αναφορές σε θέματα φύλου στις εκθέσεις γενικής επισκόπησης

Εκθεση	Αναφορές στις γυναίκες		Αναφορές σε άτομα ΛΟΑΤΚΙ+	
	% επί του συνολικού κειμένου	% επί του κεφαλαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα	% επί του συνολικού κειμένου	% επί του κεφαλαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα
Netherlands-General Country of Origin Information Report (N-GCOIR)	15,6	36,1	8,4	19,4
EASO – Targeting of Individuals (E-ToI)	8,2		6,3	
EASO – Key socioeconomic indicators (E-KEI)	8		-	

Η αποτύπωση της πολλαπλότητας των κοινωνικών ταυτοτήτων στη διαμόρφωση των έμφυλων αφηγημάτων διευρυνήθηκε μέσω της ανάλυσης του υλικού βάσει των κατηγοριών διαφορών (lines/vectors of differences) (Lutz, 2002· Bunch, 2001 στο Yuval-Davis, 2006). Το φύλο, η εθνοτική ομάδα, η γεωγραφική περιοχή, ο βαθμός αστικότητας της περιοχής διαμονής, η θρησκεία, η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση, το εκπαιδευτικό επίπεδο, η οικογενειακή κατάσταση και η ηλικία αποτελούν τους βασικούς άξονες ιεραρχικών συστημάτων που εντοπίζονται στο ερευνητικό υλικό. Η εμπλοκή τους αναγνωρίζεται στην παραγωγή των αφηγημάτων αναφορικά με τον FGM, τη δυνατότητα αυτόνομης διαβίωσης των γυναικών, ιδίως των ανύπαντρων μητέρων, την εμπορία ανθρώπων, τους

⁴¹ Στο ευρύτερο πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (N-GCOIR) ή της παρουσίας επιμέρους πληθυσμών στόχου (E-ToI)

⁴² Σχετικές θεματικές συνιστούν οι: απασχόληση, φτώχεια, εκπαίδευση, συνθήκες διαβίωσης, πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, κοινωνικά δίκτυα και υποστηρικτικοί μηχανισμοί, εμπορία ανθρώπων, δράση της Boko Haram, δράση της hisbah (ισλαμική αστυνομία), μαγεία

⁴³ Κυρίως στις ενότητες για τα ανθρώπινα δικαιώματα (N-GCOIR) ή την παρουσίαση επιμέρους πληθυσμών στόχων βίαιων ενεργειών (E-ToI), αλλά και για τη δράση της αστυνομίας και της hisbah (E-ToI)

⁴⁴ Στο πλαίσιο αναφοράς στην εμπορία ανθρώπων (E-ToI), σε ομάδες στόχου βίαιων δράσεων και στην έμφυλη βία (N-GCOIR)

καταναγκαστικούς/πρώρους γάμους και την αντιμετώπιση των ΛΟΑΤΚΙ+ από κρατικούς και μη παράγοντες.

Η ετεροκανονικότητα έχει ηγεμονική θέση στα έμφυλα αφηγήματα, όπως αυτά (κατα)γράφονται στο ερευνητικό υλικό. Η κοινωνικοποίηση των αγοριών και των κοριτσιών τα καθοδηγεί να επιτελούν το φύλο ενστερνιζόμενα στερεοτυπικούς ρόλους και χαρακτηριστικά⁴⁵, ενώ η επιτυχημένη μετάβαση σε διαφορετικές ηλικιακές φάσεις συνδέεται με την τεκνοποίηση⁴⁶, περιθωριοποιώντας περαιτέρω τις ομοφυλοφιλικές σεξουαλικές πρακτικές. Παρά το περιορισμένο εύρος και βάθος τους, οι παρεχόμενες πληροφορίες αποτυπώνουν και (ανα)παράγουν την ύπαρξη έμφυλων ιεραρχήσεων, με προεξάρχουσα την αρρενωπότητα⁴⁷. Αυτό ωστόσο δε συνεπάγεται τον αποκλεισμό των γυναικών από κάθε σύστημα ισχύος (π.χ. δυνατότητα συμμετοχής τους στη μυστική εταιρεία Ogboni)⁴⁸.

Η διαφορετική κατανομή των έμφυλων ρόλων αναδύεται ανάγλυφα στο κοινό πεδίο εκμετάλλευσης γυναικών και ανδρών, την εμπορία ανθρώπων. Οι γυναίκες (και τα κορίτσια) αποτελούν κατεξοχήν θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης, ενώ όταν τους επιβάλλεται καταναγκαστική εργασία αυτή αφορά κυρίως οικιακές εργασίες⁴⁹. Σε κάποιες πολιτείες η καταναγκαστική πορνεία έρχεται ως επιτέλεση του ρόλου της πρωτότοκης κόρης που οφείλει «να θυσιάσει για την ευημερία της οικογένειας»⁵⁰. Οι άνδρες (και τα αγόρια) καταλήγουν κυρίως στην καταναγκαστική εργασία, που δεν περιορίζεται στην οικιακή εργασία αλλά εκτείνεται στη δουλειά στα ορυχεία, τις κατασκευές, τις αγροτικές εργασίες⁵¹. Και οι άνδρες έχουν υπάρξει θύματα εμπορίας για σεξουαλική εκμετάλλευση ωστόσο οι στερεοτυπικές κατασκευές της αρρενωπότητας συμβάλλουν στην αποσιώπηση αυτής της πτυχής καθιστώντας τους απρόθυμους να αναγνωρίσουν εαυτούς ως θύματα σεξουαλικής βίας⁵². Οι έμφυλες διαφορές αντικατοπτρίζονται στις επικρατούσες πρακτικές οργάνωσης του ταξιδιού (για τους άνδρες συνήθως ξεκινά ως παράνομη διακίνηση)⁵³, αλλά και στα αφηγήματα

⁴⁵ A-SSM:20

⁴⁶ A-SSM:25

⁴⁷ Η αυστηρότερη αντιμετώπιση της ανδρικής ομοφυλοφιλίας (A-SSM:54), η υποδεέστερη θέση των γυναικών σε ζητήματα κληρονομιάς σύμφωνα με το εθιμικό δίκαιο (E-KSEI:41, N-GCOIR:82), η αιχμαλωσία ανδρών από τα κυκλώματα διακίνησης με στόχο την απόσπαση λύτρων (E-THB:39), η επιβολή της γνώμης της οικογένειας του συζύγου σε θέματα FGM (L-FGM:24), η επιβολή αυστηρότερων περιορισμών μετακίνησης στις εσωτερικώς εκτοπισμένες γυναίκες (E-ToI:133), η κοινωνική απαίτηση οι νεαρές γυναίκες να ακολουθήσουν τους συζύγους τους στην ένταξή τους στην Boko Haram (E-ToI:31), η απόδοση ευθυνών στις γυναίκες για τη βία που υφίστανται (N-GCOIR: 60) συνιστούν σημεία αυτής της ιεραρχίας.

⁴⁸ E-ToI:116

⁴⁹ E-THB:14

⁵⁰ E-THB:20

⁵¹ E-THB:14

⁵² E-ToI:138

⁵³ E-THB:22

προσέλευσης που χρησιμοποιούν οι διακινήτριες/ες: για τις γυναίκες προβάλλονται θέσεις εργασίας ως νταντάδες ή οικονόμοι, ενώ για τα αγόρια καριέρα στο ποδόσφαιρο⁵⁴.

Και τα γυναικεία και τα ανδρικά σώματα καταμετρώνται αδιακρίτως ως θύματα ένοπλων επιθέσεων⁵⁵· εκεί όμως οι ομοιότητες σταματούν. Παρότι και τα δύο μπορούν να γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης, στο ανδρικό αναγνωρίζεται το δικαίωμα στη σεξουαλική απόλαυση και στην επιβολή επί του γυναικείου⁵⁶. Τα γυναικεία σώματα πέρα από σεξουαλικά αντικείμενα καθίστανται τα κατεξοχήν εργαλεία αναπαραγωγής, είτε στο πλαίσιο της οικογένειας είτε της εμπορίας βρεφών (baby factories)⁵⁷, αντικείμενα συναλλαγών μέσω καταναγκαστικών γάμων ή εμπορίας οργάνων, λάφυρα πολέμου ή θύματα τελετουργικών δολοφονιών⁵⁸. Ο FGM, η τέλεση μαζικών γάμων⁵⁹, η υποβολή των ομοφυλόφιλων γυναικών σε «διορθωτικούς» βιασμούς⁶⁰ φανερώνουν τις γυναίκες να μην έχουν τον έλεγχο των σωμάτων τους – και κατά συνέπεια της ζωής τους. Η έμφαση στον γάμο και την τεκνοποίηση συνάδει με την αίσθηση ότι οι γυναίκες υπάρχουν κυρίως στο πλαίσιο της οικογένειας⁶¹. Μεγάλο μέρος των σχετικών αναφορών εστιάζει στις μόνες μητέρες, στοιχείο ενδεικτικό ίσως της σημασίας που αποδίδεται στη μητρότητα. Τα σχετικά αφηγήματα τοποθετούνται σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και αγώνα για την επιβίωση. Οι εσωτερικά εκτοπισμένες γυναίκες παρουσιάζονται να υποκύπτουν στις σεξουαλικές διαθέσεις των στρατιωτών και των μελών της πολιτοφυλακής για να εξασφαλίσουν τροφή για τα παιδιά τους⁶², ενώ για τις γυναίκες θύματα εμπορίας ανθρώπων που εκβιάζονται από τις/τους διακινήτριες/τές τα παιδιά συνιστούν μοχλό πίεσης. Οι μητέρες, επίσης, στην προσπάθεια για επιβίωση εμφανίζονται να χρησιμοποιούν τα παιδιά τους –και δη τις κόρες–, είτε παντρεύοντάς τες με μεγαλύτερους άνδρες είτε ωθώντας τες στη σεξουαλική εκμετάλλευση, ή να «νοικιάζουν» τα βρέφη τους σε ζητιάνες/ους ως εργαλεία επαιτείας⁶³.

Το δίπολο δημόσια/ιδιωτική σφαίρα (ανα)παράγεται στις εκθέσεις COI. Το έμφυλο χάσμα στον τομέα της εκπαίδευσης⁶⁴, οι διαχωρισμοί στην απασχόληση⁶⁵, η απουσία των γυναικών από την πολιτική δράση –σε επίπεδο κεντρικής και τοπικών κυβερνήσεων αλλά και

⁵⁴ N-GCOIR:21· E-THB:24

⁵⁵ EASO, Security Situation. Country of Origin Information Report (E-SeS)

⁵⁶ L-FGM:22· E-ToI:47

⁵⁷ E-KSEI:32· E-THB:14· N-GCOIR:59

⁵⁸ E-KSEI:33· E-ToI:23, 75, 110, 142

⁵⁹ E-ToI:60

⁶⁰ A-SSM:54

⁶¹ N-GCOIR:58-60· E-KSEI:53

⁶² E-ToI:133

⁶³ E-THB:13

⁶⁴ E-KSEI:44-45

⁶⁵ E-KSEI:25-26

βάσης⁶⁶ – φανερώνουν ότι η δημόσια ζωή συνδέεται με τους άνδρες. Οι γυναίκες εντάσσονται στην ιδιωτική σφαίρα, συμπαρασύροντας στο πεδίο του άφατου και του μη παρεμβατέου τις μορφές βίας που υφίστανται⁶⁷. Η διχοτομία δημόσιο/ιδιωτικό προσδιορίζει όχι μόνο τα άτομα αλλά και την πολιτεία.

Οι έως τώρα αναπαραστάσεις των γυναικών συνάδουν με το αφήγημα της «γυναίκας-θύμα» που ενισχύεται από την ως εκ των πραγμάτων αδυναμία των γυναικών/κοριτσιών να αντιδράσουν στη βία που δέχονται – λόγω της ηλικίας τους⁶⁸, της ισχύος των δραστριών/στών⁶⁹ ή της επικράτησης κανονιστικών συστημάτων⁷⁰ και της έλλειψης επαρκούς προστασίας και υποστήριξης από το κράτος⁷¹. Η τοποθέτηση των φύλων στον άξονα ενεργού δράσης–θυματοποίησης, όμως, είναι πιο σύνθετη από την απλή ταύτιση των γυναικών με τα θύματα και των ανδρών με τους θύτες. Στο ερευνητικό υλικό εντοπίζονται σποραδικές αναφορές στη δυνατότητα των γυναικών να αποφύγουν μορφές βίας⁷², να διεκδικήσουν αυτονομία και μια καλύτερη ζωή⁷³ καθώς και στη συνειδητή απόφασή τους αντιμετώπισουν ένταξη στη βιομηχανία του σεξ ως μέσο αντιμετώπισης της ανέχειας και επίτευξης κοινωνικής κινητικότητας⁷⁴.

Τα κύρια αφηγήματα για τις γυναίκες ως ενεργώς δρώντα υποκείμενα εντάσσονται στη συμμετοχή τους σε ένοπλες οργανώσεις και στην εμπορία ανθρώπων, τοποθετώντας τις στον «πόλο» των θυτών. Οι γυναίκες αποτελούν σημαντικό ποσοστό των βομβιστριών/τών αυτοκτονίας στις επιθέσεις της Boko Haram⁷⁵. Πέρα από τη μίμηση του παραδείγματος των συζύγων που έχει ήδη αναφερθεί, τα υλικά οφέλη και οι ευκαιρίες για εκπαίδευση αποτελούν τα κίνητρα για την εθελοντική ένταξη των γυναικών στην οργάνωση, ενώ ο ρόλος τους δεν περιορίζεται στις στερεοτυπικά θηλυκοποιημένες οικιακές εργασίες αλλά μπορεί να περιλαμβάνει συμμετοχή σε στρατιωτικές επιχειρήσεις, στον τομέα της συλλογής πληροφοριών, στη στρατολόγηση, την εκπαίδευση νεοσύλλεκτων γυναικών, την κατασκευή βομβών και την πυροδότησή τους⁷⁶. Οι γυναίκες, επίσης, συμμετέχουν στις φοιτητικές εταιρείες/αδελφότητες⁷⁷ συστήνοντας μάλιστα γυναικείες αδελφότητες⁷⁸ καθώς και σε

⁶⁶ E-KSEI:17,26

⁶⁷ N-GCOIR:62, 70

⁶⁸ N-GCOIR:67-68

⁶⁹ Netherlands, Explanatory Note:5· N-GCOIR:18· E-ToI:23, 35

⁷⁰ N-GCOIR:39-40· E-ToI:60

⁷¹ N-GCOIR:61-64, 70·E-THB:50-65· L-FGM:29-32

⁷² N-GCOIR:68· L-FGM:29-32

⁷³ E-KSEI:54-55· N-GCOIR:58

⁷⁴ E-THB:18-21

⁷⁵ E-ToI:29

⁷⁶ E-ToI:35

⁷⁷ Μυστικές εταιρείες που πλέον λειτουργούν ως εγκληματικές οργανώσεις.

ομάδες πολιτοφυλακής⁷⁹. Στα κυκλώματα διακίνησης κεντρικό ρόλο έχουν οι επονομαζόμενες madams (ή mamans), που δίνουν τις εντολές στα «κορίτσια», ενώ συχνά αναλαμβάνουν τη στρατολόγησή τους, τη χρηματοδότηση, την οργάνωση και την εποπτεία του ταξιδιού και δημιουργούν δίκτυα με το εξωτερικό⁸⁰. Συνεργάζονται με άνδρες αναθέτοντάς τους διάφορα καθήκοντα αλλά και με ανδροκρατούμενες εγκληματικές οργανώσεις, η σημασία της εμπλοκής των οποίων αυξάνεται παράλληλα με την εντεινόμενη συνθετότητα των δικτύων εμπορίας⁸¹. Συχνά έχουν υπάρξει και οι ίδιες θύματα, ενώ μπορεί να έχουν πολύπλοκη σχέση με τα κορίτσια⁸².

Οι άνδρες αναδεικνύονται αβίαστα σε θύτες καθώς κατά την παράθεση συμβάντων στο πλαίσιο της εκτίμησης της κατάστασης ασφάλειας, οι λέξεις «men», «gunmen» αποτελούν τα υποκείμενα των επιθέσεων⁸³, ενώ αναφέρονται στο πλαίσιο της περιγραφής της σύνθεσης κάποιων ένοπλων οργανώσεων. Η εμπλοκή τους στην εμπορία ανθρώπων ως αποτέλεσμα συνειδητής επιλογής, συνάδει με το αφήγημα των ενεργά δρώντων, ωστόσο στο ίδιο πεδίο αναδύεται και η θέση τους ως θύματα. Η διττή ιδιότητα θύματος-θύτη αναδεικνύεται στον λόγο για τα παιδιά στρατιώτες⁸⁴.

Η συνεκδοχή «γυναίκες και παιδιά»⁸⁵ συνάδει με/αντανακλά τη θεώρηση των γυναικών ως ευάλωτα άτομα που χρήζουν προστασίας και οι ανάγκες τους πρέπει να αντιμετωπίζονται κατά προτεραιότητα⁸⁶, ενώ η εκλαμβανόμενη αδυναμία τους μπορεί να γίνει αντικείμενο εκμετάλλευσης για την επίτευξη παράνομων στόχων (π.χ. εγκυμονούσες ως «βαποράκια» για τη μεταφορά ναρκωτικών, βομβίστριες αυτοκτονίας)⁸⁷.

Από τις επτά εκθέσεις που περιλαμβάνονται στο ερευνητικό υλικό, τρεις κάνουν αναφορά στα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+⁸⁸. Η ορολογία δεν είναι πάντα κοινή· η πλέον σημαντική διαφοροποίηση απαντάται στην A-SSM, με τη χρήση των πλέον ουδέτερων όρων MSM (men who have sex with men) και WSW (women who have sex with women) που αναφέρονται λιγότερο στον σεξουαλικό προσανατολισμό και τη σεξουαλική ταυτότητα και περισσότερο

⁷⁸ E-ToI:43-44

⁷⁹ Πρόκειται για πολιτοφυλακή που συστήθηκε με στόχο την προστασία του τοπικού πληθυσμού και των καταυλισμών εσωτερικά εκτοπισμένων ατόμων από τη BokoHaram.

⁸⁰ E-ToI:50·E-THB:24

⁸¹ E-THB:23-25, 28· E-ToI:50

⁸² E-THB:18· E-ToI:50

⁸³ E-SeS

⁸⁴ E-ToI:33

⁸⁵ E-ToI:75, 77· E-KSEI:43, 54

⁸⁶ E-THB:43· E-KSEI:28· N-GCOIR:20

⁸⁷ E-ToI:29· E-THB:19, 21.

⁸⁸ N-GCOIR, E-ToI, A-SSM

στη σεξουαλική πράξη, περιλαμβάνοντας έτσι και τα αμφιφυλόφιλα άτομα⁸⁹. Ο βαθμός ορατότητας των επιμέρους ομάδων ποικίλει στις διαφορετικές εκθέσεις. Στην A-SSM δηλώνεται ότι οι περισσότερες πηγές της δίνουν πληροφορίες για τους άνδρες και στην παρουσίαση των πηγών αποτυπώνεται το φύλο αναφοράς. Το φύλο καθίσταται επίσης ορατό στις –περιορισμένες– αναφορές για τα διεμφυλικά άτομα⁹⁰. Η N-GCOIR αναφέρεται στη μη ξεχωριστή (εκτός σπάνιων εξαιρέσεων) αναφορά των επιμέρους ομάδων στις πηγές και την υπερεκπροσώπηση των ανδρών, καθώς και στην έλλειψη πληροφοριών για τα διεμφυλικά άτομα και τα άτομα intersex, για τα οποία περιλαμβάνονται σύντομες υποενότητες⁹¹. Στην E-ToI, αντίθετα, δε θίγεται το θέμα της εκπροσώπησης των επιμέρους ομάδων. Οι αναφορές στο φύλο των ατόμων γίνονται κυρίως στο πλαίσιο παράθεσης περιστατικών και αφορούν πρωτίστως άνδρες. Οι υπόλοιπες ομάδες εντάσσονται στο πλαίσιο των αναφορών-ομπρέλα, με εξαίρεση την πληροφορία για δυσκολία αποδοχής/κατανόησης της έννοιας της αμφιφυλοφιλίας⁹².

Η μη συμμόρφωση με την ετεροκανονικότητα αντιμετωπίζεται ως αδίκημα, κατάφωρη ασέλγεια, ενάντια στη φύση του ανθρώπου από τρία διαφορετικά νομικά πλαίσια: τον νόμο για την απαγόρευση του γάμου μεταξύ ομοφύλων (Same Sex Marriage Prohibition Act), τον ποινικό κώδικα (Criminal Code Act) και τη Σαρία⁹³. Ανεξάρτητα από τον βαθμό στον οποίο αυτά εφαρμόζονται, ενθαρρύνουν ομοφοβικά αφηγήματα διευκολύνοντας την άσκηση βίας και διακρίσεων κατά των σεξουαλικών μειονοτήτων από κρατικούς και μη κρατικούς παράγοντες⁹⁴. Τα σώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ κατασκευάζονται ως παραβατικά· οφείλουν να κρύψουν την μη κανονικότητά τους πίσω από μια τυπική οικογενειακή ζωή, να υποβληθούν σε θεραπείες μεταστροφής και αξίζουν να βιώσουν κακοποίηση – ακόμη και από την οικογένεια τους⁹⁵. Η δραστηριοποίηση των οργάνων ΛΟΑΤΚΙ+ στο πεδίο της υγείας, πέρα από στρατηγική για την υπέρβαση πιθανών εμποδίων που προκαλούνται από τη νομοθεσία, φανερώνει τη σύνδεση των ΛΟΑΤΚΙ+ με την ασθένεια – και δη τη σεξουαλικά μεταδιδόμενη⁹⁶. Οι απόψεις των πηγών για την επίδραση του φύλου των ατόμων στο είδος και στον βαθμό των βλαβών και των διακρίσεων που υφίστανται δεν ταυτίζονται⁹⁷, ωστόσο το γεγονός ότι τις βιώνουν τα τοποθετεί στον πόλο του θύματος. Ωστόσο, η ανάληψη του

⁸⁹ A-SSM:15

⁹⁰ A-SSM:11, 19, 52, 57

⁹¹ N-GCOIR:55-56

⁹² E-ToI:122

⁹³ A-SSM:27,29,31-32· N-GCOIR:55-56· E-ToI:120-121

⁹⁴ A-SSM:34· N-GCOIR:54· E-ToI:121

⁹⁵ A-SSM:9-10, 25, 46, 54, 69· N-GCOIR:51· E-ToI:55, 121-124

⁹⁶ A-SSM:9-10

⁹⁷ A-SSM:10, 53-54

ρίσκου του coming-out, η οργάνωσή τους και η ακτιβιστική δράση τα αναδεικνύει ως ενεργώς δρώντα υποκείμενα⁹⁸.

Η κατεξοχήν θεματική που εξετάζεται σε σχέση με το φύλο είναι η βία. Ως προς τις επιμέρους μορφές της περισσότερες αναφορές γίνονται στην εμπορία ανθρώπων και τον FGM, ενώ ακολουθούν η βία σε ένοπλες συρράξεις, η ενδοοικογενειακή βία και οι καταναγκαστικοί γάμοι. Τα εγκλήματα τιμής, η καταναγκαστική άμβλωση και στείρωση δεν καταγράφονται. Από τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως ορίζονται από τον Διεθνή Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, πέρα από τα συνδεδεμένα με την έμφυλη βία, αναφορές στην υλοποίησή τους σε σχέση με το φύλο απαντώνται για τα δικαιώματα στην εκπαίδευση, την εργασία και το ανεκτό επίπεδο διαβίωσης. Στις συγκεκριμένες εκθέσεις δεν εξετάζονται τα πολιτικά δικαιώματα σε σχέση με το φύλο.

β) Ανάλυση

Παρά τη σταθερή δέσμευση της ΕΕ στην οριζόντια ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου αλλά και της ισότητας, που περιλαμβάνει τα ζητήματα ΛΟΑΤΚΙ+, στο σύνολο των πολιτικών και των δράσεών της, εσωτερικών και εξωτερικών, και την υπογράμμιση της σημασίας της διαθεματικότητας (European Commission, 2016· Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020α· European Commission, 2020), η μελέτη του ερευνητικού υλικού φανερώνει ότι η εκπόνηση των εκθέσεων COI δεν ανταποκρίνεται στις προαναφερθείσες διακηρύξεις. Η διάσταση του φύλου, πολλώ δε μάλλον του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου, εκλείπει ή λαμβάνεται υπόψη μερικώς σε σχέση με συγκεκριμένες θεματικές, η δε προσέγγισή τους έχει σοβαρούς περιορισμούς τόσο στην έκταση όσο και στο βάθος της· λειτουργεί περισσότερο ως υπόμνηση της ύπαρξης αυτών των διαστάσεων. Ένα άλλο πρόβλημα αφορά την υπόρρητη ταύτιση της έννοιας του φύλου με τις γυναίκες, η οποία λειτουργεί αποτρεπτικά στην ολοκληρωμένη θεώρηση των μορφών της αρρενωπότητας αλλά και της θηλυκότητας. Οι πρώτες καθίστανται αόρατες, αναγνωρίζονται ως ο κανόνας που δεν προβληματίζεται περαιτέρω· οι δεύτερες γίνονται μεν ορατές, όμως σε ένα πλαίσιο όπου δε λαμβάνεται υπόψη ο σχεσιακός χαρακτήρας του φύλου και βρίσκονται εξ αρχής στη θέση της εξαίρεσης. Η ορατότητα αυτή μάλλον λειτουργεί ενισχυτικά σε στερεοτυπικά αφηγήματα για τις μορφές θηλυκότητας παρά συμβάλει στην καλύτερη κατανόησή τους (Steans, 2013). Ως προς τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ επιβεβαιώνεται η «υπερεκπροσώπηση» των εμπειριών των

⁹⁸ A-SSM:18, 37, 42

ομοφυλόφιλων ανδρών, στις δύο από τις τρεις εκθέσεις όμως αυτό δηλώνεται σαφώς, αποτρέποντας τη φυσικοποίηση της μη/περιορισμένης ορατότητας των υπολοίπων ομάδων.

Όσον αφορά τη διαθεματικότητα, στο σύνολο του ερευνητικού υλικού αναγνωρίζεται ένας αρκετά ευρύς αριθμός κατηγοριών διαφοράς, που πιθανόν αποτυπώνουν άξονες κοινωνικής ισχύος (Yuval-Davies, 2006) στο συγκεκριμένο χωροχρονικό συγκείμενο. Η ανάλυση όμως περιορίζεται σε ένα πρώτο επίπεδο· δεν συνιστά σύστημα σκέψης που διακρίνει τη σύνθεση των κειμένων, αλλά εφαρμόζεται αποσπασματικά τόσο ως προς τα πεδία που εξετάζει όσο και ως προς τις κατηγορίες των ιεραρχήσεων που λαμβάνει υπόψη. Τα διαφορετικά συστήματα ιεραρχίας αντιμετωπίζονται κυρίως ως δρώντα παράλληλα· δε λαμβάνεται υπόψη η δυναμική των μεταξύ τους σχέσεων και δεν αναγνωρίζεται ο δομικός χαρακτήρας των ανισοτήτων.

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι οι εκθέσεις COI δεν μπορούν να λειτουργήσουν ως εργαλεία διαχείρισης των αιτημάτων ασύλου –και σε μια ευρύτερη οπτική των προσφυγικών ροών– στο πλαίσιο της έμφυλης ισότητας· και δεν εκπονήθηκαν για αυτό. Ως δυνητικ@ πρόσφυγ@ κατασκευάζονται κυρίως οι γυναίκες και έπονται τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+. Ούτε οι μεν ούτε τα δε αντιμετωπίζονται πάντα ως ομοιογενής ομάδα, όμως η αναγνώριση της ύπαρξης πολλαπλών ταυτοτήτων δε συνεπάγεται την προσπάθεια να κατανοηθεί πώς αυτές συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εμπειρίας των ατόμων και κατά συνέπεια σε μια ολοκληρωμένη, εξατομικευμένη θεώρηση της αλήθειας τους κατά τη διαδικασία λήψης των σχετικών αποφάσεων.

Οι έμφυλες αναπαραστάσεις απηχούν «παραδοσιακές» έμφυλες ιεραρχίες και στερεοτυπικούς ρόλους, ενώ ο καταγραφικός χαρακτήρας των εκθέσεων και η «ουδέτερη» αποστασιοποιημένη εκφορά τους συμβάλλουν στη μη προβληματοποίηση των παραγόμενων λόγων. Τα έμφυλα αφηγήματα δομούνται στους άξονες ευαλωτότητα-απειλή, εμπρόθετη δράση-παθητικότητα και διαμεσολαβούνται από το φύλο και τη φυλή των υποκειμένων. Οι γυναίκες-θύματα κατασκευάζονται ως σύμβολα ευαλωτότητας (Καζάκου, 2022) εμπνέοντας αισθήματα συμπάθειας και παρουσιάζόμενες να χρήζουν της πατερναλιστικής ευρωπαϊκής προστασίας – ανεξαρτήτως εάν τελικά θα τους παρασχεθεί. Η εικόνα όμως διαφοροποιείται ριζικά όταν οι γυναίκες τοποθετούνται στην άλλη πλευρά του δίπολου (madams, μέλη ένοπλων ομάδων)· παρουσιάζονται ως θύτριες, ρόλος αντίθετος στις έμφυλες προσδοκίες, με αρνητικό κοινωνικό πρόσημο. Παρεκκλίνοντας με διπλό τρόπο από την τυπική επιτέλεση του φύλου τους, κατασκευάζονται ως διττή απειλή, για την προσωπική αλλά και για την κοινωνική ασφάλεια. Τα κίνητρα για τη δράση τους εμφανίζονται καθαρά προσωπικά, χωρίς να διερευνάται τυχόν πολιτικός τους χαρακτήρας (Crawley, 2001).

Τα αφηγήματα για τις madams και τα μέλη των ένοπλων ομάδων τραβούν την προσοχή, καλύπτουν όμως περιορισμένο κι εστιασμένο σε συγκεκριμένες παραβατικές ενέργειες μέρος του συνολικού φάσματος της άσκησης βίας. Όσον αφορά το υπόλοιπο, τα δρώντα υποκείμενα υποδηλώνονται ως άνδρες ή δεν αναφέρονται· στοιχείο που οδηγεί στην «κάλυψη» του κενού μέσω της αναπαραγωγής των επικρατούντων αφηγημάτων, δηλ. στην κατασκευή των ανδρών ως θυτών και μάλιστα στη φυσικοποίησή της. Οι περιορισμένες αναφορές στη σεξουαλική βία κατά των ανδρών στο πλαίσιο της εμπορίας ανθρώπων ή στη στρατολόγηση των αγοριών, τα οποία μπορούν ωστόσο να θεωρηθούν ως ανήκοντα στην ευάλωτη ομάδα των παιδιών πάρα ως αρρενωπότητες, καθώς και η συμπερίληψή τους μαζί με τις γυναίκες στην καταγραφή των απωλειών που προκαλούν οι ένοπλες επιθέσεις δεν αρκούν για να αποδομηθεί το αφήγημα του άνδρα-θύτη, καθιστώντας δυσδιάκριτες –αν όχι αποσιωπημένες– τις αναπαραστάσεις των ανδρών ως θύματα.

Ο δυνητικός προσφυγικός πληθυσμός νοσηματοδοτείται ως άτομα που βρίσκονται σε κίνδυνο και ως άτομα που συνιστούν κίνδυνο (Grey & Franck, 2019). Η διασταύρωση του φύλου και της εμπρόθετης δράσης αντανακλάται στα αφηγήματα της ευαλωτότητας και της απειλής και συνακόλουθα στη διάκριση ανάμεσα σε πραγματικά θύματα και πιθανούς θύτες με τις γυναίκες και τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ να τοποθετούνται κατεξοχήν στον πρώτο πόλο και τους άνδρες στον δεύτερο. Σε όποια κατηγορία κι αν ενταχθούν όμως ο ουσιοκρατικός χαρακτήρας αυτής της προσέγγισης (Freedman, 2019), αρνείται στις/τους προσφύγισσες/ες, ανεξάρτητα από την ταυτότητα φύλου τους, την υπόσταση τους ως πρόσωπα και τις/τους αντιμετωπίζει ως αδιαφοροποίητα μέλη γενικευμένων κατηγοριών, αγνοώντας τις βιωμένες εμπειρίες και τις πραγματικές τους ανάγκες.

2. (Ανα)κατασκευάζοντας την ασφάλεια

α) Ευρήματα

Η διαπραγμάτευση των ζητημάτων ασφάλειας στις εκθέσεις COI ακολουθεί τρεις οδούς: την εξέταση/αναφορά σε θεματικές που η σχέση τους με την ασφάλεια δηλώνεται ήδη στον τίτλο τους⁹⁹, την προσέγγισή τους μέσω της θεματικής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δη της παραβίασής τους¹⁰⁰ και τις υπόρρητες αναφορές που αναδύονται στο πλαίσιο «δεδηλωμένων» αφηγημάτων για την ασφάλεια ή στη γενικότερη παρουσίαση της

⁹⁹ E-SeS, N-GCOIR, E-KSEI, E-ToI,

¹⁰⁰ E-ToI, N-GCOIR, E-KSEI, A-SSM, L-FGM, E-THB

κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης¹⁰¹. Κατά τη ανάλυσή τους αναδείχθηκαν οι εξής θεματικές:

1. (Γενική) κατάσταση ασφαλείας. Η έννοια της ασφάλειας προσδιορίζεται σε σχέση με τη βία από κρατικές και μη κρατικές ένοπλες ομάδες. Τα αφηγήματα αναπτύσσονται σε σχέση με τους κύριους δρώντες των συρράξεων και συνδέονται με τις περιοχές διεξαγωγής τους. Η Boko Haram αποτελεί μακράν την οργάνωση με τις περισσότερες και πλέον αναλυτικές αναφορές – ιδίως στις εκθέσεις της EASO¹⁰². Παρά την εκπεφρασμένη εστίαση της επίπτωσης της βίας στις/στους πολίτιδες/ες¹⁰³, αυτές/οί ουσιαστικά αντιμετωπίζονται ως αριθμητικά δεδομένα. Αντικείμενο αναφοράς αποτελεί το κράτος.

2. Επισιτιστική ασφάλεια. Νοείται ως η διαθεσιμότητα, η πρόσβαση, η αξιοποίηση και η σταθερότητα της τροφής διαχρονικά και συνιστά σημαντικό κίνδυνο για τμήμα του πληθυσμού της Νιγηρίας. Υποκείμενό της αποτελούν τα άτομα ως γενική κατηγορία, αλλά γίνονται ιδιαίτερες αναφορές σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές και σε ειδικές ομάδες που πλήττονται περισσότερο.

3. Ασφάλεια από τη βία. Περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα ενεργειών (όπως επιθέσεις, δολοφονίες, απαγωγές, βιασμοί, φυλακίσεις, εκφοβισμό, εμπορία ανθρώπων, FGM, ενδοοικογενειακή βία), από κρατικούς φορείς και μη κρατικές ένοπλες ομάδες αλλά και από την κοινωνία. Τα αφηγήματα αυτά θέτουν ως αντικείμενο αναφοράς τον άνθρωπο. Οι βίαιες ενέργειες στοχεύουν στα άτομα, είτε ως μέλη κάποιας ειδικής κοινωνικής ομάδας¹⁰⁴ είτε λόγω κάποιας συγκεκριμένης τους ιδιότητας¹⁰⁵.

4. Ασφάλεια στο πολιτικό πεδίο. Η πολιτική βία –συμπεριλαμβανομένων των δολοφονιών– εμφανίζεται ως μέσο διεκδίκησης της εξουσίας, εντός και μεταξύ των κομμάτων χωρίς να περιορίζεται στην προεκλογική περίοδο¹⁰⁶. Εντούτοις δε γίνονται αναφορές σε πολιτικές/ούς κρατούμενες/ους ή προφυλακισθείσες/έντες¹⁰⁷. Σε αυτή μπορεί να ενταχθεί η βία εναντίον δημοσιογράφων, υπερασπιστριών/τών των

¹⁰¹ E-KSEI, E-THB, E-ToI, N-GCOIR

¹⁰² E-SeS· E-ToI, N-GCOIR:78

¹⁰³ E-SeS:17

¹⁰⁴ Ως τέτοιες ομάδες αντιμετωπίζονται κυρίως οι γυναίκες και τα κορίτσια, τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+, τα μέλη θρησκευτικών κοινοτήτων –ιδίως εάν αυτές συνιστούν μειονότητα στη γεωγραφική περιοχή όπου διαμένουν– και οι προσήλυτες/οι, τα εσωτερικώς εκτοπισμένα άτομα και οι προσφύγισες/ες, τα μέλη συγκεκριμένων κοινοτήτων και αποσχιστικών κινήμάτων, τα άτομα με αναπηρία

¹⁰⁵ Π.χ. θύματα εμπορίας ανθρώπων, θύματα μαγείας, υπερασπίστριες/ες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ανήλικες/οι, επαγγελματίες της εκπαίδευσης ή της υγείας, εργαζόμενες/οι στα media, μέλη μουσικών εταιρειών, λιποτάκτριες/ες, αποστάτριες/ες από αδελφότητες και άτομα που δεν αποδέχτηκαν τίτλους αρχηγίας της κοινότητάς τους.

¹⁰⁶ N-GCOIR:8, 19· E-ToI:87-89

¹⁰⁷ E-ToI:86

ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁰⁸, αλλά και η δράση ένοπλων ομάδων όπως η Boko Haram και τα αποσχιστικά κινήματα, που συνιστά πολιτική πράξη για τη μεταβολή (ή τη συντήρηση) των πολιτικών δομών. Η σύνδεση αυτή δεν καθίσταται ευκρινής στις εκθέσεις¹⁰⁹, επισημαίνεται όμως «ότι μεγάλο μέρος της βίας που πυροδοτήθηκε από πολιτικά κινήματα έχει εκφυλιστεί σε εγκληματική βία» (Netherland, 2023).

5. Διασφάλιση επαρκών πόρων και στοιχειωδών συνθηκών διαβίωσης. Υπογραμμίζεται η διαβίωση μεγάλου τμήματος του πληθυσμού σε συνθήκες ακραίας φτώχειας, ενώ οι αναφορές στην ανέχεια ως παράμετρο που οδηγεί τα άτομα να διαπράξουν ή να υποστούν βία και πυροδοτεί την κοινωνική αναστάτωση επαναλαμβάνονται¹¹⁰. Υποκείμενα της είναι τα άτομα· κυρίως ως γενική έννοια που διαφοροποιείται βάσει του τόπου διαμονής¹¹¹. Οι μόνες γυναίκες και τα εσωτερικώς εκτοπισμένα άτομα, οι προσφύγισες/πρόσφυγες πλήττονται περισσότερο από τη φτώχεια¹¹². Τα δικαιώματα στην εργασία και την εκπαίδευση εμφανίζονται να συνδέονται με την οικονομική ασφάλεια των ατόμων.

6. Διασφάλιση του δικαιώματος στην υγεία. Το σύστημα υγείας αποτελεί παράγοντα επισφάλειας για τις/τους κατοίκους της Νιγηρίας. Ενδιαφέρον έχει η αναφορά στην αξιοποίηση από ΜΚΟ που ασχολούνται με ΛΟΑΤΚΙ+ ζητήματα της αδυναμίας αποτελεσματικής αντιμετώπισης του HIV και του αφηγήματος για τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ ως παράγοντες κινδύνου, ώστε να αποφύγουν τη διακοπή της λειτουργίας τους και να αναπτύξουν συνεργασίες με δημόσιους φορείς¹¹³.

7. Περιβαλλοντική ασφάλεια. Η έννοιά της διαφαίνεται σε αναφορές σε συγκεκριμένες φυσικές καταστροφές και την περιβαλλοντική καταστροφή που προκαλείται από την εκμετάλλευση των πετρελαϊκών κοιτασμάτων και επηρεάζει τη ζωή των ατόμων κυρίως μέσω της σχέσης της με τη διεξαγωγή βίαιων ενεργειών από ομάδες¹¹⁴.

8. Διασφάλιση του δικαιώματος στην ελεύθερη μετακίνηση. Συνιστά συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των πολίτιδων/τών, αλλά περιορίζεται δραστικά εξαιτίας των ένοπλων ομάδων και των συρράξεων σε διάφορα τμήματα της χώρας¹¹⁵.

¹⁰⁸ E-ToI:80, 89-92,133· N-GCOIR:40

¹⁰⁹ E-ToI:34, 36, 39-40

¹¹⁰ E-THB,σ. 18-19, E-ToI:31,

¹¹¹ E-KSEI:28, 41-42· N-GCOIR: 81

¹¹² E-KSEI:28, 33· N-GCOIR:113

¹¹³ A-SSM:10, 37, 40

¹¹⁴ E-KSEI:35· N-GCOIR:13· E-ToI:36, 43

¹¹⁵ E-KSEI:64· E-SeS

Όπως και στην προηγούμενη θεματική τα άτομα αντιμετωπίζονται ως αδιαφοροποίητη ομάδα.

Οι παραπάνω θεματικές συνιστούν ξεχωριστές (κάποτε επικαλυπτόμενες) αλλά αλληλεξαρτώμενες κατηγορίες. Στο επίκεντρο των διασταυρώσεων βρίσκεται η γενική κατάσταση ασφάλειας, ενώ διττός ρόλος (αιτίας-αιτιατού) διακρίνεται και για την οικονομική και την επισιτιστική ασφάλεια, την ασφάλεια από τη βία και την ασφάλεια στο πολιτικό πεδίο. Η διασφάλιση του δικαιώματος στην υγεία και η περιβαλλοντική ασφάλεια δείχνουν να βρίσκονται σε μονογραμμική σχέση με τις υπόλοιπες (ως αποτέλεσμα και ως αιτία αντίστοιχα).

Τα αφηγήματα για τις επιμέρους θεματικές εμφανίζονται ασύμμετρα· τόσο εντός των εκθέσεων όσο και μεταξύ τους¹¹⁶. Στο σύνολο του ερευνητικού υλικού, ο λόγος συγκεντρώνεται στην ασφάλεια από τη βία και την –επίσης εστιασμένη στη βία– γενική κατάσταση ασφάλειας. Αντίθετα, τα αφηγήματα που άπτονται της πολιτικής ασφάλειας είναι περιορισμένα – ως προς την έκταση και το βάθος της ανάλυσής τους. Η επισιτιστική επισφάλεια και η φτώχεια επισημαίνονται ως αυτόνομα προβλήματα αλλά και ως παράμετροι που δυναμιτίζουν τη γενικότερη ασφάλεια των ατόμων και της κοινωνίας, ενώ οι υπόλοιπες –ιδίως η έβδομη και η όγδοη– απλώς «παρίστανται». Ως προς την αποτύπωση των πολλαπλών ταυτοτήτων των ατόμων στα αφηγήματα για την ασφάλεια, η όποια διατάραξη της προσέγγισης της έννοιας του ατόμου ως ομοιογενούς, γίνεται προς κυρίως προς τις κατευθύνσεις της περιοχής διαμονής, του φύλου, των θρησκευτικών πεποιθήσεων, της εθνοτικής ομάδας, της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης, της ηλικίας και της αναπηρίας/ασθένειας, ενώ –πλην των αφηγημάτων που εντάσσονται στις θεματικές του φύλου– η επίδραση διαφορετικών κοινωνικών ταυτοτήτων διακρίνεται στα αναφερόμενα στη διαμάχη γεωργών-κτηνοτρόφων¹¹⁷ και τη στρατολόγηση στη Boko Haram¹¹⁸.

β) Ανάλυση

Η λειτουργία των COI στο πλαίσιο του συστήματος ασύλου ενέχει μια δομική αντίφαση· καλούνται να αποτελέσουν εχέγγυο της διασφάλισης των δικαιωμάτων των προσφυγισσών/ύγων αλλά και να υπηρετήσουν την ασφάλεια των χωρών υποδοχής

¹¹⁶ Προφανώς το στοιχείο αυτό επηρεάζεται από την επιλογή του συγκεκριμένου ερευνητικού υλικού

¹¹⁷ E-ToI:93· N-GCOIR:47

¹¹⁸ E-ToI:31

αποτρέποντας την αλόγιστη αποδοχή του προσφυγικού πληθυσμού. Οι λόγοι για την ασφάλεια απηχούν αυτή την αντίφαση.

Στο ερευνητικό υλικό διακρίνονται δύο ευρύτερα αφηγήματα για την ασφάλεια. Το πρώτο αφορά τη «γενική κατάσταση ασφάλειας» κι εκφράζει μια νεορεαλιστική κρατοκεντρική προσέγγιση της ασφάλειας ως επιθυμητής κατάστασης, ευταξίας. Κεντρική απειλή συνιστούν μη κρατικές οντότητες (ένοπλες οργανώσεις), ενώ το κράτος χρησιμοποιεί την καταστολή ως μέσο για την επίτευξη της ασφάλειας και τη συνακόλουθη προστασία των πολιτών/των (Steans, 2013:117).

Στο δεύτερο αφήγημα, η έννοια της ασφάλειας έχει επίσης θετικό πρόσημο, ενώ είναι διευρυμένη προς δύο άξονες. Αφενός ως κύριο αντικείμενο αναφοράς εμφανίζεται ο άνθρωπος, είτε ως άτομο είτε ως συλλογικό υποκείμενο. Η ασφάλεια συνδέεται με τη μη ύπαρξη απειλών, την απελευθέρωση από τον φόβο και την επιθυμία, την αξιοπρεπή διαβίωση, την ελευθερία επιλογών (Tadjbakhsh & Chenoy, 2006) και αναγνωρίζει ως ζητήματα ασφάλειας ένα ευρύ φάσμα θεμάτων. Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της μπορούν σχηματικά να τοποθετηθούν στον άξονα των βασικών συστατικών στοιχείων της ανθρώπινης ασφάλειας (United Nations Development Programme, 1994) –οικονομική, επισιτιστική, υγειονομική, περιβαλλοντική, προσωπική, κοινοτική, πολιτική– χωρίς όμως να ταυτίζονται με αυτά. Η ανθρωποκεντρική ασφάλεια όπως αναδύεται στις εκθέσεις COI δεν έχει το εύρος και τη συνθετότητα της ανθρώπινης ασφάλειας, όπως αυτή νοηματοδοτείται από τα Ηνωμένα Έθνη (Commission on Human Security, 2003), ούτε τον μετασχηματιστικό και κοινοτικό χαρακτήρα που της αποδίδει η Ουαλική Σχολή (Booth, 1991). Παρά την επικέντρωση στον άνθρωπο, τα ίδια τα άτομα δεν εμφανίζονται να έχουν ενεργό ρόλο στη διεκδίκηση και την επίτευξη της ασφάλειάς τους που εμπίπτει στο πεδίο δράσης του κράτους· στοιχείο ενδεικτικό μιας προσέγγισης από την κορυφή προς τη βάση.

Τα επιμέρους στοιχεία της ασφάλειας δε λαμβάνουν την ίδια βαρύτητα στις εκθέσεις COI. Η συντριπτική πλειονότητα των λόγων εστιάζει στη σωματική βία, δηλαδή στην προσωπική ασφάλεια και σε δεύτερο βαθμό στην κοινοτική. Η ευκρινής σύνδεση της βίας με την έννοια της δίωξης, η οποία –εφόσον πυροδοτείται από συγκεκριμένες αιτίες– δικαιολογεί την αναγνώριση προσφυγικού καθεστώτος, μπορεί να ερμηνεύσει την προτεραιότητα που αποδίδεται σε αυτή. Ωστόσο, διαφορετικές μορφές βίας δεν τυγχάνουν της ίδιας ορατότητας. Η ιδιαίτερη θέση της Boko Haram στα αφηγήματα για τη δράση μη κρατικών οντοτήτων, μπορεί να εξεταστεί σε σχέση με τον «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας»· μετα-αφήγημα που απέκτησε κεντρική σημασία στη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής.

Η έμφυλη διάσταση των διώξεων έχει επισημανθεί σε διεθνές επίπεδο, αλλά οι επιμέρους μορφές έμφυλης βίας καταλαμβάνουν άνισο χώρο στις εκθέσεις. Περισσότερες αναφορές γίνονται για την εμπορία ανθρώπων που συνιστώντας οργανωμένη εγκληματική δράση είναι η κατεξοχήν μορφή βίας που ξεφεύγει από την ιδιωτική σφαίρα. Συνδεόμενη εγνωσμένα με την οικονομία –πηγή πλούτου για το οργανωμένο έγκλημα και κόστους για την ΕΕ–, η καταπολέμησή της συμπεριλαμβάνεται στις προτεραιότητες της Ένωσης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021β). Παράλληλα συνάδει με τα αφηγήματα των μετακινούμενων ως θυμάτων των συστημάτων διακίνησης, τα οποία χρησιμοποιούνται ως επιχειρηματολογία για την αυστηροποίηση του ελέγχου των συνόρων της Ένωσης φωτίζοντας τις σχετικές ενέργειες υπό το πρίσμα της καταπολέμησης της παράνομης διακίνησης και της προστασίας/φροντίδας των ατόμων. Ο FGM αντίθετα έχει «προσωπικό» χαρακτήρα, παρά τον σημαντικό ρόλο της κοινότητας, ενώ συνιστά την κατεξοχήν μορφή βίας που κατασκευάζεται ως οφειλόμενη στο διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο, ενισχύοντας την απόσταση ανάμεσα στη Δύση και της μη δυτικές κουλτούρες και τη φυλετικοποιημένη κατασκευή των μη δυτικών γυναικών ως ετεροτήτων (Freedman, 2015). Αυτό αξίζει ίσως να θεωρηθεί σε σχέση με τη μικρότερη συγκριτικά έκταση που αφιερώνεται στην ενδοοικογενειακή βία. Σε αντίθεση με τον «πολιτισμικά περιχαρακωμένο» FGM, η αναγνώριση της ενδοοικογενειακής βίας ως αιτίας απόδοσης προσφυγικού καθεστώτος δεν ενισχύει την ευρωπαϊκή αυτοεικόνα, ενώ η προστασία των προσφυγισσών από αυτή απαιτεί περισσότερους οικονομικούς κι άλλους πόρους (Noll, 2006).

Η πολιτική ασφάλεια, στην ευρεία της θεώρηση ως διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έχει πολύ σημαντική θέση στις εκθέσεις COI. Εάν όμως εκληφθεί υπό μια οπτική που εστιάζει στην ενεργό δράση στο πολιτικό πεδίο, οπτική που αντικατοπτρίζεται περισσότερο στην έννοια της «δίωξης για πολιτικούς λόγους», η εικόνα αυτή μεταβάλλεται. Οι αναφορές περιορίζονται σημαντικά και παρουσιάζονται υπό το πρίσμα της ευρύτερης βίας, με τη πολιτική βάση αυτής συνήθως να υποβαθμίζεται. Αντίθετα, προβάλλονται αφηγήματα επισιτιστικής και οικονομικής ανασφάλειας, που εγείρει συναισθήματα οίκτου, αλλά δε συμπεριλαμβάνεται στους λόγους που χορήγησης προσφυγικού καθεστώτος, αντίθετα υπηρετεί την άμβλυνση της διάκρισης ανάμεσα στις/στους αιτούσες/ντες άσυλο και τις/τους οικονομικές/ούς μετανάστριες/στες.

Πέρα από τον βαθμό ορατότητας των επιμέρους πτυχών της ασφάλειας, εξίσου –ή και περισσότερο– σημαντικό αναδύεται το ερώτημα «Πώς γίνονται ορατά τα ίδια τα άτομα που συνιστούν το αντικείμενο της ασφάλειας»; Η Hudson (2005:155) επισημαίνει τον κίνδυνο

«κάτω από την ρουμπρίκα του όρου “άνθρωπος” να συγκαλύπτονται οι διαφορές». Η αναφορά της Συνθήκης της Γενεύης σε «ειδικές κοινωνικές ομάδες» δηλώνει πως ο όρος «άνθρωπος» στο πλαίσιο των διαδικασιών ασύλου δε συνιστά μονολιθική έννοια και η συμπερίληψη στις εκθέσεις COI ενοτήτων για τις γυναίκες, τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+, τις θρησκευτικές μειονότητες ανταποκρίνεται στην επισήμανση αυτή. Εντούτοις, «η συμπερίληψη των γυναικών [και των ΛΟΑΤΚΙ+] ως κατηγορίες ταυτότητας στον λόγο για την ασφάλεια, χωρίς την παράλληλη ενσωμάτωση του φύλου ως μονάδα ανάλυσης παράγει σιωπές, οι οποίες στην ουσία ενισχύουν την κυριαρχία ανδροκρατικών καθολικεύσεων» (Hudson, 2005:158). Όπως επισημάνθηκε, ο λόγος για το φύλο στις εκθέσεις COI αναπαράγει έμφυλα στερεότυπα, στοιχείο που απηχεί στη νοηματοδότηση κεντρικών εννοιών για την ασφάλεια (ενεργή δράσα, δράστης, θύμα, βία, πολιτεία). Τα αφηγήματα για την ασφάλεια κατασκευάζονται παραβλέποντας –ή βλέποντας υπό το πρίσμα των στερεοτύπων– τις απειλές που δέχονται και τους κινδύνους που βιώνουν τα άτομα λόγω του φύλου τους αλλά και τους τρόπους που αυτό σχετίζεται με τις διαφορετικές πτυχές της ασφάλειας.

Παράλληλα, οι σύνθετες σχέσεις μεταξύ των διαφορετικών ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων και το πώς συνδιαμορφώνουν την έννοια της ασφάλειας για κάθε άτομο δε λαμβάνονται υπόψη. Το φύλο, η εθνοτική ομάδα, η θρησκεία μάλλον συνυπάρχουν στα αφηγήματα όπου απαντώνται, παρά αλληλεπιδρούν· στοιχείο ενδεικτικό μιας προσέγγισης που τυπικά αναγνωρίζει την ύπαρξη ανομοιογενών ευρύτερων ομάδων χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις θεσιακότητες των ατόμων.

Στο ερευνητικό υλικό διακρίνονται δύο προσεγγίσεις της έννοιας της ασφάλειας, μία κρατοκεντρική και μια ανθρωποκεντρική με τη δεύτερη να εμφανίζεται ως επικρατούσα. Εστιάζοντας στην ανθρώπινη ασφάλεια, η εκπόνηση των COI εμφανίζεται να απηχεί τη ριζική στροφή στον τρόπο θεώρησης της ασφάλειας ενδυόμενη το ηθικό πλεονέκτημα που αυτή φέρει· επιβεβαιώνει τη θέση τους στο «οπλοστάσιο» για την προώθηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων, νομιμοποιώντας ηθικά τη χρήση τους από τις χώρες υποδοχής. Παρότι ανθρωποκεντρικά, ωστόσο, τα αφηγήματα για την ασφάλεια δείχνουν να αγνοούν ότι αυτή έχει προσωπική διάσταση· δε διαμορφώνονται μέσα από τη ματιά των ατόμων αλλά επιβάλλονται άνωθεν, κατασκευάζοντας την έννοια της ασφάλειας μέσα από προδιαγεγραμμένα, γενικευτικά καλούπια. Είναι οξύμωρο ότι έχοντας κατεξοχήν πεδίο εφαρμογής την εξέταση ατομικών αιτημάτων ασύλου, οι COI στην ουσία καθιστούν το άτομο αόρατο, μονάδα ενός αδιαφοροποιήτου –ή τυπικά διαφοροποιούμενου– συνόλου. Η αντίφαση αυτή συνιστά σημείο μιας πολιτικής στάσης που επιλέγει να μη θέτει τις ιδιαίτερες ανάγκες και τους κινδύνους που συνεπάγονται οι πολλαπλές ταυτότητες των ατόμων για την

ασφάλειά τους στη χώρα προέλευσης (και προφανώς στις χώρες διέλευσης και διαμονής) ως κριτήριο για τη λήψη των αποφάσεων. Η ανθρωποκεντρική αυτή αντίληψη για την ασφάλεια καθίσταται ως εκ τούτου παράγοντας επισφάλειας για τα ίδια τα άτομα, ανεξαρτήτως του φύλου ή του σεξουαλικού προσανατολισμού τους.

Τα γενικευτικά αφηγήματα για την ασφάλεια των ατόμων στη χώρα προέλευσης διαλέγονται άμεσα με εκείνα για την ασφάλεια των χωρών υποδοχής. Μέσω π.χ. της ασύμμετρης προβολής της οικονομικής και της πολιτικής βίας, οι αιτούσες/ντες άσυλο κατασκευάζονται ως οικονομικές/οί μετανάστριες/στες που συνιστούν κίνδυνο για το κράτος, παρά ως πολιτικώς δρώντα υποκείμενα που υφίστανται διώξεις για τις πολιτικές τους πεποιθήσεις. Παράλληλα, οι άνδρες ως οι «κατεξοχήν φορείς βίας» κατασκευάζονται ως απειλές. Ο λόγος των COI εντάσσεται σε μια διελκυστίνδα μεταξύ της ασφάλειας των προσφυγισσών/ύγων και της ασφάλειας των κρατών, λειτουργώντας ως τεχνική ελέγχου στο πλαίσιο της παροχής μιας «υπό προϋποθέσεις φιλοξενίας» (Κακολύρης, 2013).

3. (Ανα)κατασκευάζοντας το αποτυχημένο κράτος

α) Ευρήματα

Σύμφωνα με την Bertelsmann Stiftung, το πολιτικό σύστημα πρέπει να διαχειριστεί «προβλήματα που αφορούν την κρατική συνοχή, τη θεσμική αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης, την εσωτερική ασφάλεια, τα πρότυπα δημοκρατικής εκπροσώπησης και συμπεριφοράς, την επιβολή του κράτους δικαίου και την οικονομική μεταρρύθμιση» (EASO, 2018α:18).

Το 2021 η Νιγηρία κατατάχθηκε 6η (μεταξύ 163 χωρών) στον Παγκόσμιο Δείκτη Τρομοκρατίας. Η κατάσταση της Νιγηρίας ως προς την ασφάλεια παραμένει σύνθετη, με υψηλά επίπεδα βίας σε πολλά τμήματα της χώρας (Netherland, 2023:9).

Η κυβέρνηση –σε όλα τα επίπεδα– αδυνατεί να διαχειριστεί προβλήματα που προκαλούνται από τις εθνοτικές και θρησκευτικές διαφορές, τις περιφερειακές ανισότητες, την οικονομική και περιβαλλοντική κρίση, πυροδοτώντας συγκρούσεις μεταξύ επιμέρους ομάδων του πληθυσμού, αλλά και τη δράση ένοπλων οργανώσεων κάποιες από τις οποίες τοποθετούν τον λόγο ύπαρξής τους στις δεκαετίες της διαφθοράς και της κακής διακυβέρνησης, την έλλειψη λογοδοσίας και την υποανάπτυξη, την παρακμή των υποδομών, τη φτώχεια αλλά και τη διεκδίκηση της αυτονομίας¹¹⁹. Πέρα από την ένοπλη βία τα άτομα

¹¹⁹ E-ToI:34, 36, 39-40

ενδέχεται να βιώνουν πολλαπλές μορφές βίας και επισφάλειας: ανεργία¹²⁰, ανέχεια έως ακραία φτώχεια, έλλειψη τροφής¹²¹, στέγης ή στοιχειωδών συνθηκών διαβίωσης και υγιεινής¹²², ανεπαρκείς παροχές εκπαίδευσης και υγειονομικής περίθαλψης¹²³, κοινωνική βία¹²⁴.

Το κράτος αδυνατεί να λειτουργήσει ως φορέας δικαίου και προστασίας. Η νομοθεσία επιβάλλει καταπιεστικά οντολογικά συστήματα και στοχοποιεί άτομα που παραβιάζουν τα ισχύοντα κανονιστικά πρότυπα, ενώ οι νόμοι που προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν περιορισμένη εφαρμογή¹²⁵. Τα ένστολα σώματα κατηγορούνται για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹²⁶, ενώ η αστυνομία εκμεταλλεύεται τις συνθήκες εκβιάζοντας άτομα που βρίσκονται στο κοινωνικό στόχαστρο, όπως τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+¹²⁷. Το δικαστικό σύστημα δεν εμπνέει εμπιστοσύνη¹²⁸, οι δομές προστασίας αποδεικνύονται ανεπαρκείς και οι θεσμικοί φορείς¹²⁹ αποτελούν σημείο αναφοράς, αλλά δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα σύνθετα προβλήματα¹³⁰. Η άσκηση πολιτικής εξουσίας χαρακτηρίζεται από χρηματισμό, έλεγχο των δημοσιογράφων, χειραγώγηση, άσκηση βίας – συχνά με τη χρησιμοποίηση εγκληματικών ομάδων¹³¹. Οι γυναίκες και τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ επωμίζονται δυσανάλογες τις συνέπειες της κρατικής αποτυχίας.

Συνεκτικός άξονας των προαναφερθέντων είναι η διαφθορά που εντοπίζεται σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης, συνιστώντας τον κινητήριο μοχλό για τις συναλλαγές με το κράτος και φυσικοποιείται από τους/τις αξιωματούχους και από τις/τους πολίτιδες/ες και σε συνδυασμό με την κακοδιαχείριση παρουσιάζεται ως βασική αιτία της αποτυχίας της Νιγηρίας να αξιοποιήσει τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της¹³².

Η διεθνής κοινότητα –σε επίπεδο θεσμικών οργάνων, κυβερνήσεων αλλά και της κοινωνίας των πολιτών– παρέχει υποστήριξη στο κράτος και στις/στους κατοίκους του, δραστηριοποιούμενη κυρίως στους τομείς της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων,

¹²⁰ E-KSEI:22-23

¹²¹ E-KSEI:31, 34

¹²² E-KSEI:38-40

¹²³ E-ToI:72, 74, 88· E-KSEI:44-45, 48-52

¹²⁴ A-SSM:34· N-GCOIR:54· E-ToI:121

¹²⁵ A-SSM:27,29,31-32· N-GCOIR:55-56· E-ToI:120-121

¹²⁶ E-ToI:43,53, 56

¹²⁷ A-SSM:49-51, 63-64,

¹²⁸ A-SSM:55· N-GCOIR:40-41· E-THB:18

¹²⁹ Όπως η Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (NCHR) και η Εθνική Υπηρεσία για την Απαγόρευση της Εμπορίας Ανθρώπων (NAPTIP)

¹³⁰ E-THB:49, N-GCOIR:63-64, 74· E-KSEI:58-59

¹³¹ E-ToI:87-89, 92· N-GCOIR:8, 40

¹³² E-ToI:32, 56, 119· N-GCOIR:8, 11, 53, 83, 86· E-THB:18, 36, 45, 64· E-KSEI:20, 32, 34, 57· A-SSM:35, 48- 50·

ιδίως των ευάλωτων ομάδων. Η NCHR και η NAPTIP συστάθηκαν κατ' εφαρμογή διεθνών συμβάσεων¹³³, όργανα των Ηνωμένων Εθνών, οργανισμοί εντασσόμενοι στο σύστημά τους και ευρωπαϊκά κράτη παρέχουν χρηματοδότηση και τεχνογνωσία για την ανάπτυξη προγραμμάτων εθελουσίας επιστροφής και επανένταξης, τη δημιουργία και διαχείριση καταυλισμών για εκτοπισμένα άτομα, την καταπολέμηση της εμπορίας ατόμων, αλλά και την προώθηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, απασχόλησης, εκπαίδευσης και υγειονομικής περίθαλψης στη χώρα¹³⁴. Διεθνείς ΜΚΟ έχουν παραρτήματα, συνεργάζονται με την κοινότητα, καταγράφουν τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ασκούν συνηγορία και παρέχουν νομική βοήθεια, λειτουργούν δομές στήριξης και προστασίας, υλοποιούν αναπτυξιακά έργα.¹³⁵ Η παρουσία της διεθνούς κοινότητας καταγράφεται χωρίς περαιτέρω κριτικό σχολιασμό. Μόνο η A-SSM επισημαίνει:

η δογματική προπαγάνδα των δικαιωμάτων των σεξουαλικών μειονοτήτων από τις δυτικές κυβερνήσεις και τις οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα θεωρείται αντιπαραγωγική από τις ίδιες της κοινότητες των ατόμων, καθώς αυξάνει τους φόβους του τοπικού πληθυσμού και δικαιολογεί την αντι-αποικιακή, ομοφοβική ρητορική [...]
(Federal Office for Immigration and Asylum, 2019:18).

β) Ανάλυση

Προϊόν κατάρρευσης μιας δομής εξουσίας ικανής να διασφαλίσει τον νόμο και την τάξη, χαρακτηριζόμενη από την αποσάθρωση των κρατικών θεσμών, ιδίως των σωμάτων ασφαλείας και του δικαστικού συστήματος, και μαστιζόμενη από εσωτερική βία, η Νιγηρία συνιστά τυπικό παράδειγμα «αποτυχημένου», «αδύναμου» κράτους (Smith, 2005:193)· μια έννοια που απαντάται επανειλημμένα ως χαρακτηρισμός των μετααποικιακών κρατών της Αφρικής. Η Αφρική κατασκευάζεται όχι απλώς ως «διαφορετική γεωγραφική περιοχή αλλά και ως διαφορετική χρονική ζώνη» (McClintock, 1995:40 στο Howell & Richter-Montpetit, 2020:14),

τόπος μη ασφαλής, απειλή [...] καθώς βρίσκεται σε μια βάρβαρη φυσική κατάσταση, τείνοντας πολιτισμικά προς τον δεσποτισμό που είναι επικίνδυνος και αποσταθεροποιητικός για την παγκόσμια τάξη (Smith, 2005:166).

Ο λόγος αυτός διαμορφώνεται μέσα από το δυτικό βλέμμα, αποτυπώνει τις εμπειρίες των λευκών, καθιστώντας τες κανόνα για τη θεώρηση της πραγματικότητας. Θεμελιωμένος

¹³³ E-THB:9· N-GCOIR:61

¹³⁴ E-KSEI:24, 28, 46, 54-55· E-THB:44-46, 64· N-GCOIR:78

¹³⁵ A-SSM:36-43, 64-66, 68· N-GCOIR:42, 61

σε αποικιακά αφηγήματα, παραγνωρίζοντας τη σημασία του αποικιακού παρελθόντος και των οικονομικών και πολιτικών παρεμβάσεων του παρόντος, αποδίδει την ευθύνη για την κατάσταση αυτή στις/στους Αφρικανές/ούς αμφισβητώντας την ικανότητα τους να αναπτύξουν και να διατηρήσουν βιώσιμες κοινωνικές δομές. Παρόλο που οι σαφείς αναφορές στη φυλή αποφεύγονται, υπόρρητα η πολιτική δυσλειτουργία και η φτώχεια συνδέονται με τη φυλή και τον πολιτισμό (Gronovui, 2001), παράγοντας αφηγήματα που θέτουν σε υποδεέστερη θέση τους ανθρώπους που ανήκουν στη μαύρη φυλή (anti-black narratives). Η ορθολογική λευκή Δύση, με την εγγενή ικανότητα για πρόοδο και εξέλιξη, βρίσκεται στην κορυφή των πολιτισμικών ιεραρχήσεων, ενώ η «αναρχική (μαύρη) αγριότητα» γονατίζει στον πάτο» (Hobson, 2022:8). Οι στάσεις σε θέματα φύλου, η καταπάτηση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ και των γυναικών παρουσιάζουν ανάγλυφα παραδείγματα αυτής της αγριότητας.

Οι εκθέσεις COI για τη Νιγηρία, υιοθετώντας α-ιστορική προσέγγιση και διαπνεόμενες από ευρωκεντρική οπτική, λειτουργούν προς επίρρωση των προαναφερθέντων αναπαράγοντας το αφήγημα της Αφρικής –εν προκειμένω της Νιγηρίας– ως φορτίο και απειλή για τον λευκό άνθρωπο και παρέχουν «ηθική» και «ρεαλιστική» επιχειρηματολογία για τη νομιμοποίηση των παρεμβάσεων του. Το κράτος της Νιγηρίας αποτελεί παράγοντα επισφάλειας για τις/τους κατοίκους του και τη διεθνή κοινότητα. Παρουσιάζομενη κυρίως στο πλαίσιο της σχέσης φτώχειας–τρομοκρατίας (poverty–terrorism nexus) (Smith, 2005), αλλά και ανθρωπίνων δικαιωμάτων–ασφάλειας, η Νιγηρία νοσηματοδοτείται ως απειλή που επιτείνεται λόγω των μεγεθών του πληθυσμού και της οικονομίας της χώρας.

Ως ομιλιακά ενεργήματα θεσμικών φορέων της διαχείριση της καταναγκαστικής μετανάστευσης, οι εκθέσεις COI κατασκευάζουν τη Νιγηρία –και συνακόλουθα τις/τους προερχόμενες/ους από αυτή– ως απειλή. Θεωρούμενη ως μια πολιτεία με χαρακτηριστικά πρωτόγονης αναρχίας (primal anarchy) (Howell & Richter-Montpetit, 2020), με τη φτώχεια και την κοινωνική αναστάτωση να επικρατούν, καθίσταται ιδεώδης για την επώαση της τρομοκρατίας και του εγκλήματος. Η έλευση ατόμων από αυτή αναδεικνύεται σε κίνδυνο για την κοινωνική και οικονομική ασφάλεια αλλά και τη ζωή των Ευρωπαίων, τον οποίο τα κράτη οφείλουν να αντιμετωπίσουν. Παράλληλα, τα δικαιώματα των γυναικών και των ΛΟΑΤΚΙ+ ανάγονται σε ζήτημα ασφάλειας με διττό αντικείμενο: τα άτομα των οποίων τα δικαιώματα παραβιάζονται και τα ίδια τα δικαιώματα ως κατακτηθείσες αξίες.

Στο πλαίσιο αυτό τα αφηγήματα του ανθρωπισμού και της προστασίας των ευρωπαϊκών κεκτημένων συναντώνται στην κατασκευή των αφιχθεισών/έντων ως «Άλλων» και στην υπό ανθρωπιστικούς όρους συνοριοποίηση (borderization) (Williams, 2016). Τα

προγράμματα για την υποστήριξη της εθελούσιας επιστροφής και του αναγκαστικού επαναπατρισμού αλλά και την επανένταξη των ανθρώπων που επιστρέφουν –αναφορές σ’ αυτά εμπεριέχονται στο ερευνητικό υλικό– συνιστά μια πρακτική με την οποία γίνεται προσπάθεια να συμβιβαστούν ο λόγος για την ασφάλεια των μετακινούμενων πληθυσμών με εκείνον για την ασφάλεια των κρατών υποδοχής. Ένα ακόμη πεδίο συγκερασμού των προαναφερθέντων αφηγημάτων, αποτελεί η διασφάλιση μιας αποτελεσματικής και υψηλής ποιότητας διαδικασίας λήψης αποφάσεων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020α:4), που θα διαχωρίζουν τα άτομα που χρήζουν προστασίας σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και θα αποτρέπουν την κατάχρηση της ευρωπαϊκής/διεθνούς «φιλοξενίας» από αυτά που δεν τη δικαιούνται – διαδικασία στο πλαίσιο της οποίας εντάσσονται οι εκθέσεις COI.

4. Αναζητώντας τις εκφέρουσες και τους εκφέροντες τον λόγο

α) Ευρήματα

Για να διερευνηθεί ποιες/ποιοι αρθρώνουν το λόγο που διαμεσολαβείται με τις εκθέσεις, κωδικοποιήθηκαν οι πηγές τριών από τις εκθέσεις που απαρτίζουν το ερευνητικό υλικό¹³⁶. Η κωδικοποίηση βασίστηκε στις ταξινομήσεις των πηγών που εφαρμόζονται στα εκπαιδευτικά εγχειρίδια του ACCORD (2013) και της EUAA (2023α,β) και τοποθετεί τις πηγές βάσει του είδους του φορέα που τις παρέχει και της γεωγραφικής του θέσης (Παράρτημα, Πλαίσιο 4).

Η Ε-ΤοΙ περιλαμβάνει 256 πηγές που αντιστοιχούν σε 759 καταγραφές¹³⁷ (βλ. Πίνακα 10). Οι πλέον χρησιμοποιούμενες είναι τα ΜΜΕ· το μέγεθος της επίδρασή τους στη διαμόρφωση των εκθέσεων κατανοείται καλύτερα εάν ληφθεί υπόψη ο αριθμός των καταγραφών. Ακολουθούν οι ΜΚΟ και τα ακαδημαϊκά κείμενα, ενώ έπονται οι διεθνείς/διακυβερνητικοί και οι κυβερνητικοί οργανισμοί, η τελική συνεισφορά των διεθνών οργανισμών όμως αποδεικνύεται μεγαλύτερη κυρίως λόγω της επαναλαμβανόμενης χρήσης πηγών των ΗΕ, ιδίως της UNHCR. Οι δεξαμενές σκέψης καταλαμβάνουν το 7,8%, ποσοστό καθόλου χαμηλό αν ληφθεί υπόψη ο αριθμός τους σε σχέση με εκείνους των ΜΚΟ και των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων. Το 29,3% των πηγών (26,1% των καταγραφών) προέρχονται από την Νιγηρία. Το σύνολο των πηγών που προέρχονται από την Αφρικανική ήπειρο ανέρχεται στο 34%· οι υπόλοιπες –πλην ελαχίστων εξαιρέσεων– ανήκουν στη Δύση με το 28,9% αυτών να προέρχονται από διεθνείς/διακρατικές και το 67,5% από εθνικές πηγές.

¹³⁶ Βλ. Σχετικά, Κεφάλαιο δεύτερο: Μεθοδολογικό πλαίσιο

¹³⁷ Με τον όρο καταγραφές νοούνται οι επιμέρους αναφορές που προέρχονται από κάποια πηγή

Πίνακας 10. Πηγές και καταγραφές στην E-TOI

	Διεθνείς /Διακρατικοί Οργανισμοί	ΜΚΟ	Ακαδημαϊκές πηγές	Δεξαμενές σκέψης	Κυβερνητικοί φορείς	Νομοθεσία	Ανεξ. Αρχές	MME	Άλλο	Σύνολο
Πηγές (f)	24	55	55	20	23	Ναι	2	71	6	256
Πηγές (rf)	9,4	21,5	21,5	7,8	9		0,8	27,7	2,3	
Καταγραφές (f)	95	131	72	54	65	3	16	313	10	759
Καταγραφές (rf)	12,5	17,3	9,5	7,1	8,6	0,4	2,1	41,2	1,3	

Σε επίπεδο κρατών οι ΗΠΑ έχουν μακράν την πρωτοκαθεδρία κι ακολουθεί το Ηνωμένο Βασίλειο, η μεταξύ τους απόσταση ως προς τη συμβολή στη διαμόρφωση του περιεχομένου περιορίζεται λόγω του μεγάλου αριθμού καταγραφών σε διεθνούς εμβέλειας βρετανικά μέσα ενημέρωσης (BBC και Reuters). Η έκθεση αντλεί από 34 Νιγηριανά MME, οι μισές παραπομπές όμως προέρχονται από δύο πηγές (Premium Times, Vanguard). Τα τέσσερα προαναφερθέντα MME συνιστούν τις περισσότερο χρησιμοποιούμενες πηγές, ενώ ακολουθούν η Διεθνής Αμνηστία, το Καναδικό Συμβούλιο για τη Μετανάστευση και τις/τους Προσφύγισσες/ες (IRB), η βρετανική «The Guardian», η διεθνής ΜΚΟ «Human Rights Watch» και το blog «Erasing 76 Crimes», που ενεργοποιείται διεθνώς για την προάσπιση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+. Αναφορικά με τις υπόλοιπες πηγές από τη Νιγηρία, η ακαδημαϊκή κοινότητα και οι ΜΚΟ είναι οι πολυπληθέστερες, ενώ από τους εθνικούς θεσμικούς φορείς αξιοποιείται περισσότερο η νομοθεσία.

Η εξέταση των πηγών της N-GCOIR παρουσιάζει ανάλογη εικόνα, διαφοροποιείται ωστόσο σε κάποια σημεία (βλ. Πίνακα 11). Κι εδώ τα MME αξιοποιούνται περισσότερο ως πηγές, ενώ ακολουθούνται από τις ΜΚΟ και τους κυβερνητικούς φορείς. Οι διεθνείς/διακυβερνητικοί οργανισμοί, οι δεξαμενές σκέψης και η ακαδημαϊκή κοινότητα έπονται με το ίδιο ποσοστό, η τελική παρουσία τους στο κείμενο ωστόσο διαφοροποιείται. 46 πηγές προέρχονται από τη Νιγηρία, ενώ 64 πηγές εντοπίζονται σε χώρες της Βόρειας Αμερικής, της Ευρώπης και την Αυστραλία και 27 χαρακτηρίζονται ως διεθνείς. Οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο συνιστούν τα κράτη προέλευσης των περισσότερων πηγών, με την παρουσία του δεύτερου να δεσπόζει στο πεδίο των MME, και πάλι λόγω του BBC. Αναφορικά με τα υπόλοιπα είδη πηγών, η πλειονότητα των ΜΚΟ είναι διεθνείς, ενώ από τις εθνικές συμπεριλαμβάνονται εξίσου νιγηριανές και αμερικανικές. Σε σύγκριση με την E-ToI η παρουσία των κρατικών φορέων της Νιγηρίας είναι περισσότερο έντονη. Πέντε MME

καταλαμβάνουν το 23,4% των καταγραφών, ενώ ορατές καθίστανται η νομοθεσία της Νιγηρίας και η UNHCR.

Πίνακας 11. Πηγές και καταγραφές στην N-GCOIR

	Διεθνείς/Διακρατικοί Οργανισμοί	ΜΚΟ	Ακαδημαϊκές πηγές	Δεξαμενές σκέψης	Κυβερνητικοί φορείς	Νομοθεσία	MME	Άλλο	Σύνολο
Πηγές (f)	10	32	10	10	23	Ναι	50	7	142
Πηγές (rf)	7,0	22,5	7,0	7,0	16,2		35,2	4,9	
Καταγραφές (f)	23	45	12	18	39	12	158	9	316
Καταγραφές (rf)	7,3	14,2	3,8	5,7	12,3	3,8	50,0	2,8	

Οι E-ToI και η N-GCOIR, ευρύτερου περιεχομένου εκθέσεις, αντλούν από ένα ευρύ φάσμα πηγών. Η A-SSM εστιάζει σε συγκεκριμένη θεματική και παρουσιάζει διαφορετική εικόνα: μικρό αριθμό και εύρος έντυπων και ηλεκτρονικών πηγών, με τα κείμενα (κυρίως ακαδημαϊκά αλλά και ακτιβιστριών) να αποτελούν την πλειονότητα και να κατανέμονται ισόρροπα μεταξύ δυτικών και μη δυτικών ιδρυμάτων. Το ενδιαφέρον για την εξέτασή της έγκειται σε αυτή τη διαφορά και στο ότι αντλεί από συνεντεύξεις/focus groups που διεξήχθησαν στο πλαίσιο δύο αποστολών ανεύρεσης στοιχείων, δηλ. από πρωτογενείς πηγές¹³⁸. Τα άτομα που συμμετείχαν ζούσαν κυρίως στην Abuja (ομοσπονδιακή πρωτεύουσα) και λιγότερα στην Kaduna (πολιτεία στη Βορειοδυτική Νιγηρία): παρότι δεν παρέχονται στοιχεία για το φύλο τους, επισημαίνεται ότι τα περισσότερα είχαν υψηλό μορφωτικό επίπεδο και βρίσκονταν σε σχετικά καλή κοινωνικο-οικονομική κατάσταση.

β) Ανάλυση

Κατά την εκπόνηση των συγκεκριμένων εκθέσεων χρησιμοποιήθηκε ευρύ φάσμα πηγών από εθνικούς αλλά και διεθνείς/διακρατικούς φορείς. Συνηθέστερες πηγές εμφανίζονται τα media κι έπονται οι: ΜΚΟ, ακαδημαϊκοί φορείς, κυβερνητικοί φορείς, διεθνείς/διακρατικοί οργανισμοί, δεξαμενές σκέψης. Τα MME περιλαμβάνουν πλήθος μέσων που διαφέρουν στην εμβέλεια των θεμάτων που διαπραγματεύονται, το κύρος τους στον χώρο και το είδος τους. Ο κύριος όγκος των πληροφοριών όμως προέρχεται από περιορισμένο αριθμό μέσων, αναγνωρίσιμων (σε εθνικό ή/και σε διεθνές επίπεδο), αλλά με διαφορετική θέση ως προς την

¹³⁸ Εκπρόσωποι ΜΚΟ στα πεδία των MSM και των WSW, εκπρόσωποι διεθνών οργανισμών, δικηγόροι ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δυτικές/οι διπλωμάτες ασχολούμενες/οι με συναφή θέματα, εκπρόσωποι ομάδων σεξουαλικών μειονοτήτων, δημοσιογράφος/ακτιβίστρια-ής

ερευνητική δημοσιογραφία και το κύρος τους¹³⁹. Παρόμοια εικόνα ως προς το εύρος των τομέων/αντικειμένων όπου δραστηριοποιούνται αλλά και του βαθμού ανάληψης ακτιβιστικής δράση παρατηρείται στις ΜΚΟ, όπου οι περισσότερες αναφορές προέρχονται από διεθνείς οργανώσεις, ακτιβιστικού ή μη χαρακτήρα. Ως προς τους θεσμικούς κρατικούς φορείς, στην ΕΕ και τον Καναδά κύριες πηγές είναι οι σχετικοί με το άσυλο φορείς.

Παρότι η Νιγηρία είναι η χώρα αναφοράς και ο ορισμός της αγγλικής γλώσσας ως επίσημης –χωρίς αυτό να συνεπάγεται την καθολική χρήση της– αίρει ως ένα βαθμό τους γλωσσικούς περιορισμούς, οι πηγές από αυτή ή/και την ευρύτερη Αφρική δεν ξεπερνούν το 1/3 του συνόλου των πηγών. Στις εκθέσεις COI οι πληροφορίες όχι μόνο διαμεσολαβούνται από τη δυτική σκέψη, αλλά προέρχονται κυρίως από αυτή. Οι λόγοι των COI διαφυλάσσουν το δυτικό υποκείμενο και τη Δύση ως υποκείμενο (Spínak, 1988:271)· θέτουν το δυτικό πλαίσιο σκέψης ως σημείο αναφοράς, ενώ (ανα)παράγουν και επιβεβαιώνουν τη Δύση ως κυρίαρχο υποκείμενο που ρυθμίζει διαμόρφωση των αφηγημάτων και τις σχέσεις εξουσίας που εξυπηρετούν. Η αναπαραγωγή της ηγεμονίας της Δύσης μέσω εκπονούμενων από θεσμικούς φορείς εκθέσεων εκφράζει και επικυρώνει αυτή την ασυμμετρία ισχύος (Wikström, 2014) ως δομικό στοιχείο του συστήματος διαχείρισης των προσφυγικών ροών.

Έστω και υπό την ηγεμονία του δυτικού λόγου, το ερώτημα παραμένει: «Ποιες/οι μιλούν –πολλώ δε μάλλον εκφέρουν ομιλιακά ενεργήματα που συνδέονται με τη διαμόρφωση των πολιτικών για το άσυλο– μέσω των εκθέσεων COI»; Συνεκτικό στοιχείο διαφορετικών ειδών πηγών είναι ότι –σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό– συνιστούν φορείς εξουσίας που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του δημόσιου διαλόγου και επηρεάζουν τη λήψη πολιτικών αποφάσεων. Σε ατομικό επίπεδο, εκείνες/οι των οποίων ο λόγος εκφέρεται στο πλαίσιο της σχέσης τους με τους φορείς αυτούς διαθέτουν «κεφάλαιο» εξαιτίας της σύνδεσης μαζί τους. Το διακύβευμα έγκειται στη δυνατότητα έκφρασης των ατόμων που δεν αντλούν την πρόσβαση στον δημόσιο λόγο μέσω της συμμετοχής τους σε δομές εξουσίας ή δε βρίσκονται σε προνομιακή κοινωνικό-οικονομική θέση, αλλά εντάσσονται σε ομάδες περιθωριοποιημένες ή που βιώνουν ιδιαίτερες δυσκολίες – και οι γυναίκες και τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ τείνουν να υπερεκπροσωπούνται σε αυτές. Οι πρωτογενείς πηγές για την εκπόνηση της A-SSM δεν ανήκουν σε αυτή την κατηγορία.

Τα ΜΜΕ, τα επιστημονικά άρθρα και οι εκθέσεις εμπειρογνομόνων μπορούν μέσω παραθεμάτων από συνεντεύξεις να μεταφέρουν «αυτούσιες» –αν και διαμεσολαβημένες–

¹³⁹ Το BBC, το Reuters και ο Guardian έχουν καθιερωθεί στη κοινή γνώμη ως γνωσμένου κύρους δημοσιογραφικοί οργανισμοί, ενώ ως προς τα ΜΜΕ της Νιγηρίας η Premium Times ασκεί ερευνητική δημοσιογραφία και έχει βραβευτεί σχετικά, σε αντίθεση με την Vanguard που έχει περισσότερο ενημερωτικό, ψυχαγωγικό χαρακτήρα και δε θεωρείται αξιόπιστη.

μαρτυρίες και γνώμες. Η ανάλυση της Bertrand (2018) αποκαλύπτει ότι ακόμη και σε αυτή την περίπτωση οι φωνές των «απλών» ανθρώπων δεν μπορούν να ακουστούν στις εκθέσεις COI· είτε γιατί δεν τους δίνεται η ευκαιρία (λογοθετική σιωπή) είτε γιατί, ακόμη και αν τους δοθεί, το ακροατήριο τις προσεγγίζει μέσα από επιστημολογικές δομές που «φιλτράρουν» τις φωνές αυτές και προσαρμόζουν την ερμηνεία τους σε προϋπάρχοντα πλαίσια ή δεν είναι σε θέση να τις προσεγγίσει λόγω γλωσσικών δυσκολιών (επιτελεστική ανικανότητα).

Ο ευρύτερος πληθυσμός, συμπεριλαμβανομένων των περιθωριοποιημένων ομάδων, που λαμβανομένου υπόψη του ρόλου των COI στις διαδικασίες ασύλου, συνιστά τις/τους δυνητικές/ους αιτούσες/ντες άσυλο δηλ. το αντικείμενο των εκθέσεων, καθίσταται υποτελής (Spivak, 1988). Το κενό του λόγου τους παραμένει και την κάλυψή του καλούνται κυρίως να αναλάβουν οι εκπρόσωποι των ΜΚΟ –τοπικών και διεθνών– οι ακαδημαϊκοί και οι εμπειρογνώμονες διεθνών οργανισμών. Λειτουργώντας ως «διανοούμενες/οι» (intellectuals), εκπροσωπούν τις/τους υποτελείς με διττό τρόπο· μέσω του λόγου τους συνηγορούν για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους (vertretung) αλλά και τις/τους κατασκευάζουν (darstellung), επιβάλλοντας και στις δύο περιπτώσεις ως αληθινά τα δικά τους αφηγήματα, ενισχύοντας την αποσιώπηση του λόγου των υποτελών κι αντιμετωπίζοντάς τις/τους ως αδιαφοροποίητη κατηγορία (Spivak, 1988·Bertrand, 2018). Μέσω της επιλογής και της χρήσης των πηγών τους, οι εκθέσεις COI φυσικοποιούν τη διαφάνεια των «διανοούμενων» και κανονικοποιούν την περιθωριοποίηση του ατόμου –ως έννοιας και ως δρώντος υποκειμένου– κατά τη διαμόρφωση της έννοιας της ασφάλειας.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Οι COI, χαρτογραφώντας τις συνθήκες στις χώρες προέλευσης, καλούνται να γεφυρώσουν την απόσταση ανάμεσα στο υποκειμενικό στοιχείο των αφηγήσεων/αιτημάτων των ατόμων και το αντικειμενικό στοιχείο του «δικαιολογημένου φόβου». Συνιστώντας διαχειρίσιμα σύνολα πληροφοριών αναφορικά με σύνθετες καταστάσεις, εφαρμόζονται στη διαδικασία αναγνώρισης καθεστώτος προσφύγισσας/πρόσφυγα, αλλά κι ευρύτερα στη διαμόρφωση πολιτικών «βασισμένων στα δεδομένα». Αποτελούν δομικό συστατικό της διαχείρισης της μετανάστευσης από την ΕΕ και μάλιστα σημείο όπου επιτελούνται δύο κεντρικές ποιότητες της: η θεμελίωση στη γνώση –και δη τη γνώση ως προϊόν θεσμοποιημένης εμπειρογνωμοσύνης– και ο διεθνικός χαρακτήρας, ο οποίος εκδηλώνεται στην εκπόνηση αλλά και την αξιοποίησή τους. Στο πλαίσιο αυτό δεν αποτυπώνουν απλώς καταστάσεις και

γεγονότα, αλλά ενεργοποιούν πραγματικότητες και αφηγήματα (π.χ. ασφάλεια-απειλή, ευαλωτότητα, ανθρώπινα δικαιώματα) η διαμόρφωση των οποίων επηρεάζεται από τη δυναμική σχέση συστημάτων ιεραρχίας όπως το φύλο και η φυλή.

Η βιβλιογραφική επισκόπηση και η ανάλυση του ερευνητικού υλικού υποδεικνύουν την ορατότητα του φύλου και σε μικρότερο βαθμό του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου στις εκθέσεις COI· στοιχείο που δεν προκαλεί έκπληξη δεδομένου ότι η UNHCR επισημαίνει την ανάγκη οι παράμετροι αυτές να λαμβάνονται υπόψη κατά την εφαρμογή του προσφυγικού δικαίου και των σχετικών διαδικασιών, ενώ η ΕΕ δεσμεύεται στην ενεργό προάσπιση των αρχών της έμφυλης ισότητας και του σεβασμού της διαφορετικότητας μέσω όλων των δράσεων της. Τα ερευνητικά ευρήματα ωστόσο φανερώνουν ότι πρόκειται για μερική ορατότητα διαμορφούμενη υπό τον ηγεμονικό λόγο της ετεροκανονικότητας. Οι αναφορές στο φύλο επικεντρώνονται σε συγκεκριμένες θεματικές –κυρίως για τη βία– ενώ εστιάζουν στις γυναίκες, καθιστώντας τις αρρενωπότητες αόρατες, μη υποκείμενες σε εξέταση/αμφισβήτηση. Αναφορικά με τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+, επιβεβαιώνεται η υπερεκπροσώπηση των εμπειριών των ομοφυλόφιλων ανδρών, ενώ οι άλλες ομάδες παραμένουν σε μεγάλο βαθμό αθέατες· στοιχείο που ενίοτε δηλώνεται σαφώς στις εκθέσεις.

Η ορατότητα των γυναικών και η αορατότητα των ανδρών συγκλίνουν στην (ανα)παραγωγή καθεστώτων φύλου δομημένων βάσει των παραδοσιακών κανονιστικών προτύπων. Οι γυναίκες τοποθετούνται κατεξοχήν στα πεδία της ιδιωτικής σφαίρας, της ευαλωτότητας και της υποταγής, αφήνοντας στους άνδρες εκείνους της δημόσιας σφαίρας, της απειλής και της ενεργού δράσης. Η διαφοροποίηση των γυναικών από την τυπική εικόνα της παθητικότητας συνδέεται με την ανάληψη παραβατικών ρόλων· έτσι ενισχύεται η απόκλισή τους από την τυπική επιτέλεση του φύλου και από τη «μέση γυναίκα». Ο επιφανειακός χαρακτήρας της ανάλυσης των COI διαφαίνεται και στην εξέταση των διαφορετικών ταυτοτήτων που διασταυρώνονται στη διαμόρφωση της ατομικής εμπειρίας. Πόρρω του να αποτελεί ολοκληρωμένη διαθεματική προσέγγιση, η θεώρηση αυτή λειτουργεί περισσότερο ως απλή αναφορά στην ανομοιογένεια των επιμέρους ομάδων, περιορίζεται στην αποσπασματική καταγραφή βασικών κατηγοριών χωρίς να εξετάζει τη δυναμική των μεταξύ τους σχέσεων και τον δομικό τους χαρακτήρα.

Η αδυναμία κατανόησης των έμφυλων πραγματικοτήτων των ατόμων πέραν των στερεοτυπικών εκμαγείων και η μη αναγνώριση της διαφορετικής θεσιακότητάς τους επηρεάζουν το περιεχόμενο που αποδίδεται στην ασφάλεια. Η ένταξη των COI στο πλαίσιο της προστασίας και προαγωγής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνάδει με τη νοηματοδότηση

της ασφάλειας ως ανθρώπινης ασφάλειας, απελευθέρωσης από τον φόβο και την επιθυμία. Παρά την ανθρωποκεντρική ρητορική ωστόσο, η εστίαση στον άνθρωπο ως αντικείμενο της ασφάλειας καθίσταται κενό γράμμα εάν δεν ενσωματώνει την προσωπική διάσταση της ασφάλειας. Η παραγνώριση του πώς οι έμφυλες βιωμένες πραγματικότητες μεταφράζονται σε απειλές κατά της ασφάλειας των ατόμων, οδηγεί σε μια ουσιοκρατική μονοδιάστατη αντίληψη της ασφάλειας, ανεπαρκή ως βάση μιας αληθινά ανθρωπιστικής προσέγγισης.

Πέρα από τις έμφυλες ιεραρχήσεις, οι εκθέσεις COI μέσω του περιεχομένου τους, της μεθοδολογίας εκπόνησής τους και της επιλογής πηγών παράγουν ευρωκεντρικά αφηγήματα, διαμορφούμενα μέσω τη δυτικής οπτικής και της αποικιοκρατικής σκέψης. Η αναπαράσταση της Νιγηρίας, της πολυπληθέστερης και μίας από τις ισχυρότερες χώρες της Αφρικής, ως αδύναμο, αποτυχημένο κράτος με χαρακτηριστικά πρωτόγονης αναρχίας δεν παρουσιάζεται απότοκη φυλετικών ή πολιτισμικών παραμέτρων, στην πράξη όμως συνδέεται με τη φυλή και τον πολιτισμό των κατοίκων της, κατασκευάζοντάς τους ως φορείς των αρνητικών αυτών ιδιοτήτων.

Προσεγγίζοντας τις αναπαραστάσεις των δυνητικών προσφυγισσών/ων ως αντικειμένων αναφοράς της ασφάλειας στις εκθέσεις COI, αναγνωρίζουμε το διττό αφήγημα των μετακινούμενων πληθυσμών ως ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο και ατόμων που αποτελούν κίνδυνο – με την έμφυλη και φυλετικοποιημένη διάστασή του. Οι γυναίκες και τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+, παρουσιάζόμενα ως τα κατεξοχήν θύματα βίας, εντάσσονται στην πρώτη κατηγορία, ενώ οι άνδρες ως οι κύριοι δράστες τοποθετούνται στη δεύτερη. Αναπαράγεται έτσι το αφήγημα της διάσωσης των μελαμψών γυναικών και των μελαμψών ΛΟΑΤΚΙ+ από την απειλή των μελαμψών ανδρών.

Η τρομοκρατία και η εμπορία ανθρώπων συνιστούν πεδία όπου αίρεται –μερικώς έστω– αυτός ο έμφυλος διαχωρισμός· στοιχείο που αναδεικνύει το μέγεθος της απειλής που αυτές συνιστούν για τα άτομα και τα κράτη, ενώ υπενθυμίζει πως η προφανής ευαλωτότητα δεν αποτρέπει την αναπαράσταση των νεοεισερχόμενων ως απειλή. Παράλληλα, η προβολή της επισιτιστικής και οικονομικής ανασφάλειας που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι της Νιγηρίας αλλά και της διάχυτης βίας στη χώρα, ενισχύει την κατασκευή τους ως εκμεταλλευόμενων της δυνατότητας διεθνούς προστασίας, ως οικονομικών μεταναστριών/ών ή ακόμη και ως εγκληματιών, παρά ως προσφυγισσών/ύγων. Είτε θεμελιωμένα σε ουσιοκρατικές αντιλήψεις του φύλου και της φυλής είτε στην κατασκευή της μετανάστευσης ως απειλής, τα αφηγήματα αυτά κατασκευάζουν τα μετακινούμενα άτομα ως «Άλλο», τους αρνούνται την υπόστασή τους ως προσώπων ενώ λειτουργούν αποτρεπτικά για τη συνεκτίμηση των πραγματικών αναγκών και των βιωμένων εμπειριών των ατόμων στο

πλαίσιο της εξατομικευμένης εξέτασης των αιτημάτων ασύλου αλλά και της χάραξης των μεταναστευτικών πολιτικών.

Ως στοιχεία που αξιοποιούνται στην εκτίμηση κινδύνου, οι COI λειτουργούν εξ ορισμού στο πλαίσιο του συνεχούς της προσωπικής–πολιτειακής ασφάλειας· αφενός διασφαλίζουν ότι τα αιτούντα άσυλο άτομα δε θα επιστραφούν σε μη ασφαλείς χώρες και αφετέρου ότι άτομα που συνιστούν απειλή δε θα εισέλθουν/παραμείνουν εντός των ευρωπαϊκών συνόρων. Παρέχοντας, εξάλλου, γνωστική βάση για την κατηγοριοποίηση των ατόμων σε δικαιούχους διεθνούς προστασίας και μη δικαιούχους συμβάλλουν στην αντίληψη των κατηγοριών ως αυταπόδεικτης πραγματικότητας: η ύπαρξη «αληθινών» και «ψευδών» προσφύγων επιβεβαιώνει ότι η ασφάλεια των ατόμων (μετακινούμενων και γηγενών πληθυσμών) και η ασφάλεια των κρατών δεν αποτελούν ανταγωνιστικούς αλλά συμπληρωματικούς αλληλοεξαρτώμενους στόχους· η εξυπηρέτηση του ενός συνιστά προϋπόθεση και διευκόλυνση της επίτευξης του άλλου. Υπό το πρίσμα αυτό άλλως ηθικά αμφισβητούμενες πρακτικές, όπως οι αναγκαστικές επιστροφές, όχι μόνο αποκτούν νομική τεκμηρίωση αλλά και επενδύονται με ηθική ισχύ, επαναπροσδιοριζόμενες στο πλαίσιο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Εκπονούμενοι από επίσημους φορείς των χωρών υποδοχής, στο πλαίσιο μιας θεσμικά κατοχυρωμένης διαδικασίας, οι COI είναι επενδεδυμένοι με συμβολικό, επιστημονικό και γραφειοκρατικό κεφάλαιο, φέρουν τη σφραγίδα της εγκυρότητας που θεμελιώνεται στην αντικειμενικότητα. Ωστόσο, η οπτική τους περιορίζεται από επιστημολογικές δομές (όπως ο ευρωκεντρισμός, η πατριαρχία, η μεθοδολογική λευκότητα) και το κύρος τους συμβάλλει στο να τις καθιστά αόρατες. Μέσω των COI οι δομές ισχύος που τοποθετούν τη Δύση ως κυρίαρχο υποκείμενο διαγωνίζονται και η ασυμμετρία ισχύος επικυρώνεται ως δομικό στοιχείο του συστήματος διαχείρισης των προσφυγικών ροών. Παράλληλα, και αυτό καθίσταται εμφανές στην περίπτωση της Νιγηρίας, η υπόρρητη αλλά σαφής υπογράμμιση της απόστασης ανάμεσα στις χώρες προέλευσης (φορείς οπισθοδρόμησης και επισφάλειας) και την Ευρώπη (φάρο προοδευτικότητας, δημοκρατίας και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων –μεταξύ των οποίων η έμφυλη ισότητα και ο σεβασμός της ποικιλομορφίας στην έκφραση της σεξουαλικότητας και της ταυτότητας φύλου) λειτουργεί ως εργαλείο ηθικοποίησης και νομιμοποίησης των πολιτικών της ΕΕ για τη μετανάστευση και το άσυλο.

Η εννοιοδότηση των COI ως τμήματος ενός μηχανισμού προάσπισης και προώθησης των δικαιωμάτων των προσφυγισσών/ύγων, η οποία τεκμαίρεται από τη συμπερίληψή τους στα αντικείμενα ενδιαφέροντος της UNHCR και τη θεσμοποίησή τους από το ευρωπαϊκό δίκαιο, τους τοποθετεί «αυτοδικαίως» στο πεδίο της ανθρωπιστικής διαχείρισης των

προσφυγικών ροών· καθίστανται στοιχείο και τύπος έκφρασης της αμήχανης συμμαχίας ανάμεσα στις πολιτικές ελέγχου και περιορισμού της μετανάστευσης και τις πολιτικές του ανθρωπισμού, αλλά και της εργαλειοποίησης των τελευταίων προς τεκμηρίωση των πρώτων.

Οι COI επιτρέπουν στα κράτη τη διακυβέρνηση των μετακινούμενων πληθυσμών μέσω συλλογής και ανάλυσης πληροφοριών, εφαρμόζονται για την ασφάλεια των κρατών και των κοινωνιών των χωρών υποδοχής λειτουργώντας ως μέσο ελέγχου των εξωτερικών συνόρων και διαμόρφωσης των εσωτερικών ορίων. Η αντιμετώπιση των νεοεισερχόμενων ατόμων ως μέλη μερικώς διαφοροποιημένων συνόλων, ιδωμένα μέσα από τους φακούς των επικρατούντων πολιτισμικών και ιδεολογικών πλαισίων, εγείρει αμφιβολίες για τον βαθμό που η κατηγοριοποίησή τους από τους COI ανταποκρίνεται στις έμφυλες πραγματικότητες των ατόμων. Ως ομιλιακά ενεργήματα αρθρωμένα από φορείς εξουσίας, αποτυπώνουν τις συνθήκες στις χώρες προέλευσης αλλά και τις πολιτικές προτεραιότητες των κρατών που τις εκπονούν. Παράλληλα, ενισχύουν τη θεώρησή των μετακινούμενων πληθυσμών ως υποτελών, στερούμενων της ικανότητας και της ευκαιρίας να εκπροσωπήσουν εαυτές/ούς και –σε μια ευρύτερη θεώρηση– να αναγνωριστούν όχι μόνο ως αποδέκτριες/ες αλλά ως ενεργές/οί δρώσες/ντες στη διαμόρφωση των πολιτικών που τις/τους καθορίζουν.

Τα πορίσματα της παρούσας ερευνητικής εργασίας επιβεβαιώνουν το διττό επίπεδο (διαδικαστικό/συμβολικό) λειτουργίας των COI στη διακυβέρνηση των μεταναστευτικών ροών και τη διάρθρωσή της στους βασικούς άξονες της ασφάλειας των ατόμων και της ασφάλειας των κρατών, αναδεικνύοντας τις αντιφάσεις ανάμεσα στις δύο έννοιες, όπως αυτές διαμορφώνονται στο πλαίσιο των πολιτικών και πρακτικών της Ένωσης και τον ρόλο των έμφυλων και φυλετικών αφηγημάτων στην κατασκευή τους. Η περαιτέρω κριτική ανάλυση και φεμινιστική διερεύνηση των COI ως δομικών στοιχείων της διαχείρισης των προσφυγικών ροών μπορεί να εξετάσει: α) την εμπλοκή της Κοινωνίας των Πολιτών ως παράγοντα συνδιαμόρφωσης της λειτουργίας των COI, β) εκθέσεις COI για διαφορετικές χώρες προέλευσης ώστε να διερευνηθούν τυχόν διαφορές στην αποτύπωση συγκεκριμένων θεματικών, γ) εκθέσεις COI που συντάσσονται από υπηρεσίες διαφορετικών κρατών προκειμένου να μελετηθεί πώς η γεωγραφική, πολιτική, οικονομική, πολιτισμική θέση αλλά και τα εθνικά συμφέροντα του κράτους επηρεάζουν τη σύνταξή τους, δ) τη διαπραγμάτευση των ζητημάτων φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου κατά την κατάρτιση καταλόγων «ασφαλών χωρών» και ε) τους τρόπους με τους οποίους οι COI αναγιγνώσκονται και χρησιμοποιούνται από τις/τους λειτουργούς που χειρίζονται τα αιτήματα ασύλου.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

- European Asylum Support Office (2018α). *EASO Country of origin information report. Nigeria. Key socioeconomic indicators. November 2018*. European Asylum Support Office. https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2018_EASO_COI_Nigeria_KeySocioEconomic.pdf
- European Asylum Support Office (2018β). *EASO Country of origin information report. Nigeria, Targeting of individuals. November 2018*. European Asylum Support Office. https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2018_EASO_COI_Nigeria_TargetingIndividuals.pdf
- European Asylum Support Office (2021α). *Nigeria, security situation. Country of origin information report. June 2021*. European Asylum Support Office. https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2021_06_EASO_COI_Report_Nigeria_Security_situation.pdf
- European Asylum Support Office (2021β). *Nigeria, trafficking in human beings. Country of origin information report. April 2021*. European Asylum Support Office. https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2021_04_EASO_COI_Report_Nigeria_Trafficking_in_human_beings.pdf
- Federal Office for Immigration and Asylum (2020). *Research paper. Nigeria. On the situation of sexual minorities, with additional information from FFM Nigeria 2019, update of the analysis of sexual minorities of 30.9.2016*. https://coi.euaa.europa.eu/administration/austria/PLib/NIGR_Analyse_Homosexuelle_2020_09_15_KE_en_final.pdf
- Landinfo (2023). *Report: Nigeria. Female genital mutilation. 11 August 2023*. Landinfo, Country of Origin Information Center. https://coi.euaa.europa.eu/administration/norway/PLib/Landinfo_report_Nigeria_Female_Genital_Mutilation_FGM_2023.pdf
- Netherlands, Ministry of Foreign Affairs (2023). *General country of origin information report. Nigeria. January 2023*. https://coi.euaa.europa.eu/administration/netherlands/PLib/2023-1_EN_AAB_Nigeria.pdf
- Netherlands, Ministry of Foreign Affairs (2024). *Explanatory note for the country of origin information report on Nigeria, January 2023*. <https://coi.euaa.europa.eu/admini>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Agamben, G. (2005). *Homosacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή* (Μτφ. Π. Τσιάμουρας). Scripta.
- Butler, J.(2004). Σώματα που έχουν σημασία: σχετικά με τα όρια του «φύλου» σε επίπεδο λόγου (Μτφ. Κ. Αθανασίου). Στο Δ. Μακρυνιώτη (Επιμ.), *Τα όρια του σώματος: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις* (σ. 181–204). Εκδόσεις Νήσος.
- Γκασούκα, Μ. & Γεωργαλλίδου, Μ.(2018). *Οδηγός μη σεξιστικής χρήσης της γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα*. Υπουργείο Εσωτερικών. Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων.
- Ερευνητικό Δίκτυο ΛΟΑΤΚΙ+<https://loatkinet.panteion.gr/poroi-piges/orologia-loatki/>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020α). *Μια ένωση ισότητας: Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025*, Βρυξέλλες. COM (2020).152 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0152>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020β). *Νέο σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο*. Βρυξέλλες. COM (2020). 609 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0609>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021α). *Ανανεωμένο σχέδιο δράσης της ΕΕ κατά της παράνομης διακίνησης μεταναστών (2021–2025)*. Βρυξέλλες. COM (2021) 591 final. <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0591&from=IT>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021β). *Στρατηγική της ΕΕ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων*, Βρυξέλλες. COM (2021). 171 final. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=197>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2010). *Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 439/2010 της 19ης Μαΐου 2010 για την ίδρυση Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Υποστήριξης για το Άσυλο*. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:132:0011:0028:EL:PDF>
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2011). *Οδηγία 2011/95/ΕΕ της 13ης Δεκεμβρίου 2011 σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση υπηκόων*

τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0095>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2013). *Οδηγία 2013/32/ΕΕ της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (αναδιατύπωση)*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2013). *Οδηγία 2013/33/ΕΕ της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιατύπωση)*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0033>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2021). *Κανονισμός (ΕΕ) 2021/2303 της 15ης Δεκεμβρίου 2021 σχετικά με τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο και την κατάργηση του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 439/2010*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R2303>

Καζάκου, Ε. (2022). *Η ασφάλεια των συνόρων και η επισφάλεια των προσφύγων: Έμφυλες διαστάσεις της διαχείρισης της καταναγκαστικής μετανάστευσης από την ΕΕ* (Διπλωματική Εργασία). Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&type=0&q=CE%BA%CE%B1%CE%B6%CE%AC%CE%BA%CE%BF%CF%85&page=1&scope=0&lang=el&pid=iid:21380>.

Κακολύρης, Γ. (2013). Η ηθική της φιλοξενίας: Ο Ζακ Ντεριντά για την απροϋπόθετη και την υπό όρους φιλοξενία. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 140, 39–55. doi: 10.12681/grsr.54

Παπαταξιάρχης, Ε. (1997). Το φύλο στην ανθρωπολογία (και την ιστοριογραφία): Ορισμένες γνωστικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις. *Μνήμων*, 19, 201–210. doi: 10.12681/mnimon.296

Πετρινιώτη, Ξ. (2020). Μεταναστευτικές και προσφυγικές κινήσεις: Προκλήσεις στις θεωρίες Διεθνών Σχέσεων; Στο: Α. Γκόφας, Γ. Ευαγγελόπουλος, Μ. Κοπά (Επιμ.), *Ένας αιώνας Διεθνών Σχέσεων 1919-2019* (σ. 432–440). Εκδόσεις Πεδίο. https://www.academia.edu/49118956/Μεταναστευτικές_και_Προσφυγικές_Κινήσεις_Προκλήσεις_στις_Θεωρίες_Διεθνών_Σχέσεων

- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2004). *Οδηγία 2004/83/EK της 29ης Απριλίου 2004 για τη θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R2303>
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2005α). *Οδηγία 2005/85/EK της 1ης Δεκεμβρίου 2005 σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005L0085>
- Συμβούλιο της Ευρώπης (2005). *Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων*. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=197>
- Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (6η ελληνική Έκδοση 2009). *Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το καθεστώς των προσφύγων*. Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2017/05/handbook_criteria.pdf
- Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. (2019). «Πρόσφυγας» ή «Μετανάστης»; Πώς η επιλογή μιας λέξης επηρεάζει ανθρώπινα δικαιώματα και ζωές. <https://www.unhcr.org/gr/60073-prosfigas-i-metanastis.html>
- Ζαββού, Α. (2021). Η φεμινιστική προβληματική της διαθεματικότητας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 156, 55–86. doi:10.12681/grsr.25947

Ξενόγλωσση

- Achiume, T. E. (2019). Migration as decolonization? *Stanford Law Review*, 76(1), 1509–1574. <https://blogs.law.columbia.edu/abolition1313/files/2020/08/Migration-as-Decolonization.pdf>
- Ackerly, B. A. & True, J. (2006). Studying the struggles and wishes of the age: feminist theoretical methodology and feminist theoretical methods. In: B. A. Ackerly, M. Stern & J. True (Eds.), *Feminist methodologies for International Relations* (pp. 241–260). Cambridge University Press.

- Allen, N. (2007). *Analysis of the coverage of gender issues in country of origin information service reports produced by the COI service, Report prepared for the Advisory Panel on Country Information (ACPI)*.
- Amelung, N., Scheel, S & Van Reekum, R. (2024). Reinventing the politics of knowledge production in migration studies: introduction to the special issue. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1–26. doi: 10.1080/1369183X.2024.2307766
- Arbel, E., Dauvergne, C. & Millbank, J. (2014). Introduction: gender in refugee law – from margins to the centre. In: E. Arbel, C. Dauvergne & J. Millbank (Eds.), *Gender in refugee law. From the margins to the centre* (pp. 1–16). Routledge.
- Asdal, K. & Reinertsen, H. (2022). *Doing document analysis. A practice oriented method*. SAGE Publications Ltd.
- Atkinson, P. A. & Coffey, A. (2012). Analysing documentary realities. In: D. Silverman (Ed.), *Qualitative research: Theory, method and practice* (4th ed., pp. 45–62). Sage. https://www.researchgate.net/publication/232481491_Qualitative_Research_Theory_Method_and_Practice
- Austrian Centre for Country Origin & Asylum Research and Documentation (2013). *Researching Country of Origin Information. Training manual*. <https://www.coi-training.net/site/assets/files/1021/researching-country-of-origin-information-2013-edition-accord-coi-training-manual.pdf>
- Balzacq, T., Léonard, S. & Ruzicka, J. (2016). ‘Securitization’ revisited: theory and cases. *International Relations*, Vol. 30(4), 494–531. doi: 10.1177/0047117815596590
- Bartzi, A. (2021). *Sexual orientation and gender identity in asylum claims under the concept of membership of a particular social group, with a particular interest to the domestic and European case-law: A long road to cross towards a more solidified approach of sexual orientation and gender identity-related persecution?* Jean Monnet European Centre of Excellence, National and Kapodistrian University of Athens. <https://jmce.gr/portal/wp-content/uploads/2022/01/BARTZI-RESEARCH-ON-SOGI-RELATED-ASYLUM-CLAIMS.pdf>
- Bello, V. (2022). The spiralling of the securitisation of migration in the EU: from the management of a ‘crisis’ to a governance of human mobility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(6), 1327–1344. doi: 10.1080/1369183X.2020.1851464
- Bertrand, S. (2018). Can the subaltern securitize? Postcolonial perspectives on securitization theory and its critics. *European Journal of International Security*, 3(3), 281–299. doi:10.1017/eis.2018.3

- Bhambra, G. K. (2017). Why are the white working classes still being held responsible for Brexit and Trump? LSE Blog, 10 November. <https://blogs.lse.ac.uk/brexit/2017/11/10/why-are-the-whiteworking-classes-still-being-held-responsible-for-brexit-and-trump/>
- Bigo, D. (2002). Security and immigration: Toward a critique of the governmentality of unease. *Alternatives*, 27, Special issue, 63–92. https://migrantsproject.eu/wp-content/uploads/2020/08/Bigo_Security-and-Immigration.pdf
- Bigo, D. (2008). Globalized (in)security. The field and the ban-opticon In: D. Bigo & A. Tsoukala (Eds.), *Terror, insecurity and liberty. Illiberal practices of liberal regimes after 9/11* (pp. 10–48). Routledge.
- Bigo, D. & McCluskey, E. (2018). What is a PARIS Approach to (in)securitization? Political, anthropological research for international sociology. In: A. Chekiu & W.C. Wohlforth (Eds.), *The Oxford handbook of international security* (pp. 1–18). doi: 10.1093/oxfordhb/9780198777854.013.9
- Bodström, E. (2023). Illusions of objectivity: The two functions of country of origin information in asylum assessment. *Migration Studies*, 11(1), 197–217. <https://doi.org/10.1093/migration/mnac033>
- Booth, K. (1991). Security and emancipation. *Review of International Studies*, 17(4), 313–326. <https://www.jstor.org/stable/20097269>
- Boswell, C. (2008). The political functions of expert knowledge: Knowledge and legitimization in European Union immigration policy. *Journal of European Public Policy*, 15, 471–488. doi: 10.1080/13501760801996634
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <http://dx.doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Bracke, S. (2012). From ‘saving women’ to ‘saving gays’: Rescue narratives and their dis/continuities. *European Journal of Women's Studies*, 19(2), 237–252. doi: 10.1177/1350506811435032
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Butler, J. (2008). Sexual politics, torture, secular time. *The British Journal of Sociology*, 59(1), 1–23. doi: 10.1111/j.1468-4446.2007.00176.x
- Carastathis, A. & Tsilimpounidi, M. (2018). Methodological heteronormativity and the “refugee crisis”, *Feminist Media Studies*, 18(6), 1120–1123. doi: 10.1080/14680777.2018.1532144

- Ceyhan, A. & Tsoukala, A. (2002). The securitization of migration in western societies: Ambivalent discourses and policies. *Alternatives*, 27, 21–39. doi:10.1177/03043754020270S103
- Collier, B. (2007). *Country of origin information and women: Researching gender and persecution in the context of asylum and human rights claims*. Asylum Aid.
- Commission on Human Security (2003). *Human security now: Final report*. CHS. <https://reliefweb.int/report/world/human-security-now-protecting-and-empowering-people>
- Crawley, H. (2001). *Refugees and gender. Law and process*. Jordan Publishing Ltd.
- Crawley, H., Guemar, L. & Hintjens, H. (2011). *Thematic review on the coverage of women in country of origin information (COI) reports*. doi:10.13140/RG.2.2.17269.68322
- Cuittitta, P. (2018). Delocalization, humanitarianism, and human rights: The Mediterranean border between exclusion and inclusion. *Antipode*, 50, 783–803. <https://doi.org/10.1111/anti.12337>
- Da Silva Rebelo, M. J., Fernández, M. & Meneses, C. (2021). Societies’ hostility, anger and mistrust towards migrants: A vicious circle. *Journal of Social Work*, 21(5), 1142–1162. <https://doi.org/10.1177/1468017320949377>
- Danisi, C., Dustin, M., Ferreira, N. & Held, N. (2021). *Queering asylum in Europe*. Springer. doi: 10.1007/978-3-030-69441-8
- Davie, G. & Wyatt, D. (2011). Document analysis. In M. Stausberg & St. Engler (Eds.), *The Routledge handbook of research methods in the study of religion* (pp. 151–160). Routledge. doi: 10.4324/9780203154281
- De Haas, H., Castles, S. & Miller, M. J. (2019). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Bloomsbury Publishing.
- Dräger, S. (2022). *The EU screening Regulation proposal and the right to asylum-cementing fortress Europe? Refugee Law Initiative Paper, No. 64*. School of Advanced Study University of London. <https://sas-space.sas.ac.uk/9703/1/RLI%20WPS%20No.%2064.pdf>
- Engelmann, C. (2015). *Common standards via the backdoor: The domestic impact of asylum policy coordination in the European Union* (Doctoral dissertation). Maastricht University. doi: 10.26481/dis.20150320ce

- European Asylum Support Office, (2012). *EASO Consultative forum operational plan*. <https://www.easo.europa.eu/sites/default/files/public/Consultative-Forum-Operational-Plan.pdf>
- European Asylum Support Office. (2021). *COI research guide on LGBTIQ*. https://coi.easo.europa.eu/administration/easo/PLib/2019_EASO_COI_Report_Methodology.pdf
- European Commission (2006α). *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on strengthened practical cooperation - New structures, new approaches: Improving the quality of decision making in the common European asylum system*. COM (2006) 67 final. Brussels: Commission of the European Communities. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0067>
- European Commission (2006β). *Commission Staff Working Document. Annexes to the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on strengthened practical cooperation - New structures, new approaches: Improving the quality of decision making in the common European asylum system*. COM (2006) 67, SEC (2006) 189. Brussels: Commission of the European Communities. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0067>
- European Commission. (2016). *Strategic engagement for gender equality 2016–2019*. Brussels. SWD (2015) 278 final. https://commission.europa.eu/document/download/89af673e-daf5-455d-b4f0-948b7fae01f0_en?filename=strategic_engagement_en.pdf
- European Commission. (2020). *Union of equality: LGBTIQ equality strategy 2020-2025*. Brussels. COM(2020) 698 final. https://commission.europa.eu/document/download/5100c375-87e8-40e3-85b5-1adc5f556d6d_en?filename=lgbtiq_strategy_2020-2025_en.pdf
- European Council (1999). *Conclusions of the extraordinary European Council meeting in Tampere, 15 and 16 October 1999*. <https://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/EN-Tampere-Programme-1999.pdf>
- European Union (1997). *Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the treaties establishing the European Communities and certain related acts (97/C340/01)*. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c30a3a4e-1707-4c93-a95e-36f9a8a7f3eb/language-en/format-PDF/source-340064145>

- European Union Agency for Asylum (2023 α). *Country of origin information (COI) report methodology*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://euaa.europa.eu/publications/euaa-coi-report-methodology>
- European Union Agency for the Asylum (2023 β). *Country of origin information (COI) reports. Writing and referencing guide*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://euaa.europa.eu/publications/euaa-coi-writing-and-referencing-guide>.
- Fassin, D. (2001). The biopolitics of otherness: Undocumented foreigners and racial discrimination in French public debate. *Anthropology Today*, 17(1), 3–7. <https://www.jstor.org/stable/2678317>
- Fassin, D. (2011). Policing borders, producing boundaries: The governmentality of immigration in dark times. *Annual Review of Anthropology*, 40, 213–226. doi: 10.1146/annurev-anthro-081309-145847
- Ferreira, N. (2018). Sexuality and citizenship in Europe: Sociolegal and human rights perspectives. *Social & Legal Studies*, 27(2), 253–265. doi: 10.1177/0964663917748003
- Fiddian-Qasmiyeh, E. (2014). Gender and forced migration. In: E. Fiddian-Qasmiyeh, G. Loescher, K. Long & N. Sigona (Eds.), *The Oxford handbook of refugee & forced migration studies* (pp. 395–409). Oxford University Press.
- Foster, M. (2014). Why we are not there yet. The particular challenge of “particular social group”. In: E. Arbel, C. Dauvergne & J. Millbank. (Eds.), *Gender in refugee law. From the margins to the centre* (pp. 17–45). Routledge.
- Foucault, M. (2007). *Security, territory, population: Lectures at the Collège de France 1977–1978* (M. Senellari, Ed.). Palgrave Macmillan. doi: 10.22439/fs.v0i5.1412
- Freedman, J. (2015). *Gendering the international asylum and refugee debate* (2nd ed.). Palgrave Macmillan. doi: 10.1007/978-1-137-45623-6
- Freedman, J. (2019). The uses and abuses of «vulnerability» in EU asylum and refugee protection: Protecting women or reducing autonomy? *Papeles del CEIC*. doi:10.1387/pceic.19525.
- Freedman, J. (2021). Immigration, refugees and responses. *Journal of Common Market Studies*, 59(21), 92–102. doi: 10.1111/jcms.13258
- Gibb, R. & Good, A. (2013). Do the facts speak for themselves? Country of origin information in French and British refugee status determination procedures, *International Journal of Refugee Law*, 25(2), 291–322. doi: 10.1093/ijrl/eet015

- Good, A. (2015). Anthropological evidence and country information in British asylum courts. In: B. N. Lawrance & G. Ruffer (Eds.), *Adjudicating refugee and asylum status* (pp. 122–144). Cambridge University Press. doi: 10.1017/CBO9781107706460.008
- Goultsios, G. (2017). Governing circulation through technology within EU border security practices. *Mobilities*, 13(2), 185–199. doi: 10.1080/17450101.2017.1403774
- Grey, H. & Franck, A. K. (2019). Refugees as/at risk: The gendered and racialized underpinnings of securitization in British media narratives. *Security dialogue*, 50(3), 275–291. doi: 10.1177/0967010619830590
- Grovogui, S. N. (2001). Come to Africa: A hermeneutics of race in international theory. *Alternatives: Global, Local, Political*, 26(4), 425–448. <http://www.jstor.org/stable/40645029>
- Häkli, J., Kudžmaitė, G. & Kallio, K. P. (2024). Devaluing personhood: The framing of migrants in the EU's new pact on migration and asylum. *Transactions of the Institute of British Geographers*. doi: 10.1111/tran.12676
- Hansen, L. (2007). The Little Mermaid's silent security dilemma and the absence of gender in the Copenhagen School. In: B. Buzan & L. Hansen (Eds.), *International security. Vol. 4. Debating security and strategy and the impact of 9-11* (pp. 146–167). Sage Publications.
- Harraway, D. J. (1998). Situated knowledges: The science question in feminism as a site of discourse on the privilege of partial perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 579–599. doi: 10.2307/3178066
- Hobson, J. (2022). Unmasking the racism of orthodox international relations/international political economy theory. *Security Dialogue*, 53(1), 3–20. doi: 10.1177/09670106211061084
- Hollander, J. (2001). Vulnerability and dangerousness: The construction of gender through conversation about violence. *Gender and Society*, 15(1), 83–109. <https://www.jstor.org/stable/3081831>
- Howell, A. & Richter-Montpetit, M. (2020). Is securitization theory racist? Civilizationism, methodological whiteness and antiblack thought in the Copenhagen School. *Security Dialogue*, 51(1), 3–22. doi: 10.1177/0967010619862921
- Hudson, H. (2005). “Doing” security as though humans matter: A feminist perspective on gender and the politics of human security. *Security Dialogue*, 36(2), 155–174. doi: 10.1177/0967010605054642

- Huysmans, J. (2023). Governmentality and security: governing life in motion. In: W. Walters & M. Tazzioli (Eds.), *Handbook on Governmentality* (pp. 187–207). Edward Elgar Publishing Ltd. <http://dx.doi.org/10.4337/9781839108662>
- Independent Chief Inspector of Borders and Immigration (2014). *An investigation into the Home Office's handling of asylum claims made on the grounds of sexual orientation. March–June 2014*. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a80dd0640f0b62305b8d936/Investigation-into-the-Handling-of-Asylum-Claims_Oct_2014.pdf
- Independent Chief Inspector of Borders and Immigration. (2017a). *Inspection of country of origin information. March 2017 report*. <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a82a6c8ed915d74e3402dfd/An-Inspection-of-Country-of-Origin-Information.pdf>
- Independent Chief Inspector of Borders and Immigration (2017b). *Inspection of Country of Origin Information. November 2016 report*. <https://www.gov.uk/government/publications/inspection-report-on-country-of-origin-information-november-2016>
- Independent Chief Inspector of Borders and Immigration (2018). *An inspection of the production and use of country of origin information. April–August 2017*. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a82b3c040f0b6230269c40e/An_inspection_of_the_production_and_use_of_Country_of-Origin_Information.pdf
- Independent Chief Inspector of Borders and Immigration (2019). *Inspection of country of origin information. January 2019*. <https://www.gov.uk/government/publications/inspection-of-country-of-origin-information-january-2019>
- Independent Chief Inspector of Borders and Immigration (2020). *Inspection of country of origin information. Thematic report. September 2020*. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5fcf6546d3bf7f5d08464cfc/Inspection_of_Country_of-Origin_Information_Thematic_Report_on_Sexual_Orientation_and_Gender_Identity_or_Expression.pdf
- International Organisation for Migration (2019) Glossary on migration. *International Migration Law, no. 34*. IOM. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf
- Isin, E. F. (2008). Theorizing acts of citizenship. In: E. F. Isin & G. M. Nielsen (Eds.), *Acts of citizenship* (pp. 15–43). Palgrave Macmillan.
- Jansen, S. & Spijkerboer, T. (2011). *Fleeing homophobia, asylum claims related to sexual orientation and gender identity in Europe*. Vrije Universiteit Amsterdam. <https://www.refworld.org/reference/themreport/vuu/2011/en/83496>

- Jones, R. & Johnson, C. (2016). Border militarisation and the re-articulation of sovereignty. *Transactions*, 41, 187–200. doi:10.1111/tran.12115
- Joormann, M. (2024). Asylum case adjudication in Sweden, country of origin information and epistemic violence. In: S.P.P. Nielsen, & O. Hammerslev, (Eds.), *Transformations of european welfare states and social rights. Palgrave socio-legal studies* (pp. 125–144). Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-46637-3_7
- Kallio, K. P., Häkli, J. & Pascucci, E. (2019). Refugees as political subjectivity: Experiencing the humanitarian border. *Environment and Planning C: Politics and Space*, 1–19. doi: 10.1177/2399654418820915
- Karagiannopoulou, C., Tastsoglou, E. & Petrinioti, S. (2024). Gender and asylum-seeking in a European borderland: intersectional discriminations and “lessened” citizenship. *Refuge: Canada's Journal on Refugees*.40(1), 1–17. <https://doi.org/10.25071/1920-7336.41162>
- Langford, L. M. (2013). The other Euro crisis: Rights violations under the common European asylum system and the unraveling of EU solidarity. *Harvard Human Rights Journal*, 26(1), 217–264. <https://journals.law.harvard.edu/hrj/wp-content/uploads/sites/83/2013/05/V26-Langford.pdf>
- Leigh, V. (2014). *Evaluation of how LGBTI issues are dealt with in the Home Office's country of origin reports*. Independent Advisory Group on Country Information (IAGCI). <http://icinspector.independent.gov.uk/country-information-reviews/>
- Liodden, T. M. (2022). The map and the territory: The use of country information in asylum assessment. *International Migration Review*, 56(1), 296–322. doi:10.1177/019791832110/8848
- Lutz, H. (2002). *Intersectional analysis: A way out of multiple dilemmas?* (paper presented at the International Sociological Association conference. Brisbane, July).
- Manganini, I. (2020). *The refugee status determination of transgender asylum-seekers: a queer critique. Research paper no. 24*. Global Migration Centre. <http://graduateinstitute.ch/globalmigration>
- Martins, B. O. & Jumbert, M. G. (2020). EU Border technologies and the co-production of security ‘problems’ and ‘solutions’. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(1), 1–18. doi: 10.1080/1369183X.2020.1851470
- Mbembe, A. (2003). Necropolitics. *Public Culture*, 15(1), 11–40. <https://muse.jhu.edu/article/39984>

- McDonald-Norman, D. (2017). No one to bear witness: Country information and LGBTQ asylum seekers. *Refuge*, 33(2), 88–100. doi: 10.7202/1043066ar
- Millbank, J. (2009). From discretion to disbelief: Recent trends in refugee determinations on the basis of sexual orientation in Australia and the United Kingdom. *The International Journal of Human Rights*, 13(2–3), 391–414. doi:10.1080/13642980902758218
- Miller, F. A. & Alvarado, K. (2005). Incorporating documents into qualitative nursing research. *Journal of Nursing Scholarship*, 37(4), 348–353. doi: 10.1111/j.1547-5069.2005.00060.x
- Mohanty, C. (1988). Under western eyes: Feminist scholarship and colonial discourse. *Boundary 2*, 12(3), On Humanism and the University I: The Discourse of Humanism, 333–358. <http://links.jstor.org/sici?sici=0190-3659%28198421%2F23%2912%3A3%3C333%3AUWEFSA%3E2.0.CO%3B2-Y>
- Mol, A. (2002). *The body multiple: ontology in medical practice*. Duke University Press. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4621896/mod_resource/content/2/MOL%2C%20Annemarie.%20The%20body%20multiple.pdf
- Mole, R. C. M. (2021). Introduction: queering migration and asylum. In: R. C. M. Mole (Ed.), *Queer migration and asylum in Europe* (pp. 1–12). UCL Press. doi: 10.14324/111.9781787355811
- Moreno-Lax, V. (2017). The EU humanitarian border and the securitization of human rights: The ‘rescue-through-interdiction/rescue-without-protection’ paradigm. *Journal of Common Market Studies*, 1–22. doi: 10.1111/jcms.12651
- Noll, G. (2006). Asylum claims and the translation of culture into politics. *Texas International Law Journal*, 41(3), 491–501. https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/8160944/Asylum_Claims_and_the_Translation_of_Culture_into_Politics.pdf
- Onuf, N. (2013). *World of our making. Rules and rule in social theory and international relations*. Routledge.
- Oxford, C. (2014). Where are the women? In: E. Arbel, C. Dauvergne & J. Millbank (Eds.), *Gender in refugee law. From the margins to the centre* (pp. 157–156). Routledge.
- Pettitt, J., Townhead, L. & Huber, S. (2008). The use of COI in the Refugee status determination process in the UK: Looking back, reaching forward. *Canada's Journal on Refugees*, 25(2), 182–194. doi: 10.25071/1920-7336.26039
- Piccoli, L., Gianni, M., Ruedin, D., Acherman, C., Dahinden, J., Hoffmeyer-Zlotnik, P. Nedelcu, M. & Zittoun, T. (2024). What is the nexus between migration and mobility?

- A framework to understand the interplay between different ideal types of human movement. *Sociology*. <https://doi.org/10.1177/00380385241228836>
- Reinharz, S. (1992). *Feminist methods in social research*. Oxford University Press.
- Rosset, D. (2019). *Producing knowledge and legitimacy: Country of origin information in asylum procedures* (Doctoral dissertation). University of Neuchâtel. doi:10.5281/zenodo.4433631
- Sachseder, J. & Stachowitsch, S. (2023). Gendering EU security strategies: a feminist postcolonial approach to the EU as a (global) security actor. *European Security*, 32(3), 404–424. doi: 10.1080/09662839.2023.2232742
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Vintage Books.
- Scheel, S., Ruppert, E. & Ustek-Spilda, F. (2019). Enacting migration through data practices. *Environment and Planning D: Society and Space*, 37(4), 579–588. doi: 10.1177/0263775819865791
- Scholten, P. & Penninx, R. (2016). The multilevel governance of migration and integration. In: B. Garcés-Masareñas & R. Penninx (Eds.), *Integration processes and policies in Europe* (pp. 91–108). IMISCOE Research Series. Springer, Cham. doi: 10.1007/978-3-319-21674-4_6
- Sezal, M. (2019). *Origins of differentiation in critical security schools: A philosophic-genealogical search for emancipatory roots* (Doctoral dissertation). University of Groningen. https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/75926093/Complete_thesis.pdf
- Sjoberg, L. (2009). Introduction to security studies: Feminist contributions. *Security Studies*, 18(2), 183–213. doi: 10.1080/09636410902900129
- Smith, M. S. (2005). The constitution of Africa as a security threat. In: *Special issue, 'Globalization and the re-constitution of security'*, *Review of Constitutional Studies*, 1(1–2), 163–206. https://www.academia.edu/3717740/Malinda_S_Smith_The_Constitution_of_Africa_as_a_Security_Threat
- Spijkerboer, T. (2018). Gender, sexuality, asylum and European human rights. *Law and Critique*, 29(2), 221–239. doi: 10.1007/s10978-017-9219-2
- Spivak, G. S. (1988). Can the subaltern speak? In: L. Grossberg & C. Nelson (Eds.), *Marxism and the Interpretation of Culture* (pp. 271–313). University of Illinois Press.
- Stachowitsch, S. & Sachseder, J. (2019). The gendered and racialized politics of risk analysis. The case of Frontex. *Critical Studies on Security*, 7(2), 107–123. doi:10.1080/21624887.2019.1644050

- Steans, J. (2013). *Gender and International Relations. Theory, practice, policy* (3rd ed.). Polity Press.
- Stierl, M. (2023). Europe's border ensemble and the disorder of migrant multiplicities. In: W. Walters & M. Tazzioli (Eds.), *Handbook on governmentality* (pp. 320–334). Edward Elgar Publishing Ltd. doi: 10.4337/9781839108662
- Tadjbakhsh, S. & Chenoy, A. M. (2006). *Human security. Concepts and implications*. Taylor & Francis e-Library. <https://doi.org/10.4324/9780203965955>
- Tastsoglou, E. & Nourpanah, S. (2019). (Re)producing gender: Refugee advocacy and sexual and gender-based violence in refugee narratives. *Can. Ethnic Stud.* 51(3), 37–56. doi:10.1353/ces.2019.0019
- Tazzioli, M. (2018). Containment through mobility: migrants' spatial disobediences and the reshaping of control through the hotspot system. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(16), 2764–2779. doi: 10.1080/1369183X.2017.1401514
- Tazzioli, M. & De Genova, N. (2020). Kidnapping migrants as a tactic of border enforcement. *EDP: Society and Space*, 0, 1–20. doi: 10.1177/0263775820925492
- Thiele, B. (2000). Persecution on account of gender: A need for refugee law reform. *Hastings Women's Law Journal*. 11(2), 221–238. <https://repository.uchastings.edu/hwlj/vol11/iss2>
- Thomas, R. (2007). Risk, legitimacy and asylum adjudication. *Northern Ireland Legal Quarterly*, 58, 49–77. <https://nilq.qub.ac.uk/index.php/nilq/article/view/856/692>
- Tickner, J. A. (2005). What is your research programme? Some feminist answers to international relations methodological questions. *International Studies Quarterly*, 49, 1–21. doi: 10.1111/j.0020-8833.2005.00332.x
- Tickin, M. (2023). French humanitarianism: governmentality and its limits. In: W. Walters & M. Tazzioli (Eds.), *Handbook on governmentality* (pp. 304–319). Edward Elgar Publishing Ltd. doi: 10.4337/9781839108662
- Tomaselli, D. (2023). *Deconstructing the binary between “forced” refugees and “voluntary” migrants. The example of SOGIESC claims of asylum* (Doctoral dissertation). University of Amsterdam.
- Tsangarides, N. (2010). *The refugee roulette: The role of country information in refugee status determination*. Immigration Advisory Service. <https://www.refworld.org/reference/themreport/ias/2010/en/71599>

- United Nations (1951). *Convention relating to the status of refugees*. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.23_convention%20refugees.pdf
- United Nations Development Programme (1994). *Human development report 1994*. Oxford University Press. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1994encompletenostat.pdf>
- United Nations High Commissioner for Refugees (1992). *Handbook on procedures and criteria for determining refugee status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol related to the status of refugees*. HCR/IP/4/Eng/REV.1. <https://www.unhcr.org/fr-fr/en/media/handbook-and-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention-and-1967-protocol>
- United Nations High Commissioner for Refugees (2002α) *Guidelines on international protection no. 1: Gender-related persecution within the context of article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the status of refugees*, HCR/GIP/02/01. www.refworld.org/docid/3d36f1c64.html
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2002β). *Guidelines on international protection no. 2: 'Membership of a particular social group' within the context of Article 1A (2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the status of refugees*, HCR/GIP/02/02. www.refworld.org/pdfid/3d36f23f4.pdf
- United Nations High Commissioner for Refugees (2004). *Country of origin information: Towards enhanced international cooperation*. <http://www.refworld.org/pdfid/403b2522a.pdf>
- United Nations High Commissioner for Refugees (2010). *Convention and Protocol relating to the status of refugees*, UNHCR. <https://www.unhcr.org/media/convention-and-protocol-relating-status-refugees>
- United Nations High Commissioner for Refugees (2012). *Guidelines on international protection no. 9: Claims to refugee status based on sexual orientation and/or gender identity within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the status of refugees*, HCR/GIP/12/01. www.unhcr.org/50ae466f9.pdf
- United Nations High Commissioner for Refugees (2019). *Handbook on procedures and criteria for determining refugee status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol related to the Status of Refugees*. HCR/IP/4/Eng/REV.4. (3rd ed.)

- <https://www.unhcr.org/fr-fr/en/media/handbook-and-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention-and-1967-protocol>
- Van der Kist, J. (2022). *Knowing asylum seekers: The chain of country of origin information* (Doctoral dissertation). University of Manchester. https://pure.manchester.ac.uk/ws/portalfiles/portal/250505170/FULL_TEXT.PDF
- Van der Kist, J., Dijstelbloem, H. & deGoede, M.(2019). In the shadow of asylum decision-making: The knowledge politics of country-of-origin information. *International Political Sociology* 13 (1), 68–85. doi:10.1093/ips/oly029
- Van der Kist, J. & Rosset, D. (2020). Knowledge and legitimacy in asylum decision-making: the politics of country-of-origin information. *Citizenship Studies*, 24(5), 663–679. doi: 10.1080/13621025.2020.1784645
- Vogler, S. (2019). Determining Transgender. Adjudicating Gender Identity in US asylum law. *Gender & Society*, 20(10), 1–24. doi: 10.1177/0891243219834043
- Vogelaar, F. (2021). The presumption of safety tested: The use of country of origin information in the national designation of safe countries of origin. *Refugee Survey Quarterly*, 40, 106–137. doi: 10.1093/rsq/hdaa030
- Yuval-Davies, N. (2015). Situated intersectionality, inequality and bordering processes. *Raisons Politiques*, 58, 91–100. doi: 10.3917/rai.058.0091
- Yuval-Davies, N. (2006). Intersectionality and feminist politics. *European Journal of Women's Studies*, 13(3),193–209. doi: 10.1177/1350506806065752
- Waever, O. (2007). Securitization and desecuritization. In: B. Buzan & L. Hansen (Eds.), *International Security, Vol. III. Widening Security* (pp. 66–98). SAGE Publications.
- Wall, P. (2018). *In a constructive, informal and pragmatic spirit: 30 years intergovernmental consultations on migration, asylum and refugees*. Intergovernmental Consultations on Migration, Asylum and Refugees (IGC). https://www.igc-publications.ch/upload/IGC_-_In_a_Constructive_Informal_and_Pragmatic_Spirit.pdf
- Walters, W. (2011). Foucault and frontiers: Notes on the birth of the humanitarian border. In: U. Bröckling, S. Krasmann, & T. Lemke (Eds.), *Governmentality: Current issues and future challenges* (pp. 138–164). Routledge. https://www.academia.edu/1822071/Foucault_and_Frontiers_Notes_on_the_Birth_of_the_Humanitarian_Border
- Walters, W. (2015). Reflections on migration and governmentality. *Movements*, 1(1), 1–25. <http://movements-journal.org/issues/01.grenzregime/04.walters-migration.governmentality.html>

- Wikström, H. (2014). Gender, culture and epistemic injustice. *Nordic Journal of Migration Research*, 4(4), 210–218. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/48711537>
- Williams, J. (2016). The safety/security nexus and the humanitarianisation of border enforcement. *The Geographical Journal*, 182(1), 27–37. doi: 10.1111/geoj.1211
- Wood, L. M., Sebar, B. & Vecchio, N. (2020). Application of rigour and credibility in qualitative document analysis: Lessons learnt from a case study. *The Qualitative Report*, 25(2), 456–470. doi: 10.46743/2160-3715/2020.4240
- Zisakou, S. (2022). *Proving gender and sexuality in Europe borders* (Thesis). Panteion University of Social and Political Sciences. <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&type=0&q=%CE%B6%CE%B7%CF%83%CE%AC%CE%BA%CE%BF%CF%85&page=1&scope=0&lang=el&pid=iid:211825>

Παράρτημα

Πίνακας 1. Είδη COI όπως είναι κατηγοριοποιημένα σε κύριες βάσεις δεδομένων

European Union Asylum Agency	ECOI NET	ReliefWeb
Άρθρα	Εκκλήσεις ή Δελτία Τύπου	Εκθέσεις
Εκθέσεις αποστολής ανεύρεσης στοιχείων	Γνωμοδοτήσεις ή Θέσεις Εμπειρογνομόνων	Αναλύσεις
Ενημερωτικά δελτία	Δικαιοδοσίες (Jurisdiction)	Εκκλήσεις
Εγχειρίδια	Χάρτες ή Γραφήματα Πληροφοριών	Εκτιμήσεις
Χάρτες	Αναφορές MME	Αξιολογήσεις και διδάγματα
MedCOI έγγραφα	Εθνική νομοθεσία	Εγχειρίδια και κατευθυντήριες γραμμές
MedCOI εκθέσεις	Περιοδικές εκθέσεις	Νέα και Δελτία Τύπου
Πρακτικά συναντήσεων	Απαντήσεις (σε ερωτήματα)	Άλλα
Δελτία τύπου	Ειδικές ή Αναλυτικές Εκθέσεις	Εκθέσεις κατάστασης
COI - Εκθέσεις COI		Κείμενα των Ηνωμένων Εθνών
COI –Απαντήσεις σε ερωτήματα		Χάρτες/Γραφήματα Πληροφοριών

Πίνακας 2. Αιτούσες/ντες άσυλο για πρώτη φορά στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά φύλο

	2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf
Γυναίκες	153.345	28,9	333.680	27,4	376.905	32,3	205.815	33,2	206.260	36,6	239.275	37,9	150.720	36,1	165.585	30,9	252.995	29,0	317.230	30,2
Άνδρες	377.075	71,1	881.955	72,5	788.010	67,5	414.245	66,8	357.700	63,4	391.855	62,1	266.255	63,9	370.225	69,1	620.370	71,0	731.520	69,7

Πηγή: Eurostat (2023), database: migr_asyappctza

Πίνακας 3. Αποφάσεις ασύλου πρώτου βαθμού στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά φύλο και είδος απόφασης

		2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
		f	rf ¹⁴⁰	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf
Γυναίκες	Σύνολο αποφάσεων	111.775		167.590		359.040		293.355		182.810		193.050		200.520		178.725		211.975		215.375	
	Θετικές αποφάσεις	49.915	44,7	84.665	50,5	235.790	65,7	162.675	55,5	85.260	46,6	93.910	48,6	97.430	48,6	83.515	46,7	120.025	56,6	123.475	57,3
	Χορήγηση προσφυγικού καθεστώτος	30.005	26,8	64.155	38,3	125.225	34,9	86.590	29,5	51.925	28,4	50.170	26,0	48.360	24,1	50.390	28,2	59.515	28,1	64.110	29,8
	Χορήγηση καθεστώτος επικουρικής προστασίας	3.195	2,9	4.320	2,6	17.305	4,8	22.290	7,6	9.240	5,1	22.530	11,7	29.030	14,5	13.185	7,4	25.710	12,1	28.980	13,5
	Χορήγηση ανθρωπιστικού καθεστώτος	16.715	15,0	16.190	9,7	93.265	26,0	53.795	18,3	24.095	13,2	21.210	11,0	20.040	10,0	19.940	11,2	34.800	16,4	30.385	14,1
	Απορριφθείσες	61.860	55,3	82.925	49,5	123.250	34,3	130.680	44,5	97.550	53,4	99.135	51,4	103.085	51,4	95.205	53,3	91.950	43,4	91.900	42,7
Ανδρες	Σύνολο αποφάσεων	229.220		390.825		715.630		639.645		369.995		347.725		320.445		352.350		427.125		458.645	
	Θετικές αποφάσεις	107.330	46,8	208.910	53,5	426.625	59,6	265.865	41,6	122.020	33,0	112.090	32,2	114.370	35,7	119.280	33,9	192.000	45,0	234.710	51,2
	Χορήγηση προσφυγικού καθεστώτος	56.360	24,6	153.015	39,2	232.520	32,5	124.295	19,4	62.495	16,9	58.790	16,9	57.760	18,0	62.805	17,8	84.420	19,8	87.840	19,2
	Χορήγηση καθεστώτος επικουρικής προστασίας	11.500	5,0	17.320	4,4	32.330	4,5	40.440	6,3	23.030	6,2	22.530	6,5	26.385	8,2	14.840	4,2	40.225	9,4	47.250	10,3
	Χορήγηση ανθρωπιστικού καθεστώτος	39.470	17,2	38.575	9,9	161.780	22,6	101.130	15,8	36.495	9,9	30.765	8,8	30.225	9,4	41.635	11,8	67.360	15,8	99.625	21,7
	Απορριφθείσες	121.890	53,2	181.915	46,5	289.000	40,4	373.780	58,4	247.975	67,0	235.635	67,8	206.075	64,3	233.070	66,1	235.130	55,0	223.935	48,8

Πηγή: Eurostat (2023), database: migr_asydcfsta

¹⁴⁰ Τα ποσοστά έχουν εξαχθεί επί του συνόλου των επιμέρους αποφάσεων για κάθε φύλο

Πίνακας 4. Αποφάσεις ασύλου δευτέρου βαθμού στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά φύλο και είδος απόφασης

		2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023	
		f	rf ¹⁴¹	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf	f	rf
Γυναίκες	Σύνολο αποφάσεων	43.880		60.280		73.545		85.710		87.120		87.275		67.335		66.360		64.720		57.595	
	Θετικές αποφάσεις	7.885	18,0	7.230	12,0	10.225	13,9	32.215	37,6	36.120	41,5	30.800	35,3	23.695	35,2	22.290	33,6	21.760	33,6	16.020	27,8
	Χορήγηση προσφυγικού καθεστώτος	4.680	10,7	4.520	7,5	5.645	7,7	15.325	17,9	12.570	14,4	11.875	13,6	7.970	11,8	9.350	14,1	10.015	15,5	8.235	14,3
	Χορήγηση καθεστώτος επικουρικής προστασίας	1.385	3,2	1.330	2,2	2.480	3,4	5.880	6,9	9.655	11,1	8.600	9,9	8.580	12,7	6.690	10,1	5.640	8,7	3.105	5,4
	Χορήγηση ανθρωπιστικού καθεστώτος	1.815	4,1	1.385	2,3	2.105	2,9	11.015	12,9	13.900	16,0	10.325	11,8	7.145	10,6	6.250	9,4	6.105	9,4	4.680	8,1
	Απορριφθείσες	36.000	82,0	53.050	88,0	63.320	86,1	53.495	62,4	50.995	58,5	56.475	64,7	43.640	64,8	44.070	66,4	42.960	66,4	41.575	72,2
Άνδρες	Σύνολο αποφάσεων	80.595		107.305		145.230		188.120		212.555		207.440		165.490		166.700		154.640		133.795	
	Θετικές αποφάσεις	14.310	17,8	14.485	13,5	25.265	17,4	56.100	29,8	72.835	34,3	58.700	28,3	45.520	27,5	49.125	29,5	49.860	32,2	35.220	26,3
	Χορήγηση προσφυγικού καθεστώτος	8.605	10,7	9.560	8,9	11.840	8,2	28.080	14,9	22.955	10,8	20.070	9,7	13.620	8,2	16.545	9,9	16.305	10,5	15.290	11,4
	Χορήγηση καθεστώτος επικουρικής προστασίας	2.195	2,7	1.850	1,7	7.635	5,3	8.230	4,4	25.725	12,1	19.135	9,2	16.700	10,1	19.410	11,6	22.300	14,4	11.785	8,8
	Χορήγηση ανθρωπιστικού καθεστώτος	3.515	4,4	3.075	2,9	5.790	4,0	19.785	10,5	24.155	11,4	19.500	9,4	15.195	9,2	13.170	7,9	11.255	7,3	8.140	6,1
	Απορριφθείσες	66.285	82,2	92.820	86,5	119.965	82,6	132.025	70,2	139.720	65,7	148.740	71,7	111.970	72,5	117.580	70,5	104.780	67,8	98.575	73,7

Πηγή: Eurostat (2023), database: migr_asydcfst

¹⁴¹ Τα ποσοστά έχουν εξαχθεί επί του συνόλου των επιμέρους αποφάσεων για κάθε φύλο

Πίνακας 5. Ποσοστά θετικών αποφάσεων επί του συνόλου των αποφάσεων πρώτου βαθμού στις αποφάσεις ασύλου στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις αποφάσεις που αφορούν αιτούσες/ούντες προερχόμενες/-ους από χώρες της Αφρικής και της Ασίας

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Αφρική	43,2	45,0	42,7	38,8	31,0	24,0	27,2	29,6	33,4	34,7
Ν. Αμερική	20,8	42,3	18,5	13,7	28,7	96,2	94,8	77,8	75,5	93,8
Ασία	68,7	81,3	77,9	56,2	49,3	48,8	53,1	50,8	65,1	69,2

Πηγή: Eurostat (2023), database: migr_asydcfst

Πίνακας 6. Αριθμός COI αναρτημένων για τις χώρες της Αφρικής στην ηλεκτρονική πύλη της EUAA

Χώρα προέλευσης	Αριθμός εγγράφων	Χώρα προέλευσης	Αριθμός εγγράφων	Χώρα προέλευσης	Αριθμός εγγράφων	Χώρα προέλευσης	Αριθμός εγγράφων
Σομαλία	417	Κογκό	71	Μπουρκίνα Φάσο	34	Κομόρες	25
Νιγηρία	273	Ακτή του Ελεφαντοστού	69	Νίγηρας	32	Ζάμπια	10
Αιθιοπία	213	Γκάνα	58	Σενεγάλη	32	Ναμίμπια	7
DCR	185	Μαλάουι	55	Νότια Αφρική	32	Μποτσουάνα	5
Σουδάν	183	Κένυα	52	Τσαντ	31	Ισημερινή Γουινέα	5
Καμερούν	153	Τυνησία	50	Λιβερία	28	Μοζαμβίκη	5
Λιβύη	107	Ρουάντα	45	Μαυριτανία	27	Δυτική Σαχάρα	5
Αίγυπτος	105	Σιέρα Λεόνε	45	Τόγκο	26	Γουινέα-Μπισάου	4
Ερυθραία	102	Γκάμπια	44	Τανζανία	23	Λεσότο	3
Γουϊνέα	89	Μπουρούντι	41	Κεντρική Αφρικανική Δημοκρατία	19	Μαδαγασκάρη	3
Μάλι	86	Νότιο Σουδάν	40	Τζιμπουτί	18	Μαυρίκιος	3
Ζιμπάμπουε	83	Ουγκάντα	40	Γκαμπόν	16	Σουαζιλάνδη	1
Μαρόκο	79	Αγκόλα	34	Μπενίν	15		

Πίνακας 7. Αριθμός και είδη COI για τη Νιγηρία στο portal της EUAA

Είδος COI	Αριθμός
Εκθέσεις (Reports)	75
Απαντήσεις σε ερωτήματα (Responses to COI Query)	173
Ενημερωτικά δελτία (Factsheets)	4
Δελτία τύπου (Press reviews/bulletins)	2
Ιατρική έκθεση COI (MEDCOI reports)	1
Άρθρο (Article)	1
Σύνολο	256

Σημ. Η πλέον πρόσφατη επεξεργασία των στοιχείων που προέρχονται από την ηλεκτρονική πύλη της EUAA έγινε στις 5.7.2024

Πλαίσιο 1: Ερευνητικό υλικό

Εκθέσεις επισκόπησης

General Country of Origin Information Report. Nigeria. January 2023 – Netherlands, Ministry of Foreign Affairs και το συμπληρωματικό σε αυτή επεξηγηματικό σημείωμα Explanatory note for the Country of Origin Information Report on Nigeria, January 2023 – Netherlands – Ministry of Foreign Affairs (2024) – N-GCOIR

EASO Country of Origin Information Report. Nigeria, Key socioeconomic indicators. November 2018 – European Asylum Support Office – E-KEI

Εκθέσεις στη θεματική της ασφάλειας

Nigeria, Security Situation. Country of Origin Information Report. June 2021 – European Asylum Support Office – E-SeS

EASO Country of Origin Information Report. Nigeria, Targeting of Individuals. November 2018 – European Asylum Support Office – E-ToI

Εκθέσεις στις θεματικές του φύλου, του σεξουαλικού προσανατολισμού και των ταυτοτήτων φύλου

Nigeria, Trafficking in Human Beings. Country of Origin Information Report. April 2021 – European Asylum Support Office – E-TiB

Report: Nigeria. Female genital mutilation. 11 August 2023 – Landinfo, Country of Origin Information Center (Norway) – N-FGM

Research Paper. Nigeria On the situation of sexual minorities, with additional information from FFM Nigeria 2019, update of the analysis of sexual minorities of 30.9.2016 – Federal Office for Immigration and Asylum (Austria) – A-SSM

Πίνακας 8. Μονάδες COI στα κράτη μέλη της ΕΕ-27, τη Νορβηγία και την Ελβετία

Χώρα	Μονάδα COI (εφόσον υπάρχει)	Υπουργείο στο οποίο εντάσσεται *	Χρονολογία ίδρυσης	Αριθμός στελεχών
Αυστρία	Κρατική Υπηρεσία Τεκμηρίωσης	Εσωτερικών	2005	20-22 (2012)
Βέλγιο	Κέντρο για Τεκμηρίωση & Έρευνα	Ανεξάρτητος κυβερνητικός φορέας	n/a	46 (2009)
Βουλγαρία	n/a	Εσωτερικών	n/a	n/a
Γαλλία	Τμήμα Πληροφοριών, Τεκμηρίωσης & Έρευνας	Εσωτερικών	πριν το 2005	13 (2003)
Γερμανία	Κέντρο Πληροφόρησης για το Άσυλο και τη Μετανάστευση	Εσωτερικών	πριν το 2000	100 (2006)
Δανία	Τμήμα Πληροφοριών για τις Χώρες Προέλευσης	Δικαιοσύνης	1996	10 (2011)
Ελβετία	Τμήμα Μετανάστευσης & Αναλύσεων Χωρών	Ομοσπονδιακό Γραφείο για τη Μετανάστευση	1989	13 (2014)
Ελλάδα	Ναι	Υπουργείο Δημόσιας Τάξης & Προστασίας του Πολίτη	2013	4 (2004)
Εσθονία	Όχι	Εσωτερικών		
Ηνωμένο Βασίλειο	Υπηρεσία Πληροφοριών για τις Χώρες Προέλευσης	Εσωτερικών	n/a	18 (2012)
Ιρλανδία	Κέντρο Τεκμηρίωσης για τους Πρόσφυγες	Ανεξάρτητος φορέας	2000	13 (2014)
Ισπανία	Μονάδα Τεκμηρίωσης	Εσωτερικών	n/a	n/a
Ιταλία	Όχι	Εσωτερικών		
Κύπρος	Όχι	Εσωτερικών		
Λεττονία	Όχι	Εσωτερικών		
Λιθουανία	Όχι	Εσωτερικών		
Λουξεμβούργο	Όχι	Διεθνών Σχέσεων & Μετανάστευσης		
Μάλτα	Όχι	Εξωτερικών		
Νορβηγία	Landinfo	Δικαιοσύνης &	2006	16 (2014)

		Αστυνομίας		
Ολλανδία	Μονάδα Πληροφοριών για τη Χώρα και τη Γλώσσα	Εσωτερικών & Σχέσεων του Βασιλείου	n/a	24 (2012)
Ουγγαρία	Κέντρο Τεκμηρίωσης	Εσωτερικών	1998	8 (2014)
Πολωνία	Μονάδα Πληροφοριών για τις Χώρες Προέλευσης	Εσωτερικών	2001	9 (2014)
Πορτογαλία	Όχι	Εσωτερικής Διοίκησης		
Ρουμανία	Τμήμα για τις Διαδικασίες και τις Πληροφορίες για τις Χώρες Προέλευσης	Διοίκησης & Εσωτερικών	2000	7 (2014)
Σλοβακία	Τμήμα Τεκμηρίωσης & Διεθνούς Συνεργασίας	Εσωτερικών	2001	4 (2014)
Σλοβενία	Διεύθυνση Διοίκησης, Πολιτογράφησης & Μετανάστευσης	Εσωτερικών	n/a	1 (2014)
Σουηδία	Νομική Μονάδα	Εξωτερικών	n/a	12 (2009)
Τσεχία	Μονάδα για Διεθνείς Σχέσεις και COI	Εσωτερικών	1993	2 (2014)
Φιλανδία	Μονάδα Πληροφοριών για τη Νομοθεσία και τη Χώρα	Ανεξάρτητος φορέας λήψης αποφάσεων	1998	n/a

*Όταν δεν υπάρχει μονάδα COI , καταγράφεται το Υπουργείο που χειρίζεται τα θέματα ασύλου

n/a: Δεν υπήρξαν διαθέσιμα στοιχεία

Προσαρμογή από: *Engelmann, 2015: 107-108*

Πλαίσιο 2. Θέματα ασύλου που σχετίζονται με το φύλο

Ένοπλες συρράξεις

Βία κατά των γυναικών κατά τη διάρκεια της σύρραξης και μετά από αυτή (συμπεριλαμβανομένων των παιδιών-στρατιωτών, του εξαναγκασμού να γίνουν σύζυγοι επαναστατών ή στρατιωτικών αξιωματούχων) Παροχή τροφής και καταφυγίου στις δυνάμεις του στρατού

Ενδοοικογενειακή βία

Βία στην οικογένεια και την κοινότητα
Θάνατοι που οφείλονται στις διαμάχες για την προίκα
Καύση νυφών

Οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα

Εκπαίδευση
Απασχόληση
Κοινωνική Ασφάλιση
Χηρεία
Ανύπαντρες και μονογονείς
Γυναίκες με αναπηρία

Ακρωτηριασμός γυναικείων γεννητικών οργάνων

Κίνδυνοι για την υγεία
Κυστεοκολλικό συρίγγιο
Στιγματισμός και μεταχείριση των απερίτμητων γυναικών

Υγεία

Διαθεσιμότητα και κόστος ιατρικής θεραπείας
Υπηρεσίες υγείας για γυναίκες και παιδιά
Ψυχική υγεία

HIV AIDS

Πρόσβαση σε θεραπεία

Κοινωνικές πεποιθήσεις, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής επαφής με παρθένες ως μέσο θεραπείας, της διασποράς του HIV από τις γυναίκες
Αντιλήψεις των ανδρών ως προς τη σεξουαλική τους πρακτικές

Εγκλήματα τιμής

Αυτοπυρπόληση
Φόνος
Παραμόρφωση
Επιθέσεις με οξύ
Λιθοβολισμός
Επιθέσεις ως αντίποινα
Απαγωγή

Γάμος

Νομικά δικαιώματα
Εθιμικές πρακτικές
Πρόωροι γάμοι
Καταναγκαστικοί γάμοι
Πληρωμή για τη νύφη
Πολυγαμία
Διαζύγιο
Κηδεμονία παιδιού
Μονογονεϊκότητα
Περιουσιακά δικαιώματα
Χηρεία

Πολιτικά και ατομικά δικαιώματα

Δικαίωμα ψήφου
Οδήγηση/Δυνατότητα να ταξιδεύει ανεξάρτητη
Αποδιδόμενες πολιτικές πεποιθήσεις

Αναπαραγωγική υγεία και δικαιώματα

Καταναγκαστικός οικογενειακός προγραμματισμός

Αναγκαστική άμβλωση
Αναγκαστική στειρώση
Αναγκαστική τεκνοποίηση
Τεστ παρθενίας
Αντισύλληψη
Ανάγκη σύμφωνης γνώμης του συζύγου για πρόσβαση σε υγειονομική περίθαλψη
Θηλυκτονία
Κυστεοκολλικό συρίγγιο
Σεξουαλική αυτονομία

Περιοριστικά κοινωνικά/θρησκευτικά προτυπα

Ενδυματολογικοί κώδικες
Πολιτιστικά/κοινωνικά ήθη

Σεξουαλικός προσανατολισμός

Λεσβίες
Αμφιφυλόφιλες
Τραβεστί
Σεξουαλική αυτονομία

Σεξουαλική βία

Βιασμός
(συμπεριλαμβανομένου του συζυγικού βιασμού)
Εμπορία ατόμων
(συμπεριλαμβανομένης της οικιακής δουλειάς)
Σεξουαλική δουλεία
Σεξεργασία
Σεξουαλική επίθεση

Κρατική επιμέλεια

Κράτηση
Φυλάκιση
Μεταχείριση από την αστυνομία
Νομικό καθεστώς
Θεσμοθέτηση διακρίσεων
Θρησκευτικοί νόμοι
Πρόσβαση σε προστασία

Μετάφραση και προσαρμογή από το Collier, 2007: 12-14

Πλαίσιο 3. Πρότυπο της Συμβουλευτικής Επιτροπής για τις Πληροφορίες για τις Χώρες (APCI) αναφορικά με την κάλυψη θεμάτων σεξουαλικού προσανατολισμού και φύλου

Νομικά Δικαιώματα*

-Υπαρξη νόμων που έμμεσα ή άμεσα τιμωρούν ή κάνουν διακρίσεις εις βάρος των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων
-Υπαρξη νόμων που προστατεύουν τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και επιβολή αυτών

Μεταχείριση και στάσεις των κρατικών αρχών*

-Τρόπος παρουσίασης των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων από τους πολιτικούς, τις κρατικές αρχές και τα κρατικά ΜΜΕ.
-Ενέργειες των κρατικών φορέων κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων (π.χ. άμεση ή έμμεση βία, παρενόχληση, εκφοβισμός)
-Συμμετοχή των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στις στρατιωτικές δυνάμεις
-Αντιμετώπιση ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στις φυλακές
-Κρατική προστασία από κοινωνική βία/ παρενόχληση
-Παροχή υποστήριξης από την κυβέρνηση σε ομάδες ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων
-Άρνηση πρόσβασης σε εκπαίδευσης, υγειονομική περίθαλψη, κοινωνική ασφάλιση, ευκαιρίες απασχόλησης κ.λπ.

Αντιμετώπιση και στάσεις της κοινωνίας*

-Αντιλήψεις για και αντιμετώπιση των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων από την πλειονότητα του πληθυσμού
-Ευρύτερες αντιλήψεις για τη σεξουαλική ηθικότητα και διαχείριση της μη συμμόρφωσης με αυτή
-Κοινωνική βία/ παρενόχληση κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων
-Θρησκευτικές πεποιθήσεις και επίδρασή τους
-Ορατότητα ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, παρουσίασή τους από τα ΜΜΕ
-Ομάδες υποστήριξης /συνηγορίας για ΛΟΑΤΚΙ+
-Χώροι ελεύθερης έκφρασης και παράμετροι που προσδιορίζουν την προσβασιμότητά τους
-Δυνατότητα ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων για ανεξάρτητη διαβίωση και παράμετροι που την επηρεάζουν
-Αντιλήψεις για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα στον ιατρικό τομέα, ύπαρξη «θεραπείας» για την ομοφυλοφιλία, επεμβάσεις αλλαγής φύλου, αντιμετώπιση φορέων/ασθενών HIV/AIDS.
-Σεξεργασία ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων
-Πρακτική δυνατότητα ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων να ζουν στη χώρα χωρίς να υφίστανται δίωξη

* Η κατάσταση να εκτιμηθεί ξεχωριστά για τους άνδρες, τις γυναίκες και τα διεμφυλικά άτομα

Μετάφραση και προσαρμογή από το Leigh, 2014: 6

Πλαίσιο 4: Κατηγοριοποίηση των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνηση των εκθέσεων
E-ToI, N-GCOIR και A-SSM

A. Θεσμικοί φορείς

A₁. Διεθνείς/διακρατικοί οργανισμοί

A₂. Περιφερειακοί οργανισμοί

A₃. Εθνικοί Οργανισμοί

A3i. Κυβερνητικοί Οργανισμοί

A3ii. Ανεξάρτητες αρχές

A3iii. Νομοθεσία

B. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

B₁. Διεθνείς

B₂. Εθνικές*

Γ. Δεξαμενές σκέψης (Think Tanks)

Γ₁. Διεθνείς

Γ₂. Εθνικές

Δ. Ακαδημαϊκές Πηγές (Άρθρα, ακαδημαϊκά ινστιτούτα)

E. Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (MME)

E₁. Ειδησεογραφικά πρακτορεία

E₂. Έντυπα και ηλεκτρονικά MME (π.χ. εφημερίδες, on line πλατφόρμες, περιοδικά)

E₃. Ραδιοτηλεοπτικοί Σταθμοί

E₄. Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

E₅. Άλλο (π.χ. Ανεξάρτητοι οργανισμοί, Δίκτυα, ιστοσελίδες ένοπλων ομάδων)

ΣΤ. Άλλο (π.χ. Βάσεις δεδομένων, χάρτες, ιδιωτικές εταιρείες)

*Στις εθνικές ΜΚΟ και δεξαμενές σκέψης καταγράφηκε περαιτέρω η συγκεκριμένη χώρα την οποία είναι καταχωρισμένες

** Στις ακαδημαϊκές πηγές καταγράφηκε περαιτέρω η χώρα όπου λειτουργούν τα ακαδημαϊκά ιδρύματα με τα οποία έχουν σχέση οι συγγραφείς

*** Στα MME καταγράφηκε περαιτέρω η χώρα στην οποία αυτά είναι καταχωρισμένα